

เอเชียปริทัศน์

ASIA PARIDARSANA

ปีที่ 43 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2565

ISSN 2673-0650

คติความเชื่อแบบอินเดียโบราณกับอำนาจของผู้นำในรัฐไทยในยุคร่วมสมัย

กษภพ กรเพชรรัตน์

มองโลกทัศน์อุดมคติอินเดีย จากคำสอนในวรรณกรรมการ์ตูน
“เส้นทางสู่รากฐานของท่าน”

ชนบพร วงศ์กาฬสินธุ์

ซอฟต์แวร์แวร์เพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวในตลาดพลู

ชาดา เตรียมวิทยา

ชาตินิยมอินเดียกับความสัมพันธ์กับจีนในบริบทเส้นทางสายไหมใหม่
นาริรัตน์ ปริสุทธิวุฒิมพร, วิริยา สีบุญเรือง, อภิราดี จันทร์แสง และ Scott Laird Rolston

เอเชียปริทัศน์ เป็นวารสารวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ของสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับเอเชียศึกษา โดยเป็นพื้นที่สำหรับการอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนักวิชาการและเป็นช่องทางในการเผยแพร่ผลงานวิชาการสู่สาธารณะเพื่อประโยชน์แก่สังคมในวงกว้างต่อไป

เอเชียปริทัศน์ เป็นวารสารราย 6 เดือน ออกเผยแพร่ในเดือนมิถุนายนและธันวาคม และอาจมีฉบับพิเศษปีละไม่เกิน 1 เล่ม รับผิดชอบบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเอเชียศึกษาในมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ชชาติพันธุ์ ภาษาและวรรณกรรม และมิติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เอเชียปริทัศน์ ยินดีพิจารณาบทความวิจัย (research article) บทความทางวิชาการที่ไม่ใช่งานวิจัย (non-research academic article) บทความปริทัศน์ (review article) และบทปริทัศน์หนังสือ (book review) ที่อยู่ในขอบเขตเนื้อหาข้างต้น ผู้ส่งบทความสามารถส่งบทความเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ได้ตลอดทั้งปี บทความที่ส่งเข้ามารับการพิจารณาจะได้รับการประเมินแบบไม่เปิดเผยตัวตนสองทาง (double-blind review) โดยผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน

บทความต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์ใน **เอเชียปริทัศน์** เป็นความคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้เขียนบทความเท่านั้น ผู้พิมพ์และคณะกรรมการไม่จำเป็นต้องมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกับความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความแต่อย่างใด

ลิขสิทธิ์วารสารและบทความเป็นของสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอเชียปริทัศน์
ปีที่ 43 ฉบับที่ 2 ก.ค.- ธ.ค. 2565
ISSN 2673-0650

JOURNAL OF ASIAN REVIEW
Vol.43 No.2 July-December 2022
ISSN 2673-0650

คณะกรรมการ

Editorial Board

กิตติ ประเสริฐสุข
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Kitti Prasirtsuk
Thammasat University

จรัญ มะลูลีม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Jaran Maluleem
Thammasat University

ไชยวัฒน์ คำชู
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chaiwat Khamchoo
Chulalongkorn University

ทวีศักดิ์ รูปสิงห์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าพระนครเหนือ

Taweesak Roopsing
King Mongkut's University
of Technology North Bangkok

ธีระ นุชเปี่ยม
สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

Theera Nuchpiam
Office of the Royal Society

สุภางค์ จันทวานิช
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Supang Chantavanich
Chulalongkorn University

นงเยาว์ เนาวรัตน์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Nongyao Naowarat
Chiang Mai University

ปรัชญา ชุมนาสีเยว
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Prachaya Chumnaseaw
Ramkhamhaeng University

วิทยา สุจริตธนาธิ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Witthaya Sucharithanarugse
Chulalongkorn University

สุนทร ชุตินทรานนท์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Sunait Chutintaranond
Chulalongkorn University

พลโท สุรสิทธิ์ ถนัดทาง
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

LTG Surasit Thanadtang
National Defence Studies Institute

สุวรรณา สดาอนันท์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Suwanna Satha-anand
Chulalongkorn University

อนัส อมาตยกุล
มหาวิทยาลัยมหิดล Anas Amatayakul
Mahidol University

อิมรอน มะลูลีม
สำนักจุฬาราชมนตรี Imron Maluleem
Sheikhul Islam Office

ที่ปรึกษา:
นวลน้อย ตริรัตน์ Advisor:
Nualnoi Treerat

หัวหน้ากองบรรณาธิการ:
สุภาพร โพธิ์แก้ว Chief Editor:
Supaporn Phokaew

บรรณาธิการประจำฉบับ:
จिरยุดธ์ สินธุพันธ์ Issue Editors:
Jirayudh Sinthuphan

บรรณาธิการภาษาอังกฤษ:
จอห์น ทัสเกอร์ Language Editor:
John Tasker

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ
นุกุนท์ บุญวงศ์ Editorial Assistant
Nukun Boonwong

ออกแบบปก Art work
สุธีย์ บุญลา Sutee Boonla

สำนักงาน
สถาบันเอเชียศึกษา
อาคารประชาธิปไตย-รำไพพรรณี ชั้น 7
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10330
โทร. 0-2218 7411 email: ias@chula.ac.th

พิมพ์โดย
ศรีบูรณคอมพิวเตอร์-การพิมพ์ โทร. 02-2154506

สารบัญ

คติความเชื่อแบบอินเดียโบราณกับอำนาจของผู้นำในรัฐไทยในยุคร่วมสมัย <i>กชภพ กรเพชรรัตน์</i>	1
มองโลกทัศน์อุดมคติอินเดีย จากคำสอนในวรรณกรรมการ์ตูน “เส้นทางสู่รากฐานของท่าน” <i>ชนบพร วงศ์กาฬสินธุ์</i>	37
ซอฟต์แวร์เวอร์เพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวในตลาดพลู <i>ชาดา เตรียมวิทยา</i>	70
ชาตินิยมอินเดียกับความสัมพันธ์กับจีนในบริบทเส้นทางสายไหมใหม่ <i>นารินทร์ ปริสุทธีวุฒิมิพร, วิริยา สิบญเธิร์, อภิราตี จันทร์แสง และ Scott Laird Rolston</i>	99

บทบรรณาธิการ

ในยุคนี้ คำว่า อำนาจอ่อน หรือ อำนาจละมุน ที่แปลเป็นภาษาไทยมาจากความคิดเรื่องว่า Soft Power – ซอฟต์พาวเวอร์ ของโยเซฟ ไนย์ นั้นกำลังถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงกันในแวดวงวิชาการนานาชาติและเลยออกไปในหมู่ผู้ผลิตอุตสาหกรรมวัฒนธรรมไทยกันอย่างกว้างขวาง ดูราวกับว่าอำนาจหรือความสามารถในการดึงดูดและสร้างความมีส่วนร่วมโดยปราศจากการบังคับกำลังเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่กำลังผิมนิไฟปรารถนายิ่งนัก บทความในวารสารเอเชียปริทัศน์ ฉบับที่ 2 ประจำปีพุทธศักราช 2565 ฉบับนี้เกี่ยวข้องกับความคิดเรื่องซอฟต์พาวเวอร์ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

บทความของ *กชภพ กรเพชรรัตน์* วิเคราะห์ให้เราเห็นถึงอำนาจของทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างพิธีกรรมและการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในการถ่ายทอด โน้มน้าว และสร้างจิตสำนึกทางการเมืองและสังคมให้แก่ผู้คนในสังกัดของประเทศไทย ทั้งที่เป็นรัฐจารีตและรัฐสมัยใหม่ บทความชิ้นนี้มองพิธีระดับชาติของรัฐไทยและพิธีกรรมระดับท้องถิ่นของอุบลราชธานี ผ่านแว่นของทฤษฎีรัฐนาฏกรรมของคลิฟเฟิร์ด เกียร์ทซ์ที่มองว่าพิธีกรรมหาใช่เป็นเพียงพิธีศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังเป็นละครฉากใหญ่ที่ทำให้อำนาจที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นรูปธรรมขึ้นมา ทำให้ประชาชนที่เป็นผู้ชมสัมผัสได้ถึงบารมีของผู้นำและยอมรับโครงสร้างทางอำนาจได้อย่างปราศจากคำถาม และถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองจากรัฐจารีตแบบเดิมมาเป็นรัฐสมัยใหม่มาระยะหนึ่งแล้ว พิธีกรรมที่ใช้คติความเชื่อและโครงสร้างทางอำนาจแบบอินเดียนก็ยังคงถูกนำกลับมาใช้เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์อันสูงส่งให้แก่สถาบันทางการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นอยู่เสมอ

ในทำนองเดียวกัน บทความของ *ชนบทพร วงศ์กาฬสินธุ์* ก็วิเคราะห์เราเห็นถึงค่านิยมและอุดมคติของชาติที่ถูกถ่ายทอดและปลูกฝังผ่านหนังสือนิยายภาพหรือหนังสือการ์ตูนสำหรับเด็กเยาวชน บทความชิ้นนี้ให้ความสนใจกับนิยายภาพของอินเดีย

ชุด เส้นทางสู่รากฐานของท่าน (The Route to Your Roots) ที่จัดพิมพ์มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1969 จนถึงปัจจุบัน สารสำคัญของหนังสืออนิยายภาพชุดนี้คือการปลุกฝังอุดมคติของความเป็นพลเมืองอินเดียหลังได้รับเอกราช พลเมืองผู้รักและห่วงหาอาชชาติอินเดียทั้งในมิติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับเทพเจ้าและกับธรรมชาติ ผ่านเรื่องเล่าแบบมหากาพย์และปรัมปรา และประวัติบุคคลสำคัญ

ถัดมา บทความของ **ซาดา เตรียมวิทยา** ก็ยังสนใจกับประเด็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าเราจะสามารถใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในการฟื้นฟูชุมชนตลาดพลู อันเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งได้อย่างไร บทความชิ้นนี้มองว่า การแปลวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อให้กลายเป็นกิจกรรมที่ผู้คนสามารถมีส่วนร่วมได้ เช่น การท่องเที่ยวแบบเดินเท้า (Walking Street) จะสามารถทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ในมิติทางศาสนาและความเชื่อ อันถือเป็นอำนาจละมุนที่จะดึงให้นักท่องเที่ยวการเข้าถึงชุมชนได้อย่างยั่งยืน

สุดท้าย บทความของ **นาริรัตน์ ปริสุทธิวุฒิพร, วิริยา สีบุญเรือง, อภิชาติ จันทร์แสง และ Scott Laird Rolston** พูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับจีนรวมทั้งเหตุและปัจจัยที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองประเทศเสื่อมลงนับตั้งแต่การเกิดขึ้นของโครงการ One Belt One Road ของจีน โครงการดังกล่าวอาจจะถือได้ว่าเป็นกลไกในการขยายอิทธิพลของจีนในโลกผ่านอำนาจละมุนของการพัฒนาและความร่วมมือทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งบทความชิ้นนี้ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า กลไกดังกล่าวอาจจะสร้างปัญหาได้มากกว่าประโยชน์หากไม่สามารถดึงดูดให้คู่สัมพันธ์ก้าวข้ามความคิดแบบชาตินิยมและผลประโยชน์แห่งชาติได้

จिरยุทธ์ สินธุพันธ์
บรรณาธิการประจำฉบับ

คติความเชื่อแบบอินเดียโบราณกับอำนาจของผู้นำใน รัฐไทยในยุคร่วมสมัย

The Shadow of Indic Ideology in Political Power Expression in
Contemporary Thailand.

กชภพ กรเพชรรัตน์¹

1 อาจารย์ประจำสาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี บทความนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาความร่วมมือทางวิชาการด้านเอเชียศึกษาภายใต้แผนงานอาเซียนแห่งความพลิก
ผัน สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และกลุ่มศึกษาอินเดียแห่งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บทคัดย่อ
คติความเชื่อแบบอินเดียบุราณกับอำนาจของผู้นำในรัฐไทย
ในยุคร่วมสมัย

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์การแสดงออกทางอำนาจของผู้นำในรัฐสมัยใหม่ผ่านพิธีระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยมีทางพิธีกรรมและคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผู้นำในรัฐไทยสมัยใหม่ โดยใช้ทฤษฎีรัฐนาฏกรรมของคลิฟเฟิร์ด เกียร์ทซ์ (Clifford Geertz) นักมานุษยวิทยาผู้ที่ได้ไปสังเกตพิธีกรรมในเกาะบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย โดยมองว่าพิธีกรรมมิใช่เป็นเพียงพิธีศักดิ์สิทธิ์แต่ยังเป็นละครฉากใหญ่ที่ทำให้อำนาจที่เป็นนามธรรมกลายเป็นรูปธรรมขึ้นมา ผู้ชมสามารถสัมผัสได้ถึงบารมีของผู้นำ แม้ว่าประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองจากรัฐจารีตแบบเดิม (Traditional state) มาเป็นรัฐสมัยใหม่ (Modern state) มาตั้งแต่ปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ. 2475 แต่พิธีกรรมที่ใช้คติความเชื่อแบบอินเดียมที่แสดงออกทางอำนาจผ่านพิธีต่างๆ กลับถูกนำกลับมาใช้ในยุคร่วมสมัย เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์อันสูงส่งให้แก่สถาบันทางการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น

คำสำคัญ: รัฐนาฏกรรม, คติแบบอินเดียม, พิธีกรรม, ผู้นำ, อำนาจ

ABSTRACT

The Shadow of Indic Ideology in Political Power Expression in Contemporary Thailand.

This article aims to study the expression of power by Indic ideology in the current Thai modern state through national and local ceremonies related to modern state leaders. To understand the meaning of power expression and the phenomena, the Theatre State theory introduced by Clifford Geertz, an anthropologist who observed the rituals in Bali, Indonesia, was applied in the analysis of this article. Based on his research and observation, he perceived the ritual which was not just a sacred ceremony but also a great drama scene that was able to transform the intangible concept of power into tangible reality. Although Thailand has changed the government and political structure since 1932, from a traditional state to a modern state, various ancient Indic rituals related to the leader are still practiced, mainly in order to improve the image of national and local political institutions.

Keywords: *Theatre state, Indic ideology, Ritual, Leadership, Power*

บทนำ

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งอยู่ในระหว่างสองมหาสมุทรใหญ่ คือ มหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก ซึ่งนอกจากจะเป็นจุดเชื่อมต่อของการค้าที่สำคัญมา ตั้งแต่อดีตกาล เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปตั้งอยู่ไม่ไกลกับสองอารยธรรม โลกโบราณที่ส่งอิทธิพลต่อสังคมวัฒนธรรม นั่นก็คืออารยธรรมอินเดียและจีน ซึ่ง ในภูมิภาคนี้ คติความเชื่อแบบอินเดียมีความโดดเด่นโดยเฉพาะแนวคิดแห่งการ เป็นกษัตริย์ (Kingship) เช่น แนวคิดเทวราชาและพุทธราชา ที่ทำให้สถานะของ กษัตริย์มีความศักดิ์สิทธิ์ มีความชอบธรรมในการปกครอง ศุภดิศ ดิศกุล (1982) อธิบายเพิ่มเติมจากงานเขียนเรื่อง “รัฐที่เป็นแบบอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Indianized State of Southeast Asia)” ของยอร์ช เซเดส์ที่เขียนในปีพ.ศ. 2511 (1968) ว่า รัฐบนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีรากฐานการปกครองและ การเมืองของกษัตริย์ตามแบบความเชื่อแบบฮินดู-พุทธ สถานะของกษัตริย์ให้ป็น ดั่งสมมุติเทพ ดังเช่นรัฐพุนัน (อาณาจักรเขมรโบราณ) หรือศรีเกษตร (มอญ) ต่าง ได้รับความเชื่อแบบฮินดูและพุทธในการพัฒนาการปกครอง ภายหลังได้มีการแพร่ กระจายไปยังรัฐโบราณอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

แม้ว่าในสมัยหลัง สถานะของผู้ปกครองหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่แตกต่างจากของเดิมไปมาก โดยเฉพาะในประเทศไทย ที่มีการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็น ประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (Constitutional Monarchy) ตามแบบชาติตะวันตกเพื่อให้ตอบรับกับความบริบทของรัฐธรรมนูญใหม่ สถาบันพระ มหากษัตริย์ก็ยังใช้คติความเชื่อแบบอินเดียโบราณที่ยังคงปรากฏร่องรอยไว้ให้เห็น ผ่านทางพิธีกรรมต่าง ๆ แม้ว่าจะมีการผสมผสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมในสังคมไป มากแล้วก็ตาม แต่ลักษณะการแสดงออกของอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็ยังคงสืบทอดคติความเชื่อแบบอินเดียโบราณอยู่ให้เห็นได้ในปัจจุบัน บทความ นี้ต้องการวิเคราะห์เหตุผลของการแสดงออกทางอำนาจผ่านทางสถาปัตยกรรม

และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการสะท้อนภาพผู้นำในประเทศไทย และท้องถิ่น ในส่วนแรกจะกล่าวถึงการเข้ามาของวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพลอารยธรรมอินเดียที่มีเหนือมากกว่าอารยธรรมจีน และส่งผ่านมาถึงการแสดงออกทางอำนาจของผู้นำไทยในปัจจุบัน ส่วนที่สองจะเป็นการวิเคราะห์โดยใช้ รัฐนาฏกรรมของคลิฟฟอร์ด เกียร์ทซ์ (Clifford Geertz) ในการอธิบายเหตุผลของการแสดงออกของรัฐโดยใช้สถาปัตยกรรมโบราณ และพิธีกรรมที่แสดงออกถึงอำนาจของผู้นำ

การเข้ามาและอิทธิพลของอินเดีย: เทวราชาแบบฮินดูและพุทธราชา

ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 5 หลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏในเอกสารจีนโบราณได้มีการกล่าวถึงรัฐโบราณ ที่ได้รับอิทธิพลของอินเดียและแพร่แนวคิดแบบเทวราชาไปยังรัฐโบราณอื่น ๆ โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ได้แก่ อาณาจักรฟูนัน (Funan) ที่มีการถอดเสียงมาจากภาษาจีนว่าฟุหนาน (夫南)² ที่มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมือง ออกแก้ว (Oc-Eo) ปัจจุบันตั้งอยู่ในประเทศเวียดนาม ซึ่งนับเป็นรัฐโบราณแห่งแรกที่ได้อิทธิพลจากคติความเชื่อแบบอินเดียที่ถือกำเนิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตำนานของการกำเนิดอาณาจักรฟูนัน แสดงถึงความชัดเจนของความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับอินเดีย ตามเรื่องเล่าตำนานมีพราหมณ์หนุ่มชื่อ โกลนทัยญะพราหมณ์หนุ่มได้พาพรรคพวกอพยพมาจากชมพูทวีปเพื่อมาตั้งดินแดนแห่งใหม่ และได้สมรสกับนางโซมะ ธิดาของพญานาคผู้เป็นผู้ปกครองอาณาจักรแห่งนี้ ต่อมาจึงได้สถาปนาอาณาจักรฟูนันขึ้นมา ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการแสดงเชิงสัญลักษณ์ของการรวมตัวกันของอินเดียและท้องถิ่นเดิมเข้าด้วยกันดังนั้นตำนานดังกล่าวสะท้อนให้เราเห็นสาเหตุของการเข้ามาของอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดีย ผ่านทางผู้ที่มีศาสตร์ความรู้ในเรื่องของศาสนาและวัฒนธรรม นั่นก็คือนักบวช ส่วนตำนานพญานาคเป็นการแสดงถึงศาสนาพื้นเมืองเดิมที่ งู สัตว์ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์

---

2 Michael Vickery, "Funan reviewed: Deconstructing the Ancients", Bulletin de L'Ecole Française d'Extrême Orient XC-XCI (2003–2004), pp. 101–143

ตำนานดังกล่าวจะทำให้เราเห็นว่า คนท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ยอมให้วัฒนธรรมอินเดียให้เข้ามาแบบสันติและไม่ได้มาจากการบังคับให้รับวัฒนธรรมต่างถิ่น ในขณะที่ตัวกันวัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมก็ไม่ได้ปฏิเสธการแพร่กระจายจากอิทธิพลภายนอกเช่นเดียวกัน (Hall 2019)

ยอร์ช เซเดส์ (1968) ได้อธิบายว่า การกำเนิดของอารยธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดจากการที่พราหมณ์จากอินเดียสามารถควบคุมชนชั้นปกครองพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ โดยผ่านการแต่งงานกับผู้นำท้องถิ่น และการแต่งงานกับชนชั้นนำอื่น ๆ เพื่อที่จะมีความชอบธรรมในการปกครองตามคติความเชื่อแบบอินเดีย จนทำให้สังคมของชาวพื้นเมืองกลายเป็นแบบอินเดียโดยปริยาย ตรงกันข้ามกับ วอลเตอร์ (1999) กลับเห็นว่าวัฒนธรรมและคติความเชื่อแบบอินเดียเกิดจากนักเดินเรือชาวอินเดียมากกว่าการถูกรอบงำจากชนชั้นพราหมณ์ที่เข้ามา มีบทบาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประการแรกอารยธรรมอินเดียมีความก้าวหน้า ไม่ว่าในเรื่องของเทคโนโลยีของการเดินเรือ วัฒนธรรมเชิงวัตถุ รวมไปถึงระบอบการปกครองตามคติความเชื่อแบบอินเดีย ทำให้รัฐของตนได้เปรียบเหนือรัฐคู่แข่งใกล้เคียง ประการที่สองการตาภิวัตน์ (Indianization) ยังส่งเสริมการค้าระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และชมพูทวีป เช่น ในเรื่องของการติดต่อสื่อสารโดยการริเริ่มการใช้ตัวอักษรปัลลวะในการเขียนในจารึก หรือพิธีกรรมทำพิธีศพที่มีความเกี่ยวข้องกับพระศิวะ ซึ่งอาณาจักรพุนันนี้ได้กลายเป็นต้นแบบของรัฐโบราณบนภูมิภาคอุษาคเนย์ภาคพื้นทวีป โดยเฉพาะอาณาจักรเจนละ และเขมรยุคพระนคร³ (O.W. Wolter 1999)

อีกประการหนึ่งคือ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความคล้ายคลึงกันของด้านสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีได้มองว่า

---

3 พุนัน เป็นชื่อรัฐหรือมณฑลโบราณ มีศูนย์กลางอยู่ ณ ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง และได้รับอิทธิพลจากอินเดีย เชื่อว่า ดำรงอยู่ราว 600 ปี ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 1 ถึง 6 พระนคร หรือชื่อในภาษาเขมรปัจจุบันเรียก อังกอร์ (เขมร: **អង្គរ** อองคร; อังกฤษ: Angkor; จากภาษาสันสกฤต นคร nagara) เป็นเมืองหลวงแห่งที่สองของจักรวรรดิเขมร มีชื่อดั้งเดิมตามจารึกว่า ศรียโคทรปุระ มีศูนย์กลางอยู่ที่ปราสาทพนมบาแคง จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา

วัฒนธรรมของชาวอินเดียแตกต่างจากตนมากนัก เนื่องจากลักษณะการก่อกำเนิดทางวัฒนธรรมในมิติภูมิศาสตร์เขตรวมที่มีลักษณะภูมิประเทศมิได้แตกต่างไปจากอินเดียมากนัก ซึ่งชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีความเชื่อเรื่อง ผี ที่มีอยู่ในธรรมชาติ⁴ ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับภูเขาศักดิ์สิทธิ์มีปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งในแง่ของภูเขาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและภูเขาศักดิ์สิทธิ์อันเกิดจากรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มนุษย์ออกแบบและสร้างสรรค์ขึ้น คติความเชื่อแบบอินเดียในการเชื่อมโยงสภาพภูมิศาสตร์เข้ากับความเชื่อพื้นเมืองเดิมที่มีอยู่ โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่า ทุกสรรพสิ่งในธรรมชาติมีเทวดาปกปักรักษา ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำ ภูเขา ลม ไฟ หรือแม้กระทั่งการนับถือสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ เช่น กบ จระเข้ และงู แต่คติแนวความคิดแบบอินเดียนี้ทำให้การตีความสิ่งเหล่านี้มีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ซึ่งในวัฒนธรรมฮินดูและพุทธต่างก็ปรากฏวรรณกรรมและจักรวาลวิทยาแบบอินเดียที่กล่าวถึงว่าภูเขาเป็นศูนย์กลางของจักรวาลและภูเขาในอาณาบริเวณโดยรอบที่จัดอยู่ในจักรวาลเดียวกันหรือต่างกัน ทั้งในเชิงนามธรรมและรูปธรรม ซึ่งแม้ว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะได้รับแนวคิดแบบอินเดียเข้ามา แต่อารยธรรมอินเดียก็ยังมีพื้นที่ให้ความเชื่อพื้นเมืองเดิม ตัวอย่างเช่น ปราสาทหินวัดภูที่มีองค์ประกอบทั้งรูปธรรมและนามธรรมครบถ้วนสมบูรณ์ สอดคล้องกับแนวคิดภูเขาศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อแบบฮินดู แต่ก็ยังมีหลักฐานที่แสดงถึงความเชื่อพื้นเมือง ที่มีสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เช่นจระเข้ขึ้นเป็นตัวแทนความอุดมสมบูรณ์อยู่บริเวณด้านบนของเทวสถานอีกด้วย (รสิตา สีนเอกเอี่ยม 2561)

หลังจากคริสต์ศตวรรษที่ 6 เป็นต้นมา คติความเชื่อแบบอินเดียถูกทำให้เป็นระบบและแบบแผนในราชสำนักมากขึ้น และถูกส่งทอดไปยังเจนละ และเฟื่องฟูมากที่สุด ในสมัยกัมพูชายุคพระนคร (ค.ศ. 805 ถึง ค.ศ 1431) ผ่านทางสถาปัตยกรรม โดยเลือกพนมกุเลนหรือเนินเขาเป็นศูนย์กลางการสร้างเมืองตามแบบฮินดู พนมกุเลนหรือมเหศวรบรรพตที่เป็นภูเขา และมีการสร้างศิวิลิ่งจำนวนมากในแม่น้ำ แสดง

---

4 คำว่าผีใน ฌ ที่นี้หมายถึง ผู้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นผู้ปกป้องรักษามิให้สิ่งอัปมงคลในความหมายแบบปัจจุบัน

เชิงสัญลักษณ์ว่าตัวพระองค์เองนั้นคือเทพเจ้าพิทักษ์ประชากรชาษฎร์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเทวราชา (Devaraja) กษัตริย์เขมรสมัยพระนครก็ต่างได้สืบทอดแนวคิดนี้ โดยจะแสดงออกทางอำนาจสู่ไพร่ฟ้าประชากรราษฎรผ่านทางสถาปัตยกรรม เช่น การสร้างบาราย⁵ สำหรับการทำเกษตรกรรม สร้างศาสนสถานเพื่อบูชาบรรพบุรุษ และสร้างวิหารเทพเจ้า ถวายพระศิวะและพระวิษณุ (พระนารายณ์) ดังนั้น การแสดงออกทางสถาปัตยกรรมผ่านการวัดคือการสร้างภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ให้เป็นรูปธรรม แต่มีใช้สิ่งที่สามารถเชื่อมต่อกับประชาชนโดยตรง หากเราวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดีแอ่งเก็บน้ำ (บาราย) เป็นการแสดงออกทางอำนาจของการเป็นเจ้ามหาชีวิตที่เป็นผู้กำหนดความอุดมสมบูรณ์โดยอาศัยน้ำเป็นปัจจัยในการผลิตอาหาร ในตัวเมืองพระนคร หากพระมหากษัตริย์ไม่สามารถผลิตอาหารได้ ก็จะหมดความชอบธรรมในการปกครองประชากรราษฎร (Manning 2012) ซึ่งสิ่งนี้เป็นพิธีกรรมที่ทำให้กษัตริย์ได้เชื่อมต่อกับประชาชนมากขึ้น เพราะการสร้างบารายทำให้อำนาจของกษัตริย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ เช่น การทำการเกษตรมากขึ้น (Diskul 1982)

ในสมัยเขมรยุคพระนคร⁶ กษัตริย์ในอุดมคติตามแนวคิดในมหาภารตะและรามายณะที่ปรากฏในจารึก มีความพยายามเชื่อมโยงเรื่องราวของตำนานศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับเรื่องรามายณะและมหาภารตะของชาวอินเดียโบราณ ซึ่งเนื้อหาภายในจะกล่าวถึงเรื่องสงครามและการสรรเสริญวีรบุรุษ ในจารึกแม่บุญสะทอนให้เห็นถึงการนำเอาพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์มาผสมกับตำนานฮินดูเพื่อทำให้กษัตริย์มีความศักดิ์สิทธิ์ เพื่อสร้างสถานะให้พระมหากษัตริย์เป็นสมมุติเทพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเมื่อพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์สอดคล้องกับคติความเชื่อที่แฝงอยู่ในมหาภารตะ ทำให้สถานะของกษัตริย์มีความชอบธรรมในการปกครอง และเป็นที่ยำเกรงของประชาชนดุจดังเทพเจ้า กล่าวคือ กษัตริย์ที่ดีหรือกษัตริย์ในอุดมคติ

---

5 เป็นแหล่งเก็บน้ำที่ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบของอาณาจักรขอมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

6 พระนคร หรือชื่อในภาษาเขมรปัจจุบันเรียก อังกอร์ (เขมร: អង្គរ) เป็นเมืองหลวงแห่งที่สองของจักรวรรดิเขมร มีชื่อดั้งเดิมตามจารึกว่า ศรียโคธระปุระ มีศูนย์กลางอยู่ที่ปราสาทพนมบาแคง ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดเสียมเรียบ ของประเทศกัมพูชา

นั้น คือผู้นำที่มีความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อใช้บริหารปกครองบ้านเมืองให้ผ่านพ้นวิกฤติเหตุการณ์ได้อย่างสงบสุข (พระมหากวีศักดิ์ ญาณกวี 2019) (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 : ปราสาทหินวัดภูจากด้านบนหันเข้าสู่แม่น้ำโขง ที่จะสามารถเห็น
บารายทางซ้ายมือ

จากที่กล่าวไปข้างต้นอาณาจักรฟูนันได้ถ่ายทอดคติความเชื่อแบบอินเดียนสู่รัฐโบราณอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ภาคพื้นทวีป อย่างเช่น เจนละ จาม และ สิบสองมณฑลจนถึงจักรวรรดิเขมรที่เป็นต้นแบบด้านการเมืองการปกครองของอยุธยา (ค.ศ. 1350 ถึง ค.ศ. 1767) แนวคิดเทวราชาได้ถูกส่งผ่านมายังอาณาจักรอยุธยาที่ได้ใช้คติเทวราชาในการสร้างอำนาจจากที่สามารถเห็นได้จากหลักฐานทางสถาปัตยกรรมและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ (Hall 1982)

แนวคิดแบบศาสนาพุทธแพร่จากอินเดียเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดียได้ขยายดินแดนโดยใช้พุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 ความรู้รวมถึงคำสอนเผยแผ่คำสอนในพุทธศาสนาด้วย ในขณะที่รัฐพุนั้นเป็นต้นกำเนิดของแนวคิดเทวราชาที่ส่งผลต่อการปกครองของอยุธยา เมืองศรีเกษตรหรืออาณาจักรพยู (Pyu) ที่เชื่อว่าเป็นอาณาจักรของชาวมอญรุ่นแรก ๆ ที่ใช้แนวคิดแบบพุทธเถรวาท จากหลักฐานโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมในอาณาจักรพยูแสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลจากอินเดียเหนือมากกว่าอินเดียใต้ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมแบบฮินดู ซึ่งภายหลังคริสต์ศตวรรษที่ 9 รัฐพยูได้เสื่อมอำนาจลงและถูกรุกรานโดยพม่าที่มีศูนย์กลางทางอำนาจอยู่ที่พุกาม จึงทำให้มอญต้องกระจัดกระจายและย้ายถิ่นฐานไปทั่วในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7-11 ในเอกสารจีนได้กล่าวถึงอาณาจักรมอญอีกแห่งที่เรียกว่า โกลโหลวโปตี้ อาณาจักรทวารวดีที่ตั้งอยู่ในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย หลักฐานที่ค้นพบส่วนใหญ่จะเป็นโบราณวัตถุ เช่น รูปปูนปั้น สลูป ธรรมจักรกวางหมอบ เหยียดรูปโบราณ ในเอกสารจีนมิได้กล่าวถึงลักษณะของการเมืองการปกครอง แต่จากจารึกที่ได้รับการค้นพบจารึกการแสดงอำนาจแบบธรรมศาสตร์ (Dhammasattha) ในแง่ที่ว่า เป็นเสมือนหลักการสูงสุดหรือเป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดให้ผู้ปกครองต้องถือปฏิบัติในการทำหน้าที่ต่อบ้านเมืองและต่อราษฎรทั้งหลาย โดยหลักการเมตตากรุณาและทศพิธราชธรรมเพื่อปกครองบ้านเมืองให้มีความสงบสุขร่มเย็น (Diskul 1982)

แม้ว่าจีนจะเป็นอารยธรรมโบราณที่มีบทบาทสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีร่องรอยการแสดงอำนาจตามอิทธิพลแบบอินเดียเท่านั้น มีเพียงรัฐโบราณอย่างต้าเวียด หรือเวียดนามเท่านั้นที่ได้รับอิทธิพลจากคติการปกครองแบบจีน ศุภดิศ ดิศกุล (1982) ได้ให้คำอธิบายว่า การเผยแพร่อารยธรรมของจีนใช้อำนาจทางการทหารในการบังคับกดขี่รัฐโบราณอย่างเวียดนาม แนวคิดแบบเทวราชาแบบจักรพรรดิจีนได้ปรากฏความเด่นชัดที่สุดปรากฏอยู่เพียงแค่เวียดนาม หากพิจารณาจากทางประวัติศาสตร์แล้ว วัฒนธรรมเวียดนามได้รับ

การปฏิรูประบบราชการจากวัฒนธรรมจีนเป็นเมืองขึ้นของราชสำนักจีนเป็นเวลายาวนาน เหตุดังกล่าวทำให้วัฒนธรรมจีน เช่น ตัวอักษร การสอบข้าราชการ ลิทธิเต๋า ขงจื้อ และ ศาสนาพุทธแบบมหายานแบบจีนได้หลั่งไหลเข้ามาในเวียดนามด้วย ซึ่งในความเห็นของหม่อมเจ้าศุภดิศ ได้กล่าวว่าเวียดนามได้คติความเชื่อโดยการใช้กำลังทหารบังคับ ในสมัยราชวงศ์ฮั่น จนกระทั่งรัฐต้าเวียดสามารถปลดแอกจากจีนในสมัยราชวงศ์ถัง ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 8 และตกอยู่ในสถานะรัฐบรรณาการที่มีได้มีการควบคุมโดยตรง แต่มีใช้ส่วนหนึ่งของจีน ข้อถกเถียงอื่น ๆ ที่พยายามอธิบายสาเหตุที่คิดการปกครองของจีนไม่เป็นที่นิยมของจีน คือ ผู้ถ่ายทอดอารยธรรมเป็นพ่อค้าที่ไม่มียศความรู้หรือศาสตร์ของการปกครองเหมือนกับพราหมณ์ที่เข้ามาในภูมิภาคแห่งนี้ (อชิรัชฌ์ ไชยพจนพานิชย์ 2557)

แนวคิดในการปกครองทั้งสองแบบส่งผลต่อการแสดงอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่แตกต่างกันโดยที่ฮินดูจะเน้นถึงความยิ่งใหญ่ของผู้นำเปรียบดังเทพเจ้า ในขณะที่ศาสนาพุทธที่ได้ยกตัวอย่างข้างต้นมีหลักการปกครองที่ชัดเจนและมีความใกล้ชิดกับประชาชนมากกว่าที่จะแบ่งแยกมนุษย์ออกจากส่วนของผู้ปกครอง ตัวอย่างเช่น ฮินดูจะมีชนชั้นพราหมณ์ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารกับเทพเจ้า หรือ เทวสถานที่ถูกออกแบบให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับเพียงกลุ่มผู้ปกครองเท่านั้น ส่วนพุทธศาสนาเปิดพื้นที่ให้ทุกคนชั้นเข้ามามีส่วนร่วม เรียกได้ว่าเป็นศาสนาของมวลชน จะมีการอุปถัมภ์พุทธศาสนาจากทุกคนชั้นไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์ ขุนนาง หรือแม้กระทั่งพ่อค้า ศาสนาพุทธจึงได้รับความนิยมและเข้าถึงทุกภาคส่วน แตกต่างจากศาสนาฮินดูที่ถูกจำกัดเฉพาะแค่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ส่วนภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์จะใช้แนวคิดเทวราชาแสดงสถานะทางสังคมมากกว่า รัฐโบราณเหล่านี้ได้ส่งอิทธิพลต่อการปกครองของรัฐโบราณโดยเฉพาะที่ยังปรากฏหลักฐานเชิงประจักษ์อยู่ในพิธีกรรมในราชสำนักและท้องถิ่นของประเทศไทยในปัจจุบัน บทความนี้ใช้แนวคิดรัฐนาฏกรรมเป็นกระบวนการอธิบาย และหลักฐานจากพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวกับผู้นำ ดังที่ปรากฏในปัจจุบันในการวิเคราะห

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แม้ว่าประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ แต่รัฐไทยเองยังคงใช้ประเพณีโบราณในการแสดงออกทางอำนาจให้เห็นในปัจจุบัน ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น แต่สิ่งเราสามารถเห็นได้ในปัจจุบันเป็นพิธีกรรมที่เสนอรูปแบบผ่านการแสดงเพื่อรักษาอำนาจราชศักดิ์ของผู้นำไว้ ไม่ว่าจะเป็นสถานะใดก็ตาม หลังจากคลิฟเฟิร์ต เกิร์ทซ์ (1980) ได้ไปศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์แบบฮินดูในเกาะบาห์ลีได้มองว่า รัฐในอนุชาคนย์ คือ ‘รัฐนาฏกรรม’ ต้องมีการแสดง เช่น การร่ายรำเพื่อคงสภาวะอำนาจของตนไว้ ซึ่งหัวใจหลักของการแสดงนั้นมีได้ขึ้นอยู่กับผู้แสดงเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับผู้ชมด้วย ผู้แสดงคือตัวผู้นำ หรือพระมหากษัตริย์ ที่อาจจะมีการประกอบหรือเวทีที่เป็น สถาปัตยกรรมที่สื่อความหมายเป็น สัญลักษณ์ทางอำนาจ (Symbology of Power) มีผู้กำกับซึ่งเป็นนักบวชที่คอยสร้างสรรค์การแสดงออกทางอำนาจให้ผู้ชมหรือประชาชนเชื่อในสิ่งที่ประจักษ์และสัมผัสในเบื้องหน้าของตน นั่นก็คืออำนาจที่เปลี่ยนอำนาจเชิงสัญลักษณ์ให้เป็นสิ่งที่จับต้องได้ โดยเกิร์ทซ์ศึกษาสถาบันในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และเสนอคำอธิบายที่ทรงพลังเรื่องสัมพันธ์ภาพทางอำนาจระหว่างผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครองซึ่งเขาเรียกว่า

“นคระ” (Negara) หรือ นคร ผ่านพิธีกรรมเป็นลำดับขั้นโดยมีพระมหากษัตริย์อยู่สูงที่สุด และไม่ได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบแบบรัฐชาติตะวันตกแบบ เวสต์ฟาเลีย⁷ (Westphalia) หรืออำนาจแบบแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber)⁸ ซึ่งหากเรามองย้อนไป

---

7 สัญญาสันติภาพเวสต์ฟาเลีย (เยอรมัน: Westfälischer Friede, อังกฤษ: Peace of Westphalia หรือ Treaties of Osnabrück and Münster) เป็นสนธิสัญญาที่ลงนามกันเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม ค.ศ. 1648 ที่เมืองออสนาบรึค และต่อมาเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 1648 ที่เมืองมินสเตอร์ สัญญาสันติภาพที่เขียนเป็นฝรั่งเศสเป็นการยุติสงครามสามสิบปีในจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ และ สงครามแปดสิบปี ระหว่างสเปนและ สาธารณรัฐดัตช์และรัฐทั้งเจ็ด สัญญาสันติภาพเวสต์ฟาเลียเป็นผลของการประชุมทางการทูตสมัยใหม่และเป็นการเริ่มวิถีการปฏิบัติสมัยใหม่ (new order) ของยุโรปกลางในบริบทของรัฐเอกราช

8 แมกซ์ เวเบอร์ ยังพูดถึงอำนาจทางการเมือง โดยแมกซ์ เวเบอร์กล่าวว่า อำนาจทางการเมืองมีอยู่ 3 ประเภท อำนาจแรกคืออำนาจที่เกิดตามประเพณี (traditional authority) เช่น ประเพณีที่ให้ลูกชาย

อดีตรัฐในอุษาคเนย์โบราณ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2555) รัฐนาฏกรรมของรัฐต้องวางอยู่บนความเชื่อบางอย่างที่ประชาชนจำนวนมากยอมรับ จะเป็นความเชื่อโบราณที่สืบทอดมา หรือเป็นความเชื่อที่ปลูกฝังลงไปใหม่ก็ตาม แต่ต้องเป็นความเชื่อโดยบริสุทธิ์ใจ” พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี เมื่อคนไทยชาบซึ่งน้ำตาไหลที่ลานพระบรมรูปทรงม้า หรือประชาชนผู้ร่วมพิธีพระเมรุมาศในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ร้องให้ก้มลงกราบต่อหน้าพระเมรุมาศ โดยมีนัยคความนั้น นั่น “ไม่ใช่การแสดง เขาเป็นส่วนจากผลลัพธ์ของรัฐนาฏกรรมที่สร้างความรู้สึกร่วมในคนหมู่่มากเหมือนการที่กำลังล้มคร สี่เหล่านี้แสดงให้เห็นพลังอำนาจที่สามารถทำให้ผู้ชนนาฏกรรมครั้งนี้ได้สัมผัสรับรู้ของอำนาจที่มีอยู่จริงในมวลหมู่่มาก หากเราพิจารณาของรัฐสมัยใหม่แล้ว การแสดงออกทางอำนาจแบบรัฐนาฏกรรมผ่านคติความเชื่อแบบอินเดียนำสถานะของสถาบันกษัตริย์ให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น เพื่อให้บทบาทอำนาจเชิงประจักษ์ของสถาบันโบราณมีความทัดเทียมและไม่ล้ำสมัยไปในรัฐชาติสมัยใหม่ เราอาจจะเห็นได้ว่า การฟื้นฟูพระราชประเพณีโบราณที่เชื่อมความนิยมตั้งแต่หลังการปฏิวัติสยามปี พ.ศ. 2475 ที่สยามได้เปลี่ยนเข้ามาเป็นรัฐสมัยใหม่ทำให้ทัศนคติต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เปลี่ยนไปได้ถูกนำกลับมาใช้สร้างรัฐนาฏกรรมอีกครั้ง ที่สามารถเห็นได้ทั้งระดับชาติและท้องถิ่น ในกรณีนี้ผู้เขียนจะหยิบยกเรือพระราชพิธี และพิธีศพแบบดั้งเดิม

หัวหน้าเผ่าสืบทอดเป็นหัวหน้าเผ่า หรือการสืบเชื้อสาย นั่นคืออำนาจตามประเพณี อำนาจประเภทที่สื่อได้แก่ อำนาจที่กำหนดขึ้นด้วยเหตุผลและด้วยกฎหมาย เช่น คนที่จะเป็นผู้พิพากษาจะต้องสอบผ่านการคัดเลือกได้ และมีความรู้ทางกฎหมาย (legal-rational authority) อำนาจประเภทที่สาม ได้แก่ อำนาจที่ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของตัวบุคคล เรียกว่า อำนาจโดยบุญญาธิการ (charismatic authority) อำนาจบุญญาธิการนี้จะเกิดกับบุคคลที่มีบุคลิกลักษณะพิเศษสอดคล้องกับความเชื่อและศรัทธาของประชาชน เช่น ชุมมุนม พระฝางในสมัยกรุงธนบุรี หรือกบฏผีบุญในภาคอีสาน

บทวิเคราะห์

เรือพระราชพิธีและรัฐนาฏกรรมระดับชาติ

การเสด็จพระราชดำเนินเลียบบพระนครทางชลมารค ถือเป็นพิธีบรมราชาภิเษกที่สำคัญมากต่อพระมหากษัตริย์ไทย เนื่องจากเป็นพิธีที่ทำให้การยืนยันสถานะความเป็นผู้นำครบถ้วนสมบูรณ์โดยใช้คติความเชื่อแบบอินเดียในการสื่อความหมาย และที่สำคัญยังเป็นพิธีที่ทำให้ไพร่ฟ้าประชาชนได้ประจักษ์ซึ่งพระบารมีอันเป็นส่วนหนึ่งของรัฐนาฏกรรมที่แสดงออกทางอำนาจโดยใช้เรือพระราชพิธีเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างนาฏกรรม วิถีชีวิตของคนไทยในอดีตมีความผูกพันกับสายน้ำจนเรียกได้ว่าไม่อาจแยกขาดจากกันได้ เพราะแม่น้ำและลำคลองใช้แต่เป็นเพียงแหล่งในการอุปโภคบริโภค ยังเป็นแหล่งการคมนาคมหลักอีกด้วย เรือจึงกลายเป็นพาหนะทางน้ำที่คนไทยใช้สัญจรในอดีต เรือพระราชพิธีหมายถึงเรือที่เกี่ยวข้องกับราชสำนักที่ใช้สำหรับการจัดพิธีชบวนพยุหยาตราทางชลมารค ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ทั้งเรือพระราชพิธีก็ยังเป็นยานพาหนะสำหรับใช้ยามศึกสงครามอีกด้วยตั้งแต่สมัยอยุธยา (คริสต์ศตวรรษ 14-18) กฎหมายตราสามดวง อันเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีในราชสำนัก ซึ่งเขียนไว้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นมีกล่าวถึงเรือพระราชพิธีนี้ มีการบรรยายถึงการรักษาความปลอดภัยเพื่อพระมหากษัตริย์และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จพระราชดำเนินทางน้ำ และปรากฏอย่างชัดเจนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจากตำราชบวนพยุหยาตราทางชลมารคเพชรพวงซึ่งมีการเขียนตำราการจัดชบวนเรือพระราชพิธี เช่น เสด็จนมัสการพระพุทธบาท (ศานติ ภัคดีคำ 2562)

นอกจากนี้ยังมีเอกสารของฮอลันดา คือของ โยส สเคาเติน (Joost Schouten) ผู้จัดการบริษัทการค้าสหบริษัทฮอลันดาอินเดียตะวันออก⁹ (Manager of the Dutch

---

⁹ สหบริษัทอินเดียตะวันออก (ดัตช์: Vereenigde Oostindische Compagnie) หรือที่ชาวอังกฤษเรียกว่า บริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ (อังกฤษ: Dutch East India Company) มีชื่อย่อว่า เฝือเอ (ดัตช์: VOC) ได้รบก่ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1602 บริษัทนี้ได้รับการพิจารณาว่าเป็นบริษัทข้ามชาติบริษัทแรกในโลก

East Indies Company) ประจำกรุงศรีอยุธยา รวมเวลา 8 ปี รัชกาล คือ รัชกาล สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมและสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในระหว่างนี้นายสเคาตันได้ เขียนจดหมายเหตุบังนทีกสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นในสยาม รวมถึงเรื่องกระบวนพยุหยาตรา ทางชลมารคไว้ ดังนี้ “มีประเพณีแต่โบราณนานมาแล้วว่า พระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรสยามจะต้องแสดงพระองค์ให้ประชาชนเข้าชมพระบารมีปีละครั้งในเดือน ตุลาคม ในการเสด็จออกให้ประชาชนเข้าชมพระบารมีตามประเพณีนี้ ขุนนางในราชสำนักทุกคนจะต้องตามเสด็จพระราชดำเนินด้วย ขบวนแห่แห่นจะประกอบด้วยเจ้านายผู้มีบรรดาศักดิ์และขุนนางแต่งตัวกันอย่างหรูหรา และตามเสด็จทั้งทางบกทาง น้ำเป็นงานเอ็กเกริก...”

นอกจากนี้ ก็ย ตาซาร์ (Guy Tachard) บาทหลวงผู้หนึ่งที่ได้ร่วมเดินทางมา พร้อมกับลาลูแบร์ ราชทูตจากฝรั่งเศสที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ส่งมาเจริญสัมพันธไมตรี กับราชสำนักสยามในปี ค.ศ. 1685 ได้บันทึกในหนังสือเรื่อง “จดหมายเหตุการณ์ เดินทางสู่ประเทศสยาม” ก็ได้กล่าวถึงขบวนเรือที่แห่พระราชสาสน์ และเครื่องราชบรรณาการ จากพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และได้กล่าวถึงการใช้เรือพระราชพิธีเป็นส่วนหนึ่งของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตของทั้ง 2 อาณาจักร เช่นกัน¹⁰ (ภาพที่ 2) หลังจากกรุงศรีอยุธยาล่มสลายในปี ค.ศ. 1767 พระราชพิธีนี้ยังคงสืบทอดต่อมาเรื่อย ๆ จากบันทึกของขุนนางสมัยอยุธยา ตั้งแต่ยุคกรุงธนบุรีจนมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยปัจจุบัน แม้ว่าวิถีชีวิตของชาวไทยจะมีได้ขึ้นอยู่กับการสัญจรทางน้ำเหมือนดังในอดีต แต่เรือพระราชพิธียังคงถูกนำมาใช้ให้เห็นทุกครั้งเมื่อมีพิธีการสำคัญที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์

---

10 Tachard, Guy (1688) A relation of the voyage to Siam : performed by six Jesuits sent by the French king, to the Indies and China in the year 1685

ภาพที่ 2 : ขบวนพระราชพิธีในการเชิญพระราชสาสน์จากพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (Louis XIV) ที่ได้รับการบันทึกโดยคณะทูตฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1685 (2228) ในบันทึกของบาทหลวง ตาซาร์

สำหรับเรือพระราชพิธีนั้นแฝงไปด้วยคติความเชื่อการแสดงออกทางอำนาจแบบอินเดียมากมายดังปรากฏให้เห็นที่รูปแบบลักษณะทางศิลปะและความหมายของเรือพระราชพิธีโดยเฉพาะโขนเรือ สำหรับโขนเรือพระราชพิธีมีความสอดคล้องกับคติเรื่องโลกและจักรวาลที่รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยที่ “ครุฑ” และ “นาค” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนเทพเจ้าในคติความเชื่อดังกล่าวได้ถูกนำมาสร้างเป็นโขนเรือพระราชพิธีเพื่อใช้เป็นเรือที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ตั้งแต่สมัยอยุธยา “ครุฑ” ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ตามคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งถือว่าเป็นเทพพาหนะของพระวิษณุ หรือพระนารายณ์

และไทยก็รับเอาคติความเชื่อนี้มาใช้เช่นกันตั้งแต่สมัยอยุธยา พระมหากษัตริย์เป็น
ดั่ง “พระนารายณ์” อวตารมาเป็น “พระราม” ผู้ครองเมืองอโยธยา และปราบทุกข์
เข็ญในคัมภีร์มหากาพย์รามายณะตามคติเทวราชา “ครุฑ” ที่มีฐานะสัญลักษณ์แห่ง
“พระนารายณ์” จึงถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระมหากษัตริย์แห่งอยุธยา
ซึ่งปรากฏในรูปเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ในตราพระราชลัญจกร ธง และไขนเรือ
พระที่นั่งรูปครุฑ นอกจากนี้ พญานาค ตามคติของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ปรากฏใน
คัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ หลายคัมภีร์ เช่น คัมภีร์ภาควัตปุราณะ และคัมภีร์วิษณุปุราณะ
ได้กล่าวถึงเรื่องราวของพญานาคไว้ว่าเป็นผู้เป็นใหญ่เหนือบาดาล ทั้งเป็นบัลลังก์ที่
บรรทมพักของพระนารายณ์ในระหว่างการสร้างโลก อีกทั้งเป็นบัลลังก์ที่ประทับ
ของพระนารายณ์กลางทะเลน้ำนมหรือเกษียรสมุทร นอกจากนี้ ครุฑ และ นาค ที่เป็น
สัญลักษณ์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในรัฐขบวนเรือ ก็ยังมีเรือพระราชพิธีลำอื่น ๆ
ที่จะทำหน้าที่เป็นเรือพิธีคู่ซึกหรือเรือสำหรับจูงเรือพระที่นั่ง ซึ่งจะแกะสลักไขนเรือ
เป็นรูปสัตว์ที่มีใช้พาหนะสำหรับเทพเจ้า อย่างตัวละครในรามายณะ เช่น ลิง อันเป็น
องครักษ์และช่วยงานราชการของพระรามผู้เป็นอวตารของพระนารายณ์ตามมหา
กาพย์รามายณะ ซึ่งบุคคลที่นั้งอยู่บนเรือดังกล่าว คือ ข้าราชการและข้าราชการบริพาร
ระดับสูง เป็นการส่งสถานะของความเป็นเทพเจ้าอวตาร หากวิเคราะห์แล้ว เรือพระ
ราชพิธีเป็นการแสดงออกทางอำนาจโดยใช้สัญลักษณ์จากแนวคิดพราหมณ์-ฮินดูจาก
อินเดียอย่างชัดเจน (ศานติ ภัคติกำ 2562)

ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1933) คณะ
ราษฎรได้ยกเลิกพิธีหลายอย่างเพื่อลดทอนพระราชอำนาจและสถานภาพอันศักดิ์สิทธิ์
ในการแสดงออกของพระมหากษัตริย์ เช่น ยกเลิกพิธีแรกนาขวัญ พระราชพิธีถือน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยา และการยกเลิกพิธีเสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนครทางชล
มารถ ช่วงปี พ.ศ. 2490 ถึง พ.ศ. 2500 (ค.ศ. 1947 ถึง ค.ศ. 1957) เกิดความขัดแย้ง
ระหว่างทหารและคณะราษฎร¹¹ ทำให้ฝ่ายคณะราษฎรต้องสูญเสียบทบาทและแนวคิด

---

11 24 มิ.ย. 2475 คณะราษฎรได้ล้มล้างระบบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สถาปนา

ทางการเมือง เป็นช่วงที่ฝ่ายอนุรักษ์นิยมกลับมามีบทบาททางการเมืองอีกครั้งภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์¹² ผู้ที่มีแนวคิดเป็นเผด็จการแบบราชานิยม จึงได้มีการรื้อฟื้นพระราชประเพณีนี้ขึ้นมา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (ชาติรี ประกิตนทการ 2552)

เห็นได้ว่าหลังจากสมัยอยุธยาเป็นต้นมาจนถึงรัฐชาติสมัยใหม่ได้เกิดขึ้นมา ผู้นำไทยต่างพยายามใช้พระราชประเพณีที่มีคติความเชื่อแบบอินเดียมเพื่อเสริมสร้างบารมีและสิทธิชอบธรรมในการปกครองมาโดยตลอด ตัวอย่างเช่นในสมัยกรุงธนบุรี ก็ได้มีการรื้อฟื้นพระราชประเพณีโบราณที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาต่อมาจนถึงปัจจุบันเนื่องจากเป็นประเพณีที่ใช้การแสดงออกทางอำนาจแบบรัฐนาฏกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการแรก แม่น้ำและลำคลองเป็นเส้นทางสัญจรสำคัญที่เปรียบเหมือนโรงละครธรรมชาติที่ประชาชนสามารถรับชมพระบารมีผ่านรูปแบบพิธีกรรมได้อย่างเต็มที่ ขบวนพระราชพิธีจึงเคลื่อนที่ด้วยความเชื่องช้า และผู้ร่วมในพิธีที่เปรียบเหมือนนักแสดงจะแต่งกายอย่างเต็มยศ และร้องเห่เรือตลอดพิธี ประการที่สอง เป็นการแสดงออกทางอำนาจให้สังคมภายนอกได้ประจักษ์ถึงอำนาจของตัวผู้นำจากบันทึกของชาวต่างชาติตั้งแต่สมัยอยุธยา พิธีกรรมแบบนี้ทำให้เปลี่ยนทัศนคติของผู้มาเยือนและมองว่าตนสูงกว่า ได้รับรู้ว่าการอำนาจของกษัตริย์ในสมัยนั้นมีได้ด้อยไปกว่าของตน ในรัฐจารีตโบราณที่ไม่มีองค์ประกอบของรัฐสมัยใหม่ เช่น เขตแดน ประชากร อำนาจอธิปไตย และรัฐบาล ที่ชัดเจน การแสดงออกเชิงรัฐนาฏกรรมจึงเป็นหลักประกันแทนสนธิสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรแบบที่โลกตะวันตกใช้พันธสัญญา ระหว่างกันในการดำเนินการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้ทั้งสังคมภายนอกและภายในประเทศไทยต่างรับรู้ถึงอำนาจที่มีอยู่จริง มิใช่

ระบอบประชาธิปไตยที่กษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ

12 จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีไทยคนที่ 11, รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม, ผู้บัญชาการทหารบก และอธิบดีกรมตำรวจ ในคราวรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ. 2500 สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เชื่อว่าการปกครองเป็นเรื่องของกษัตริย์ อำนาจเป็นของเจ้านายผู้มีบุญวาสนา ขอเพียงแต่ให้ผู้นำนั้นมีความเที่ยงธรรมและสุจริตใจตั้งอยู่ในศีลธรรม

เพียงเพราะคติความเชื่อเชิงนามธรรมตามแบบอินเดีย ผู้นำไทยโดยเฉพาะในสมัยที่รัฐ
มีความเป็นจารีตนิยม จะใช้เรือพระราชพิธีเป็นเครื่องมือแสดงออกทางอำนาจ แม้ว่า
เรือพระราชพิธีส่วนใหญ่จะได้รับความเสียหายจากครั้งสงครามเสียกรุงครั้งที่ 2 พระ
มหากษัตริย์พระองค์ต่อมาก็ได้สร้างเรือพระราชพิธีขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้ในราชการต่าง ๆ
และฟื้นฟูแบบแผนขบวนพยุหยาตราทางชลมารคอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่ง
แสดงให้เห็นว่าเรือพระราชพิธีเป็นหัวใจสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งอำนาจแบบสมมติเทพ
ที่เห็นได้ชัดหลังจากปฏิวัติ 2475 กลุ่มผู้นำสายคณะราษฎรที่มีมุมมองแบบรัฐสมัย
ใหม่ และมีความเป็นเสรีนิยม ต่างก็รับรู้ถึงการแสดงออกอำนาจอย่างมีประสิทธิภาพ
ผ่านพิธีกรรมนี้ รัฐนาฏกรรมผ่านพิธีกรรมแบบแนวความคิดแบบอินเดียมิได้มีเพียงระดับ
ชาติเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลต่อผู้นำท้องถิ่นที่มิใช่ศูนย์กลางทางอำนาจเช่นเดียวกัน
(Geertz 1980) (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 : ขบวนเรือพระราชพิธีทางชลมารคในปัจจุบัน
(ที่มา : หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ)

พิธีศพและรัฐนาฏกรรมระดับท้องถิ่น

ผู้นำท้องถิ่นในยุคก่อนรัฐสมัยใหม่ก็มีการใช้คติความเชื่อแบบอินเดียแสดงออกทางอำนาจอาทิในพิธีปลงศพ โดยการสร้างพระเมรุ ที่ผสมผสานกับคติความเชื่อท้องถิ่นที่ปรากฏในวัฒนธรรมล้านช้าง-ล้านนาที่มีการสร้างสถาปัตยกรรมที่สื่อถึงเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่ทำให้เรื่องราวเวทตำนานที่เป็นเรื่องเพื่อฝันกลายเป็นจริงขึ้นมา ซึ่งมาจากวัฒนธรรมอินเดีย คำว่า เมรุ มิได้เกี่ยวข้องกับ อาคารเผาศพ (Crematorium) แต่อย่างใด แต่หมายถึงภูเขา เป็นที่สถิตของเทพเจ้า โดยอาคารเผาศพลักษณะนี้สร้างตามแนวคิดภูเขาศักดิ์สิทธิ์ เช่น เมรุบาเด (Bade) (ภาพที่ 4) ที่สร้างตามความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดู บนเกาะบาทลีที่ใช้สำหรับพิธีปลงศพผู้นำคนสำคัญในบาทลี มีการประดับตกแต่งให้มีสัตว์ป่าเลื้อยคลานและดอกไม้ มีการละเล่นฟ้อนรำ ประโคมดนตรี ประจุดั่งกำลังมองนางฟ้าบนสรวงสวรรค์ สถาปัตยกรรมจึงเป็นภาพตัวแทนแห่งสวรรค์เชื่อมโยงกับโลกมนุษย์ พิธีศพในรูปแบบดังกล่าวสื่อความหมายว่าเป็นพิธีที่จะส่งตัวผู้นำที่เป็นสมมติเทพกลับไปสู่ดินแดนของเทพเจ้า งานบรมศพของเจ้ามหาชีวิตในอาณาจักรล้านช้างในสมัยก่อนจารีตก็มีการสร้างพระเมรุตามคติความเชื่อแบบอินเดีย พระเมรุที่ใช้ในการถวายพระเพลิงพระศพจึงต้องงดงามประณีตและสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางสังคมท้องถิ่นดั้งเดิม เช่น การสร้างราชรถเป็นขนาดต่างหีบพระศพ ซึ่งขนาดเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวล้านช้างเคารพนับถือมาตลอด พระเมรุเป็นสถานที่สุดท้ายในโลกมนุษย์ที่ไว้พระบรมศพของกษัตริย์หรือผู้นำคนสำคัญในท้องถิ่น ย่อมสะท้อนให้เห็นคติความเชื่อว่าผู้นำมีสถานะเป็นดังเทพเจ้าอย่างแน่ชัด รวมถึงริ้วขบวนแห่ต่าง ๆ ในพิธีศพอีกด้วย (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2560)

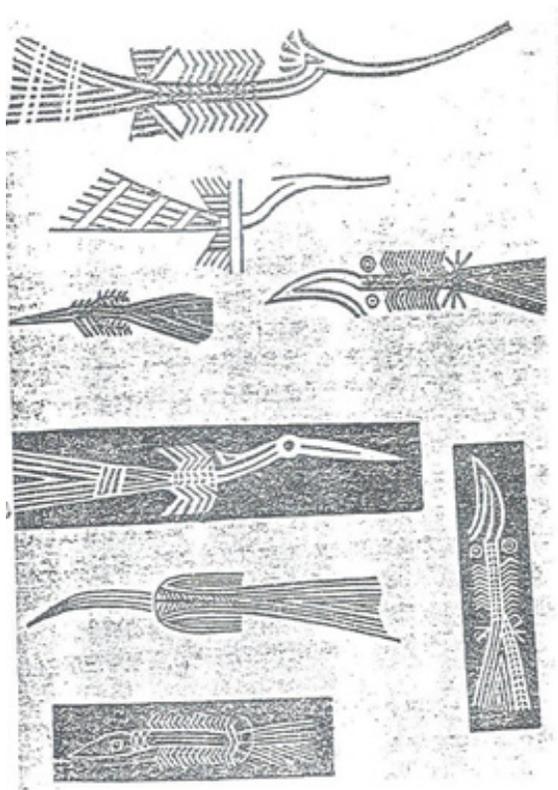

ภาพที่ 4 : พระเมรุบาเด (Bade Cremation Tower) บาหลี ประเทศอินโดนีเซีย
(ที่มา : Elizaveta Galitskaya)

นอกจากนี้ก็ยังมีความเชื่อที่ถือว่า “นก” เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวกับท้องฟ้า เป็นความเชื่อที่มีมาก่อนวัฒนธรรมอินเดียจะเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลวดลายนกปรากฏอยู่ขอบนอกสุดของหน้ากลองมโหระทึก¹³ ราว 2,500 ปี มาแล้ว (ภาพที่ 5-6) เช่นนกกระเรียน ได้รับยกย่องเป็นนกศักดิ์สิทธิ์สื่อสารระหว่างดินกับฟ้า อาจหมายถึงนกนำทางขวัญคนตายขึ้นฟ้า แต่ภายหลังมีการแทนที่นกชนิดนี้ตามคติความเชื่อแบบอินเดีย ทำให้ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้น โดยเปลี่ยน “นก” ธรรมดาให้เป็นนกในป่าหิมพานต์ หรือที่เรียกกันว่านกหัสติลิงค์ (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2560)

---

13 เป็นกลองชนิดหนึ่ง มีหน้าเดียว และหล่อด้วยโลหะ ไม่ซึ่งหนังเหมือนกลองทั่ว ๆ ไป ตัวกลองเป็นโลหะผสมประกอบด้วย ทองแดง ตะกั่ว และดีบุกผสมตามเกณฑ์ แล้วหลอมเทหล่อลงในแบบที่ทำไว้ บนหน้ากลองมีโลหะหล่อเป็นตัวกบอยู่ประจำ 4 ทิศ

ภาพที่ 5 : ภาพลวดลายนกบนกลองมะโหระทึก (ที่มา:กรมศิลปากร)

ภาพที่ 6 : ภาพกลองมะโหระทึก (ที่มา : กรมศิลปากร)

พิธีกรรมการปลงศพเหนือเมรุบนกหัตถ์ลึงค์ เป็นธรรมเนียมสำคัญของวัฒนธรรมล้านนาและล้านช้าง ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงปรากฏในท้องถิ่น ใช้ประกอบพิธีเผาศพพระเถระชั้นผู้ใหญ่ นกหัตถ์ลึงค์¹⁴ เป็นนกที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ มีที่มาจากคติไตรภูมิที่ปรากฏอยู่ทั้งในจักรวาลที่มีพรรณนาอยู่ทั้งในคัมภีร์ทั้งศาสนาพุทธและพราหมณ์ ในคัมภีร์พุทธศาสนา นกหัตถ์ลึงค์ปรากฏอยู่ในหมวดโลกศาสตร์ในวัฒนธรรมล้านนาและล้านช้างมีการใช้นกหัตถ์ลึงค์เป็นองค์ประกอบในงานพิธีศพบุคคลสำคัญประจำท้องถิ่น (ภาพที่ 7) ในสังคมล้านช้างและล้านนาได้ตีความนกหัตถ์ลึงค์ว่าบินไปสวรรค์ได้ ซึ่งโยงกับความเชื่อว่า การสร้างเมรุลอยรูปนกหัตถ์ลึงค์ จะทำได้ก็ต่อเมื่อผู้ล่วงลับไป

---

14 นกหัตถ์ลึงค์เป็นนกอาศัยอยู่จำนวนมากในอุตตรภุททวีป เมื่อมีผู้เสียชีวิต นกหัตถ์ลึงค์ก็จะคาบศพไปยังรังเพื่อไม่ให้สกปรกแก่แผ่นดินอุตตรภุททวีป โดยที่ชาวอุตตรภุททวีปไม่ต้องเผาศพคนตาย ฝูงนกจะนำไปออกภูเขาเคี้ยวกิน ซึ่งนกเหล่านี้บ้างว่าเป็นนกหัตถ์ลึงค์

แล้วมีเชื้อสายกษัตริย์ เจ้าเมือง และพระเถระเท่านั้น ในวัฒนธรรมล้านนาก็ปรากฏหลักฐานการใช้นกหัสติลิงค์ในพิธีศพเช่นกัน ล้านนา ปรากฏในพงศาวดารโยนก เมื่อ พ.ศ. 2121 (ค.ศ. 1578) (วิราณี แ้วนทอง 2551)

ภาพที่ 7 : พิธีกรรมเผาศพแบบนกหัสติลิงค์ วัดกลาง จังหวัดอุบลราชธานี
(ที่มา : ผู้เขียน)

“...การศพทำเป็นพิมานบุษบก ตั้งบนหลักนกหัสติลิงค์ขนาดใหญ่ รองด้วยแม่สะตึง เชิญหีบพระศพขึ้นใน บุษบก นั้นแล้วฉุดลากไปด้วยแรงคนสาร...” จากหลักฐานตำนานพื้นเมืองล้านนา โดยเฉพาะพื้นเมืองเชียงใหม่ หลักฐานของรัฐฉาน สิบสองพันนา และล้านช้าง ที่มีมาแต่เดิมส่งอิทธิพลจากพม่าสู่ล้านนา แล้วจึงส่งไปยังอีสาน (ปกรณีย์ ปุกหุต 2562)

การใช้สัญลักษณ์ผ่านนกหัสติลิงค์ยังคงปรากฏในเชิงปฏิบัติในจังหวัดอุบลราชธานี

ที่ผสมผสานกับตำนานท้องถิ่น การใช้นกเป็นส่วนประกอบของการปลงศพ ซึ่งตำนานนกหัสติลิงค์ ตามคติไตรภูมิ หรือคัมภีร์พุทธศาสนาถูกนำมาเชื่อมโยงความเชื่อท้องถิ่นเดิม คือการนับถือสตรีเป็นใหญ่ ผู้หญิงในสังคมไทยและอุษาคเนย์มีบทบาทและสถานะสูงกว่าผู้ชายในฐานะผู้ติดต่อกับธรรมชาติหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ ผีบรรพบุรุษ หรือ ผีปู่ย่า สถานะของผีในเพศหญิงก็สูงกว่าชาย พิธีกรรม “ผีฟ้า” ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้หญิงจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทำหน้าที่รักษา ในขณะที่ผู้ชายจะทำหน้าที่เพียงเป่าแคนเพื่อกำกับจังหวะการฟ้อนรำของผีฟ้า พิธีกรรมดังกล่าวจึงแสดงถึงการที่ผู้หญิงมีสถานะสูงกว่าและได้รับการยอมรับอย่างยิ่งตามความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ (ณรงค์ภรณ์ รอดทรัพย์ 2555)

ที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างอินเดียและอุษาคเนย์คือ ตำนานนกหัสติลิงค์ถูกผนวกกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผู้หญิงเป็นใหญ่ในอุษาคเนย์ตามตำนานท้องถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานีที่เชิดชูผู้หญิงเป็นวีรสตรีจากคำบอกเล่าของสุขุม ศิริภูมิ ที่จดจำจากหนังสือผูกของวัดสุทัศนาราม ซึ่งได้ถูกไฟไหม้สูญหายไปแล้ว(ปกรณัม ปุกหุต 2562)

“...นกหัสติลิงค์ เป็นนกที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ เป็นนกที่มีขนาดใหญ่โตมีกำลังและฤทธิ์เดชมากมายมหาศาล นกหัสติลิงค์มีลักษณะพิเศษกว่านกอื่น ๆ คือ มีหัวเป็นข้างมีร่างกายเป็นนก จะกินข้างและสัตว์ใหญ่ในป่าเป็นอาหาร เช่น เสือ ควาย และคน อยู่มาวันหนึ่ง หลังจากที่นกหัสติลิงค์ได้บินไปจับสัตว์ใหญ่กินเป็นอาหารมากมายจนหมดป่าแล้ว จึงได้บินไปจับคนในเมืองต่าง ๆ มากินเป็นเป็นอาหาร โดยเฉพาะผู้หญิงมีลูกสาวเจ้าเมืองหลายคนถูกจับกินแต่ก็ยังไม้อิ่ม ครั้นบินมาถึงทุ่งหลวง ทุ่งปางเมืองสุวรรณภูมิ เพื่อรอโอกาสที่จะเข้าจับกินลูกสาวเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ เจ้าเมืองสุวรรณภูมิจึงให้ไพร่พลออกสืบหาบุคคลมีฝีมือที่สามารถจะฆ่ามันนี้ได้ จนในที่สุดถึงเมืองตักศิลา เจ้าเมืองตักศิลาจึงมอบศรให้เจ้านางสีดา ซึ่งเป็นลูกสาวไปทำการฆ่านกหัสติลิงค์ นกหัสติลิงค์ถูกศรของเจ้านางสีดาก็ถึงแก่ความตาย เจ้าเมืองสุวรรณภูมิจึงทำพิธีเผาณันั้น เมื่อมีเจ้านายสิ้นชีวิตก็จะสร้างหุ่นนกหัสติลิงค์รองรับศพ และทำพิธี

เผาไปพร้อมกับศพกลายเป็นประเพณีสืบต่อกันมา...”

ตามตำนานท้องถิ่นได้กล่าวว่าผู้หญิงมีส่วนสำคัญในการช่วยให้บ้านเมืองปลอดภัย จากสตรีผู้มีความสามารถและมีความกล้าหาญที่ปราบนกหัสติลิงค์ได้ ซึ่งในพิธีกรรมจะมีการใช้ร่างทรงนางสีดา (ภาพที่ 8) หรือภาษาท้องถิ่นจะเรียกว่า “นางเทียม” เป็นผู้นำในการประกอบพิธีนี้ นางเทียมที่ประทับทรงเจ้านางสีดาจะมีการสืบทอดตำแหน่งมาโดยตลอด โดยสืบเชื้อสายทางฝ่ายหญิง (ปกรณ์ ปุกหุด 2562)

ภาพที่ 8 : ขบวนเจ้านางสีดา (คุณยายมณีจันทร์ ผ่องศีล) ขณะกำลังเข้าสู่เขตพิธี และกำลังจะร่ายรำรอบเมรุหัสติลิงค์ งานพระราชทานเพลิงศพ ดร. คำหมา แสงงาม ปี พ.ศ. 2533 (ที่มา : สถาพร จุปะมะตัง และ อ. เมธา คำบุศย์)

นอกจากนี้พิธีปลงศพท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี จะมีขบวนแห่ที่มีความยิ่งใหญ่สมเกียรติ เริ่มด้วยขบวนฆ้องใหญ่ คณะนักดนตรี ขบวนธงสามหาง ขบวนธงช่อธงขาบ ขบวนหอก ขบวนเครื่องยศ ลูกหลานผู้ตาย จากนั้นจึงเป็นเมรุภูก่หอสถีลึงค์ และพนักงานผู้ควบคุมหากเมรุติดขัด ซึ่งล้วนแสดงถึงความสำคัญและฐานะของผู้ตาย ในการประกอบพิธีกรรมนางเทียมจะมีการร่ายรำอย่างสุขุมลุ่มลึก พร้อมทั้งบริวารผู้ติดตามนางเทียมในขบวนจะช่วยกันใช้อาวุธ เช่น หอก หลาว แหวน ดาบ กระหน้า ไปยังตัวนก เมื่อการฆ่านกเสร็จสิ้น จะดำเนินพิธีกรรมทางศาสนา กล่าวคือ ประชุมเพลิง และวันรุ่งขึ้นทำพิธีเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศกุศลแก่ผู้วายชนม์ต่อไป พิธีลักษณะนี้มิใช่เพียงการแสดงออกทางสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นการรวบรวมทรัพยากรทั้งหมด โดยเฉพาะกำลังคนที่อยู่ในท้องถิ่นมาเข้าร่วมพิธีให้มากที่สุดอีกด้วย (วิราณี แฉ่วนทอง 2551, 52)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้เราเห็นได้ว่า คนท้องถิ่นได้นำคติแนวคิดแบบอินเดียมายึดมาสรรค์สร้างและผสมกับความเป็นท้องถิ่นที่เกี่ยวกับผู้หญิงเป็นใหญ่เพื่อการแสดงออกอำนาจเชิงนาฏกรรม ที่ให้ผู้ที่ได้ร่วมพิธีได้ประจักษ์ถึงสถานะของผู้เสียชีวิตเป็นเหมือนดั่งผู้วิเศษหรือเทพเจ้า การทำศพแบบนกหัสติลิงค์นั้นจำกัดเฉพาะกลุ่มเจ้านายในอุบลราชธานีเท่านั้น ผู้ไม่ใช่เจ้านายไม่อนุญาตให้ประกอบพิธีกรรมเช่นนี้ หากผู้ใดฝ่าฝืนโดยคิดว่าตนนั้นมีศักดิ์มีสกุล กระทำเลียนแบบ ถือกันว่าจะชะล่า (อัปมงคล) จนถึงวิบัติ 7 ชั่วโมง พิธีการทำศพนี้จะจัดขึ้นบริเวณทุ่งศรีเมืองศูนย์กลางของเมืองอุบลราชธานีที่ปัจจุบันมีศาลหลักเมืองตั้งอยู่ พิธีกรรมการแสดงออกทางอำนาจแบบนี้ถูกลดทอนความสำคัญลงไปในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากเกิดการปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ในศตวรรษที่ 19 (Baker & Pongpaichit 2013, 53)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 สยามในขณะนั้นตกเป็นเป้าการคุกคามของการล่าอาณานิคมโดยฝรั่งเศสทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง จึงทำให้สยามต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบจารีตดั้งเดิมเป็นรัฐสมัยใหม่มากขึ้น “สยาม” ซึ่งเป็นเมืองที่มีอำนาจ

และมีอิทธิพลในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในขณะนั้นได้มีการปรับตัวเองในช่วงนี้เอง ด้วยการปฏิรูประบบราชการให้ทันสมัยและมีนโยบายในการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางเพื่อความอยู่รอดของอซิปไตย โดยเปลี่ยนจากหัวเมืองตามประเพณีโบราณเป็นเทศบาล และพัฒนากลายเป็น มณฑลเทศบาล เพื่อที่ฝรั่งเศสจะไม่ล่วงล้ำอซิปไตยหรืออ้างสิทธิ์และรุกรานดินแดนทางภาคอีสาน การปฏิรูประบบหัวเมืองมีจุดมุ่งหมายในการรวมศูนย์อำนาจและสร้างเอกภาพชาติ โดยยกเลิกระเบียบปกครองแบบโบราณที่แบ่งหัวเมืองออกเป็นเมืองประเทศราช เมืองชั้นนอก เมืองชั้นกลาง และเมืองชั้นใน พร้อมเพิ่มพูนอำนาจบังคับบัญชาให้แก่กระทรวงมหาดไทย เพื่อสร้างระบบบริหารราชการแผ่นดินที่เป็นแบบแผนเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้สร้างแรงต่อต้านแก่รัฐบาลสยาม ผู้นำท้องถิ่นไม่พอใจการปฏิรูปการปกครองที่เอาอำนาจไปจากตนแล้วยังเอาผลประโยชน์ คือภาษีท้องถิ่นไปด้วย ประกอบกับการคุกคามจากฝรั่งเศสที่ทำให้สยามต้องเสียฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงทั้งหมดในปี พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893) หรือเหตุการณ์วิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. 112 ภาพลักษณ์ของชนชั้นนำสยามตกต่ำลงอย่างมาก ทำให้ขุนนางท้องถิ่นถือโอกาสตั้งกลุ่มต่อต้านโดยใช้ชื่อว่ากบฏผีบุญ (กบฏผู้มีบุญอีสาน) ตั้งตนเป็นผู้มีบุญหรือผู้วิเศษ เช่น เป็นพระศรีอริยมเตไตรย หรือพระศรีอารีย์ ซึ่งศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้าที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต ขณะเดียวกันในส่วนของราษฎรไม่พอใจการเก็บภาษีช่วยจากชายฉกรรจ์คนละ 4 บาท มีหน้าเข้ามาเกิดภัยแล้งติดต่อกันมาหลายปี ทำให้คนท้องถิ่นมีแรงกระตุ้นให้ร่วมกับขุนนางท้องถิ่นต่อต้านรัฐบาลสยามในสมัยนั้น (สุวิทย์ อธิศาสตร์ 2557)

นับตั้งแต่เมื่อเจ้าพระวอพระตา (บางตำราเรียกว่าพระวอราชภัคดี) รัชทายาทแห่งอาณาจักรล้านช้างร่มขาว ได้ลี้ภัยทางการเมืองจากเวียงจันทน์ (กรุงศรีสัตนาคณหุต) มายังฝั่งขวาของแม่น้ำโขงและมาตั้งถิ่นฐานนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน และเกี่ยวพันกับการเมืองสยามมาตลอดมาตั้งแต่กรุงธนบุรีเนื่องจากเจ้าคำผง (เจ้าพระประทุมวรราชสุริยวงศ์) ผู้สืบเชื้อสายจากพระวอได้ช่วยราชการปราบจลาจลในเขมร จึงได้รับการแต่งตั้งได้ตำแหน่งรั้งเมืองอุบลราชธานีสืบตั้งแต่นั้นมา หนังสือพื้นเมืองอุบล

หรือประวัติเมืองอุบลราชธานี เป็นหนังสือโบราณที่ใช้คำประพันธ์ในลักษณะกลอนหรือกาพย์ ให้รายละเอียดประวัติศาสตร์ของเมืองอุบลราชธานีเป็นเอกสารสำคัญที่ไม่ได้กล่าวถึงเพียงการกำเนิดเมืองอุบลราชธานีอย่างเดียว แต่ก็ยังมีรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีศพที่ใช้นกหัสติลิงค์กับเจ้านายท้องถิ่นถึง 4 ครั้ง ได้แก่ เจ้าพระวอเจ้าพระตาเจ้าคำผง ท้าวทิดพรหม ท้าวภูทอง แต่เฉพาะที่มีกล่าวถึงทุ่งศรีเมือง (เติม วิชาคย์ พจนกิจ 2546,108)

เมื่อกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เป็นข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลลาวกาว (ต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลอิสาน และมณฑลอุบลราชธานี ตามลำดับ) ให้ยกเลิกประเพณีการเผาศพที่ทุ่งศรีเมือง แต่มีการอนุญาตให้พระเถระที่ทรงคุณธรรมเมื่อมรณภาพให้จัดประเพณีการทำศพแบบนกหัสติลิงค์ได้จากข้อสังเกตดังกล่าว กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ได้ยกเลิกพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการแสดงออกทางอำนาจเจ้าเมืองโดยเลือกที่จะประนีประนอมกับคนท้องถิ่นเพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อของคนท้องถิ่นมากเกินไป แต่เลือกที่จะลดอำนาจเจ้าเมืองโดยการยกเลิกประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางอำนาจนี้สำหรับเจ้านายท้องถิ่น แต่ยังคงอนุญาตให้ในวงการศึกษา (ยุทธานวารากร แสงอร่าม 2558 163)

หัวใจสำหรับการดำรงอยู่ของรัฐนาฏกรรมมิได้ขึ้นอยู่กับ “การแสดง” เพียงอย่างเดียวเท่านั้น อย่างเช่นการเข้าทรงของนางเทียมประกอบไปด้วยวงมโหรีที่บรรเลงเพลงในวง การแสดงของคนที่อยู่ในรัฐ พิธีกรรมลักษณะนี้ต้องใช้กำลังคนและกำลังทรัพย์จากผู้คนท้องถิ่นที่ศรัทธาอย่างมากต่อผู้นำและต่อตำนานท้องถิ่นในอุบลราชธานี ที่สำคัญการรำรำในพิธีทำศพแบบนกหัสติลิงค์ เป็นการแสดงพระเดชและพระคุณของอำนาจท้องถิ่นอีกด้วย พิธีการฆ่านกหัสติลิงค์แสดงถึงอำนาจที่คนท้องถิ่นสามารถต่อสู้กับการคุกคามของสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า เหมือนเป็นการข่มขู่คู่ต่อสู้และสร้างความหวังในการต่อต้าน ทั้งนี้ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อรวมศูนย์กลางอำนาจในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าผู้ปกครองของไทยเองก็มีความรู้สึกรับรู้ถึงพลังบางอย่างจากพิธีกรรมท้องถิ่นนี้ จนทำให้ต้องยกเลิกพิธีนี้สำหรับเจ้าขุนมูลนายท้องถิ่น

ถิ่น แต่ก็ยังมีได้ล้มเลิกไปเสียทั้งหมด นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง เป็น เทศาภิบาล และกลายเป็นมณฑลเทศาภิบาลในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้านายท้องถิ่น เมืองอุบลมิได้เพียงถูกลิดรอนอำนาจลงในพื้นที่แต่ยังถูกลดบทบาทในเชิงสังคมที่มี “พิธีกรรม” เป็นสื่อกลางอีกด้วย การที่ไม่ยกเลิกประเพณีเผาอกหัสติลิ่งคั้นั้น เพราะ สยามมีบทเรียนจากกบฏผีบุญในภาคอีสานมาหลายครั้ง การที่ทางส่วนกลางต้องการ ประนีประนอมกับความศรัทธาของชาวอุบลราชธานีดั้งเดิมซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และอาจจะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพในพื้นที่ได้ (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ 2557)

การเปรียบเทียบการแสดงออกทางอำนาจทั้ง 2 แบบ

การแสดงออกทางอำนาจของผู้นำตามแบบคติความเชื่อแบบอินเดียดูโดยใช้ “พิธีกรรม” เป็นสื่อเพื่อการแสดงออกในรูปธรรม ไม่ต่างอะไรจากการแสดงหรือโรงละครขนาดใหญ่ที่ทำให้ผู้ชมได้ประจักษ์ถึงอำนาจที่มีอยู่จริงถูกใช้ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ซึ่งในระดับชาตินั้น คติความเชื่อแบบอินเดียดูกลับถูกใช้มากกว่าความเชื่อท้องถิ่น เพราะลักษณะคติที่มีความยิ่งใหญ่ เชื่อมโยงกับแนวคิดเทวราชา ในขณะที่ระดับท้องถิ่นจะยังคงเปิดพื้นที่ให้ความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในอุษาคเนย์เพื่อแสดงอำนาจต่อบุคคลที่ยังคงมีความเชื่อที่บ่งบอกว่าผู้นำมีบุญญาธิการ เช่น ความเชื่อเรื่องสตรีเหนือบุรุษ หรือความเชื่อเรื่องผีสง่างประจำเมือง แต่มิได้เป็นดังสมมุติเทพที่ราชสำนักไทยในปัจจุบันได้พยายามแสดงภาพของผู้นำไว้ กระนั้นสิ่งที่เห็นได้เหมือนกันคือ รูปแบบการแสดงออกทางอำนาจนั้นต่างใช้ “รัฐนาฏกรรม” เพื่อให้คนรับรู้อำนาจผ่านองค์ประกอบต่างๆ เช่น การออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เหมือนกับฉากประกอบ และนักแสดงที่เป็นนักบวช นักดนตรี และผู้ชม รัฐนาฏกรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำของไทยไม่ว่าสมัยใดก็ตาม ต่างให้ความสำคัญมาโดยตลอด แม้ว่าประเทศไทยเองจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากจารีตเป็นประชาธิปไตยหลังการปฏิวัติ 2475 แล้วก็ตาม (Baker & Pongpaichit 2013, 115)

สรุป

ผู้นำรัฐไทยต่างมีการใช้รัฐนาฏกรรมในการแสดงออกทางอำนาจที่แฝงไปด้วยคติแนวคิดแบบอินเดียที่เข้ามาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์และมีการพัฒนาร่วมกับความเชื่อท้องถิ่นเนื่องจากมีความสอดคล้องทางลักษณะสังคมและภูมิศาสตร์กับอินเดีย คติความเชื่อแบบอินเดียโบราณจึงผสมกลมกลืนกับสังคมไทย จนกระทั่งบางครั้งเราไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ความเชื่อเรื่อง “สมมติเทพ” แบบอินเดียไม่เคยเสื่อมคลายลงไป แม้ว่ายุคสมัยจะทำให้การเมืองและการปกครองไทยตีตัวออกห่างจากรัฐที่เป็นจารีต พระราชประเพณีต่าง ๆ เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในการฟื้นฟูของสถาบันแบบจารีตที่ลดความสำคัญลงไปแล้วเมื่อสมัยการปฏิวัติ 2475 เพื่อให้สังคมได้เห็นว่า อำนาจแบบจารีตของประเทศไทยยังไม่เสื่อมคลาย และยังคงทำหน้าที่เป็นแกนกลางสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยดังแนวคิดรัฐนาฏกรรมของ Clifford Geertz ที่มีได้มีเพียงระดับชาติ แต่ในระดับท้องถิ่นในปัจจุบันก็ยังคงมีพิธีแบบนี้ให้เห็น แต่ถูกลดทอนอำนาจไม่ให้ไปแข่งบารมีกับสถาบันที่เป็นส่วนกลางของประเทศ กำหนดบทบาทให้เฉพาะบางกลุ่มซึ่งไม่เกี่ยวกับการแสดงออก อำนาจแบบจารีตที่อาจจะกระทบต่อความมั่นคงทางการปกครองในท้องถิ่นเท่านั้น ดังนั้น คำสั่งจากส่วนกลางห้ามประเพณีการปลงศพของเจ้านายอุบลราชธานีก็เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่า รัฐไทย มีความเข้าใจเรื่อง รัฐนาฏกรรม และยอมรับว่ามีประสิทธิภาพส่งผลต่อสังคมได้เป็นอย่างดี

“รัฐนาฏกรรม” ถูกนำมาใช้ทั้งอดีตและปัจจุบัน มาสนับสนุนความชอบธรรมในการเป็นผู้นำของตน รัฐนาฏกรรมในยุคก่อนสมัยใหม่คือการแสดงบารมีของชนชั้นปกครองบนฐานความทางศาสนาโดยนำเสนอในรูปแบบของพิธีกรรมที่เชื่อมต่อกับคติความเชื่อแบบอินเดียอวตารจากเทพเจ้า พระโพธิสัตว์¹⁵ ขณะเดียวกันในระดับท้องถิ่นแม้ว่าจะมีได้เกี่ยวข้องกับหลักสมมุติเทพโดยตรงแต่ก็เห็น

---

15 ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คำว่า “โพธิสัตว์” แปลว่า ผู้ซึ่งอยู่ในพระโพธิญาณทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานเชื่อว่าพระโพธิสัตว์เป็นจำนวนมาก แต่รายละเอียดความเชื่อแตกต่างกันไป

ร่องรอยของการผสมผสานความเชื่อแบบท้องถิ่นในเรื่องของผู้หญิงเป็นใหญ่ แต่ในระดับท้องถิ่นนั้นกลับมิได้เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีประดิษฐ์ (Invented Tradition) ที่ทำให้กลายเป็นประเพณีระดับชาติอย่างเรือพระราชพิธี โดยมีที่ทำให้คนในชาติรู้สึกถึงการมีรากร่วมกันผ่านประเพณีสักอย่างหนึ่ง การสร้างรากร่วมกันนี้มีประโยชน์มากต่อการสร้างความรู้สึกร่วมกันของคนในชาติ ประเพณีประดิษฐ์แบบนี้ยังถูกพัฒนาให้เข้ากับความร่วมมือเพื่อที่จะเชื่อมโยงคนในชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น กิจกรรม “Bike For Mom ปั่นเพื่อแม่” โดยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร (พระราชอิสริยยศในขณะนั้น) พร้อมด้วย พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทรงจักรยานนำพสกนิกรกว่า ร่วมปั่นจักรยานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ Bike for Mom ก็เป็นเหมือนรัฐนาฏกรรมที่นำรูปแบบกิจกรรมร่วมสมัยอย่างหนึ่งที่ทำให้สามัญชนคนทั่วไปได้ชมพระบารมี และเปลี่ยนแปลงประชาชนผู้เป็นเพียงเป็นผู้ชม ซึ่งก็เป็นวิธีการนำเสนอรูปแบบใหม่ที่ได้ยึดติดคติความเชื่อแบบอินเดียที่แตกต่างกับเรือพระราชพิธีและพิธีนันทเทพหัตถ์ศิลป์ แต่ถูกแปรสภาพให้เป็นวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ลดทอนขั้นตอนความซับซ้อนแบบคติจากอิทธิพลอินเดีย เพื่อให้เข้าถึงประชาชนมากขึ้น ในขณะเดียวกันความเชื่อท้องถิ่นกลับถูกจำกัดและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจนแทบจะไม่มีผลต่อสังคมท้องถิ่นในปัจจุบัน ซึ่งก็นำมาสู่คำถามสำคัญว่า การที่รัฐสมัยใหม่ในปัจจุบันมีการหยิบยกและรื้อฟื้นประเพณี และพัฒนาสร้างสรรค์กิจกรรมเหล่านี้ที่เกี่ยวกับสถาบันปกครองหลักของไทยต่อไปอย่างไร และรัฐนาฏกรรมแบบนี้จะคงอยู่ในสังคมไทยไปถึงเมื่อไร (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ 2562)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ชาติรี ประภิตนันทการ. 2552. ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร: สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์. กรุงเทพฯ: มติชน

เชษฐ์ ดิงสัญชลี. 2560. เมรุ ในศิลปะอินเดีย. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ มิวเซียมสยาม. ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราช ภัฏสวนสุนันทา.

เติม วิภาคย์พจนกิจ. 2530. ประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จริวัฒน์ แสนคำ. 2560. งานพระศพกษัตริย์ล้านช้างในสมัยรัฐจารีต. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ มิวเซียมสยาม. ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

บาทหลวงดาซาร์ด. 2551. จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามครั้งที่ 1 และ จดหมายเหตุการเดินทางครั้งที่ 2. แปล โดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา.

ปกรณณ์ ปุกहुต. 2558. “พิธีกรรมนกหัสติลิงค์ ณ พังศรีเมือง ปี พ.ศ. 2558 : การเปลี่ยนแปลงจารีตตามบริบทปัจจุบัน” จดหมายข่าวศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับ “ต้อนรับ AC เปรมปรีดีทั่วภูมิภาค”. 2, 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558): 26– 38.

โรเจอร์ แมนลีย์. 2504. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 76 จดหมายเหตุของโยส เขาเต็น

พ่อค้าชาวฮอลันดาในสมัยพระเจ้า ทรงธรรมและพระเจ้าปราสาททอง. แปล
โดย ขจร สุขพานิช. กรุงเทพฯ : ชุมชนช่าง

พระมหากวีศักดิ์ ญาณกวี (วาปีกุลเศรษฐ์). 2562. “กษัตริย์ในอุดมคติตามแนวคิด
ในมหาภารตะและรามายณะที่ปรากฏ ในจารึกแม่บุญ ตะวันออกและจารึก
แปรรูปของพระเจ้าราชนทรวรมันที่ 2”. วรสารวิจัยวิชาการ. ฉบับที่ 1.

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. 2562. “การงดและรื้อฟื้นเรือพระราชพิธีหลัง 2475: นัยของ
อำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ของชนชั้นนำ.” THE STANDARD: the standard.
co/royal-barge-procession-after-2475/

รสิตา สีนเอกเอี่ยม. 2561. “The Paradigm of the Sacred Mountain Designs
in Southeast Asian Culture/ กระบวนทัศน์การออกแบบภูเขาศักดิ์สิทธิ์
ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. หน้าจั่ว: วรสารวิชาการคณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศิลปากร. ฉบับ 15

วิราณี แ้วนทอง. 2551. “การรำในพิธีทำศพแบบนักษัตรลึงค์ในอุบลราชธานี”.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย ภาควิชา
นาฏยศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศานติ ภัคคีคำ. 2562. พระเสด็จโดยแดนชล เรือพระราชพิธีและขบวนพยุหยาตราทาง
ชลมารค. กรุงเทพฯ : มติชน

สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2559. “วัฒนธรรมร่วม” ในอุษาคเนย์ รากเหง้าเก่าแก่ของประชาคม
อาเซียน. กรุงเทพฯ : นานตาแฮก

สุวิทย์ อิศาศาวัด. 2557. ประวัติศาสตร์อีสาน 2322-2488. ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุ
ลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช. 2557. ศิลปะเวียดและจาม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์มติชน

ภาษาต่างประเทศ

- Baker, C. J., & Phongpaichit, P. 2018. A history of Thailand. Cambridge : Cambridge University Press.
Berkeley. CA: University of California Press.
- Chan, H.-lam.1981. “Ideologies and Traditions of Monarchy and Government in Imperial China”. Kingship In Asia and Early America.179–216.
- Coedès, G., Cowing, S. B., & Vella, W. F.1996. The Indianized States of Southeast Asia.
- Diskul, M. C. S. 1981. “Ancient Kingship in Mainland Southeast Asia”. Kingship In Asia and Early America, 143–160.
- Geertz, C. 2010. Negara: The theatre state in nineteenth-century Bali. New Jersey : Princeton Univ Press.
- Hall, K. R. 1984. “Small Asian Nations in the Shadow of the Large: Early Asian History through the Eyes of Southeast Asia”.Journal of The Economic and Social History of The Orient
- Hall, K. R. 2019. “The “Indianization” of Funan: Southeast Asia’s First State”. Maritime Trade and State Development in Early Southeast Asia. 52–84. Honolulu: Univ. of Hawaii Press
- Manning, J. G. 2012. Hydraulic civilization. The Encyclopedia of Ancient History.
- Phillips, Matthew. 2017. “Ancient Past. Modern Ceremony: Thailand’s

Royal Barge Procession in Historical Context”. In How the Past was Used: Historical Cultures c. 750-2000. edited by Peter Lambert and Björn Weiler, 201-30. Oxford: Oxford University Press.

Roy, E. V. 2011. Rise and fall of the Bangkok mandala (Vol. 45). Wiesbaden : Harrassowitz Verlag.

Strate, S. 2015. “The lost territories: Thailand’s history of national humiliation”. The Eyes of Southeast Asia. Journal of the Economic and Social History of the Orient. 27(1):56. Honolulu : University of Hawaii Press.

Weber, M. 1978. Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology. 2 Vols.

Wolters, O. W. 2005. History, culture, and region in Southeast Asian perspectives. ACLS History E-Book Project.

มองโลกทัศน์อุคมคติอินเดีย จากคำสอนในวรรณกรรม การ์ตูน "เส้นทางสู่รากฐานของท่าน"

Indian world view inspection from didactics in comic books "The
Route to Your Roots"

ชนบพร วงศ์กาฬสินธุ์¹

---

1 อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา สถาบันวิจัยภาษาและ
วัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง โลกทัศน์คำสอนอินเดีย
ในวรรณกรรมการ์ตูนวีรบุรุษเพื่อพัฒนาสังคมไทย ภายใต้ชุดโครงการวิจัยที่มุ่งเป้าตอบสนองความต้องการใน
การพัฒนาประเทศ ด้านมนุษยศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2560 สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บทคัดย่อ

มองโลกทัศน์อุดมคติอินเดีย จากคำสอนในวรรณกรรมการ์ตูน “เส้นทางสู่รากฐานของท่าน”

คำสอนที่ปรากฏในหนังสือการ์ตูนนอกจากจะปลูกฝังอุปนิสัย พฤติกรรม และวิถีคิดให้แก่ผู้อ่านเยาวชนแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและอุดมคติของสังคมนั้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำสอนที่แทรกไว้ในเรื่องราวของการ์ตูนสำหรับเยาวชน ซึ่งเป็นแหล่งเพาะบ่มสิ่งที่สังคมนั้นเห็นว่าดีงามและปฏิบัติสืบต่อกันมากระทั่งเป็นลักษณะบุคลิกประจำชาติ จึงนำมาสู่ เป้าหมายการศึกษาถึงโลกทัศน์อุดมคติของอินเดียผ่านคำสอนที่สอดแทรกในหนังสือการ์ตูนชุดเส้นทางสู่รากฐานของท่าน (The Route to Your Roots) จัดพิมพ์เล่มแรกเมื่อปี ค.ศ. 1969 หนังสือการ์ตูนชุดนี้จำแนกเป็น 6 หมวด (1) มหาकाพย์และปรัมปรา (2) นิทานและความหรรษา (3) นิทานอินเดียโบราณ (4) นิทานร่วมสมัย (5) ผู้กล้าหาญ (6) ผู้มีวิสัยทัศน์ โดยทำการศึกษาหมวดละ 1 เรื่อง และ 2 เรื่องจากหมวดนิทานและความหรรษา คำสอนหลักที่สอดแทรกในเรื่องราวของการ์ตูนแต่ละเล่มนั้นแสดงโลกทัศน์อุดมคติทางสังคมของอินเดียที่แบ่งเป็น 6 ประการ คือ (1) เคารพบูชาบิดามารดา (2) สายสัมพันธ์ครอบครัว (3) การแสวงหาความรู้และความนอบน้อมบูชาครู (4) สักการะเทพเจ้า (5) เคารพธรรมชาติ (6) รักชาติ การศึกษาคำสอนในการ์ตูนชุดนี้เป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้บุคคลภายนอกสังคมได้รับรู้ถึงสิ่งที่สังคมนั้นให้คุณค่าหรือเป็นโลกทัศน์ และทำให้รู้จักและเข้าใจสังคมนั้นมากขึ้น ค่านิยมที่สังคมยกย่องถือเป็นรากฐานของสังคมนั้นเช่นกัน

คำสำคัญ: โลกทัศน์อินเดีย, หนังสือการ์ตูนอินเดีย, หนังสือการ์ตูน, คำสอนในการ์ตูน

ABSTRACT

Indian world view inspection from didactics in comic books

“The Route to Your Roots”

When maxims are integrated into the content of comic books, they can shape the way of thought and behaviour of younger readers. Indeed, didactic text in comic books can reflect the values and ideals of the host society. In particular, children’s books often contain stories that imbue a sense of goodness and desired values for their society. These value systems have been passed on for many generations, and they help shape and mirror the personality of the nation. Given this phenomenon, it led to study in analyzing the Indian world view through the lens of the comic book series “The Route to Your Roots.” The first volume in this series was published in 1969, and subsequently became divided into six themes: (1) Epics and Mythology; (2) Fables and Humour; (3) Indian Classics; (4) Contemporary Classics; (5) Brave Hearts; and (6) Visionaries. The didactic portions are story segments which reflect the Indian world view, and these can be classified as follows: (1) Respecting Parents; (2) Family Ties; (3) Attainment of Knowledge - Respecting Teachers; (4) Deity Worship; (5) Respect for Nature; and (6) Love for nation. Studying the content in these comic book series is one way to help outsiders explore the foundation of the socio-cultural value system or world view, and provide a more profound understanding of that population. The values which members of society admire also represent the roots of a nation.

Keywords: *Indian world view, Indian comic, comic book, didactics in cartoon*

บทนำ

หนังสือการ์ตูนที่มีผู้อ่านในวัยเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นวัยที่เหมาะสมแก่การปลูกฝังสิ่งดีงามรวมไปถึงความรู้ โดยผู้จัดทำได้สร้างสรรค์งานด้วยความประณีตเพื่อให้เหมาะสมแก่วัย ให้เด็กได้ความรู้ผ่านเรื่องราว ตัวละครในหนังสือการ์ตูน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปลูกฝังคำสอนซึ่งถือเป็นค่านิยมเบื้องต้นสำคัญที่สังคมนั้นเห็นว่าดีงามมีคุณค่าและปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมายาวนาน หนังสือการ์ตูนที่กล่าวถึงประเทศชาติของตนเองในด้านต่าง ๆ และเป็นหนังสือการ์ตูนอินเดียยุคแรกเริ่มหลังจากได้รับเอกราช นั่นคือ หนังสือการ์ตูนชุด “เส้นทางสู่รากฐานของท่าน” (The Route to Your Roots) ฉบับภาษาอังกฤษซึ่งเป็นที่นิยมสำหรับเด็กเยาวชนมาตลอดกว่าครึ่งทศวรรษ จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1969 ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันมีจำนวนกว่า 450 เรื่อง หนังสือการ์ตูนชุดนี้จะนำพาผู้อ่านไปทำความเข้าใจรากฐานของอินเดียผ่านเรื่องราวต่าง ๆ ที่สอดแทรกคำสอนผสมผสานไว้ในเนื้อเรื่อง

อนันต์ ปาย (Anant Pai) ผู้ได้รับการขนานนามว่า “บิดาแห่งการ์ตูนอินเดีย” เป็นผู้ริเริ่มหนังสือการ์ตูนชุด เส้นทางสู่รากฐานของท่าน จุดเริ่มต้นของความตั้งใจในการจัดทำหนังสือการ์ตูนชุดนี้ เขาถ่ายทอดไว้ว่า “ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 1967 ผมกับภรรยาไปเดลี เราหยุดอยู่ที่ร้านหนังสือ มหาราชา ลาล แอนด์ ซันส์ โทรทัศน์เปิดฉายในร้านหนังสือ – บอมเบย์ยังไม่มีโทรทัศน์ในช่วงนั้น มีเพียงเดลี และเป็นโทรทัศน์ภาพสีขาวดำเท่านั้น – รายการที่ฉายอยู่นั้นเป็นการแข่งตอบปัญหาของนักศึกษา 5 คน จากวิทยาลัยเซนต์ สตีเฟน เมื่อถูกตั้งคำถาม นักศึกษาไม่สามารถบอกชื่อมารดาของพระรามได้ ผมผิดหวัง แต่ก็เข้าใจได้ว่านั่นเป็นเพราะเป็นเรื่องราวอดีตนาน แต่เมื่อถึงคำถามที่เกี่ยวกับเทพเจ้ากรีกที่เขาโอลิมปัสเด็ก ๆ กลับสามารถตอบคำถามได้! นี่คือการน่ากลัวของระบบการศึกษาของเรา กล่าวคือ เยาวชนห่างเหินจากวัฒนธรรมของพวกเขา” (McLain 2009, 24) จากเหตุการณ์ที่เขาได้พบเห็นเพียงไม่กี่นาที ทำให้ก่อเกิดการ์ตูนชุดสำคัญที่ตีพิมพ์ขึ้นมากมายหลายเล่มเพื่อผู้อ่านเยาวชน แต่ละเล่มเป็นผลผลิตแห่งความตั้งใจและ

เปี่ยมด้วยปรารถนาดีต่อประเทศชาติ การสอดแทรกคำสอนเข้าไว้ในเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติตนเองผ่านตัวละครเอกซึ่งถือเป็นวีรบรรพชนนั้นย่อมมีนัยสำคัญหลายประการ และหนึ่งในความสำคัญนั้นคือ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม หลักธรรมที่ควรประพฤติ และค่านิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ผู้อ่านที่เป็นเยาวชนของประเทศ และทำให้มองเห็นโลกทัศน์อุดมคติของสังคมผ่านข้อคำสอนเหล่านี้ได้อันทำให้คนภายนอกทำความเข้าใจสังคมนั้นได้ดีขึ้นเช่นกัน

วัตถุประสงค์การศึกษา

เป้าหมายในการศึกษานี้คือ เพื่อศึกษาโลกทัศน์อุดมคติของอินเดีย ผ่านคำสอนที่สอดแทรกไว้ในเนื้อเรื่องการ์ตูน

แนวทางการศึกษา

การศึกษานี้เป็นลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน คือ

1) ใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยคัดเลือกหนังสือการ์ตูนที่เป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่เยาวชนอินเดีย และดำเนินการจัดพิมพ์อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 53 ปี โดยทำการศึกษาหนังสือการ์ตูนชุด เส้นทางสู่รากฐานของท่าน ที่แยกเป็น 6 หมวด และได้นำเสนอการ์ตูนในทุกหมวดโดยวิธีการสุ่มตัวอย่าง แบบสะดวก (Convenient Sampling) เป็นจำนวน 7 เรื่อง คือ

(1) หมวดมหากาพย์และปรัมปรา เรื่องพาวหุลี : ผู้สละราชสมบัติเพื่อศึกษาความจริง (2) หมวดนิทานและความหรรษา เรื่องเล่าปัญญาตันตระและทิโตปเทศ เรื่องพราหมณ์ขี้เกียจ และเรื่องปิร์บัล ผู้ช่วยชีวิต : ผู้เก่งกาจด้านจิตใจ (3) หมวดนิทานร่วมสมัย เรื่องแม่น้ำพิโรธ (4) หมวดนิทานอินเดียโบราณ เรื่องศกุนตลา : ภรรยาผู้ถูกลี้ม (5) หมวดผู้กล้าหาญ วีร สวรรกร : เขาต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีและอิสรภาพของมนุษย์ (6) หมวดผู้มีวิสัยทัศน์ เรื่องบาบาซาเฮบ อัมเบตการ์ : เขากล้าหาญที่จะสู้

2) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการถอดคำสอนที่กล่าวอยู่ในเนื้อเรื่องและเรื่องราวการ์ตูน และนำมาวิเคราะห์ถึงโลกทัศน์อุดมคติหรือคุณค่าและค่านิยมของสังคมอินเดีย ด้วยวิธีการแปลจากเรื่องราวในหนังสือเป็นหลักและเรียบเรียงปรับโดยสังเขปในบางส่วน และแนวคิดที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อจำแนกลักษณะโลกทัศน์อุดมคติของสังคม โดยสนิท สมัครการ (2545) ซึ่งมีความสำคัญว่า โลกทัศน์แสดงถึง ผลรวมของค่านิยม ทักษะคติ และฐานคติเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งแสดงออกเป็นภาพตัวแทนของวัฒนธรรมในแต่ละวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงทักษะเกี่ยวกับชีวิตและโลกของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งเป็นส่วนรวม

ผลการศึกษา

1) มหาकाพย์และปรีมปรา

พาหุพลี ราชายุ้งใหญ่ดำเนินรอยตามศาสนาเซน ในเรื่องพาหุพลี: ผู้สละราชสมบัติเพื่อศึกษาความจริง ช่วงศตวรรษที่ 3 นักบวชสองรูปที่ปฏิบัติสันโดษอย่างเคร่งครัดตามหลักศาสนา รูปหนึ่งนั้นเป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรพรรดิมะราจา ได้สละบัลลังก์เมืองมคร และอีกรูปหนึ่งคือครูของพระองค์ ทั้งสองจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ และในที่สุดได้พบภูเขาที่เงียบสงบในบริเวณรัฐกรรนาฏกะปัจจุบัน และสถานที่นั้นเป็นที่จาริกของผู้ศรัทธาทั้งหลาย หลังจากนั้นมา 1,200 ปี มหาเสนาบดีเมืองตาลวันปุระ ชื่อจาณูชรายะพร้อมภรรยาเดินทางจาริกขึ้นเขาและได้เข้าพบครูทางจิตวิญญาณ (นักบวช) มารดาจึงกล่าวกับนักบวชว่า “เราขอพรจากท่านให้ได้พบรูปสลักของพาหุพลี” บุตรชายสนทนากับนักบวชว่า ตนได้ปรึกษาทั้งบัณฑิตผู้รู้ นักประวัติศาสตร์ และนักเดินทางทั้งหลาย แต่ไม่มีผู้ใดบอกได้เลยว่ารูปสลักนี้อยู่ ณ ที่ใด หญิงชราเชื่อมั่นในความศรัทธาของตนว่าจะต้องพบรูปสลัก นักบวชแนะนำว่า “มีเพียงหนทางเดียวเท่านั้นที่จะได้พบที่ตั้งรูปสลักพาหุพลีนั่นคือ ความศรัทธา”

หลังจากช่วงนี้เป็นตอนกลางของหนังสือจะกล่าวถึงความถึงพาหุพลีมีเนื้อความโดยย่อว่า “พี่ชายต่างมารดาของพาหุพลี ภริตแห่งอโยธยา ต้องการเป็นอธิราชเหนือ

พระราชทานทั้งปวงแต่ยังเหลือเพียงเมืองเดียวที่ไม่ยอมขึ้นต่ออำนาจของพระองค์ คือ อาณาจักรของพาทุฬี ‘ไม่เป็นความน่าอายแต่อย่างใดที่เราจะยินยอมต่อพี่ชายของเรา ผู้ที่เราเคารพศุภจิตา แต่ถ้าเราต้องยอมจำนนด้วยปลายดาบ ประชาชนย่อมเห็นว่าเรานี้ขลาดกลัว เราเคารพภักดิ์ตั้งพี่ชายโดยแท้ แต่เราไม่ยอมรับเขาในฐานะเจ้านาย ถึงแม้จะต้องทำสงคราม’ เมื่อทั้งสองคนเผชิญหน้าต่อสู้กัน ทั้งกำลังกายที่ปราศจากอาวุธ และปะทะกันด้วยอาวุธ พาทุฬีชนะ แต่ได้ขอโทษพี่ชายที่ต้องใช้กำลังกายรุนแรงในการต่อสู้กันและขอยกอาณาจักรให้ แล้วจึงออกบำเพ็ญตบะ

วันหนึ่งภักดิ์พี่ชายพาทุฬี เดินทางไปหาฤๅษเฐวะผู้เป็นบิดาของทั้งสองคน ฤๅษเฐวะบอกแก่บุตรว่า พาทุฬีคิดว่าสถานที่ที่ยืนบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่นี้มีใช้แผ่นดินของเขา ซึ่งความคิดนี้คอยกวาดจิตใจของเขาให้ขุ่นอยู่เนื่อง ๆ พี่ชายจึงไปหาพาทุฬี ที่กำลังบำเพ็ญโยคะท่าเดียวโดยกระซิบข้างหูผู้เป็นน้องว่า ‘พาทุฬี ถ้าแผ่นดินนี้มีใช้ของเจ้า มันก็มีใช้ของข้าเช่นกัน ไม่มีผู้ใดยึดครองแผ่นดินนี้ได้ตลอดกาล พวกเราต้องละจากไปในวันหนึ่ง ละวางความคิดการเป็นเจ้าของนี้เสียและตั้งสติมุ่งมั่นกับเป้าหมายของตนเถิด’ พาทุฬี จึงรวมจิตตั้งมั่นเข้าฌานสูงสุดสู่นิรวาณ”

มหาเสนาบดีขณะลี้ภัยอยู่ได้มีเสียงเปล่งดังขึ้นในความฝันบอกถึงสถานที่ตั้งของรูปสลักพาทุฬี มหาเสนาบดีเดินทางไปตามเสียงบอกในความฝัน เมื่อถึงจุดหมายแล้ว ยกคันธนูเล็งลูกศรยิงดังตรงไปที่แท่งหินสูงตระหง่าน หินที่เคลือบคลุมกระเทาะแตกกระจายปรากฏรูปจำหลักขนาดมหึมา จากนั้นมาผู้จารึกมากมายรวมทั้งนักบวชเซน มหาเสนาบดีมีความอึ้งใจกล่าวขึ้นว่า “เราได้ทำสำเร็จในสิ่งที่เป็นไปได้ เราได้เติมเต็มความปรารถนาของมารดาแล้ว เราได้นำพาทุฬี มาสู่มารดาของเรา เรานำท่านมายังผู้รักคือทิศทั้งหลาย” การบูชาอันนี้ใช้ผสมสดเทราตรดจากบนสุดของรูปสลัก ในยุคปัจจุบันยังคงทำการบูชาประจำปีถือเป็นเทศกาลที่ยิ่งใหญ่ของรัฐกรรนาฏกะ มุขมนตรีของรัฐนังเฮลิกอปเตอร์เพื่อนำนมสดสรรถบูชารูปสลักนี้ (Pai 2016a, 1-30)

2) หมวดนิทานและความหรรษา

เรื่องเล่าปัญญาตันตระ เรื่อง พราหมณ์ซี่เกียจ พราหมณ์หนุ่มดำรงชีวิตด้วยการ
ภิกขาจาร วันหนึ่งได้รับแบ่งสาส์นมากเกินความต้องการ พราหมณ์แบ่งแบ่งสาส์นไว้กิน
ส่วนหนึ่ง อีกส่วนเก็บใส่หม้อแขวนไว้ผนังข้างเตียง แล้วคิดขึ้นว่า ถ้าเขาเก็บแบ่งนี้ไว้
ถึงช่วงข้าวยากหมากแพง เขาจะได้เงินจำนวนมาก แล้วนอนหลับตาจินตนาการไป
ว่า ได้เอาเงินที่ขายแบ่งไปซื้อแกะตัวผู้และตัวเมีย เมื่อมีลูกแกะเพิ่มขึ้นก็ขายแกะไป
ซื้อวัว ขายวัวไปซื้อควาย ขายควายไปซื้อม้า และจะมีม้าหลายตัว เมื่อขายม้าจะซื้อ
คฤหาสน์ แล้วจะมีคนเสนอลูกสาวให้แต่งงาน แล้วจะมีลูกชายที่มีชื่อว่า โสมา ศรมา
ไม่นานลูกก็จะคลานได้ แล้วคลานไปใกล้คอกม้า เขาก็จะกังวลว่าม้าจะเหยียบเอา จึง
ตะโกนต่อว่าภรรยา แต่นางก็ยังวิ่งวนอยู่กับงานบ้าน เขาจึงถีบภรรยา ทว่าขณะที่ทำท่า
ยกเท้าถีบภรรยาในจินตนาการนั้นได้ใช้เท้ากระทุ้งไปที่หม้อเก็บแบ่งข้างผนังทำให้
หม้อแตกแตก แบ่งสาส์นฟุ้งกระจาย คำสอนในตอนจบคือ “อย่าเพิ่งนับไวก่อนที่มันจะ
พลิกเป็นตัว” (Pai 2017c, 27-30)

เรื่องราวสมัยอัครบาร์ เรื่อง ปีร์บัล ผู้ช่วยชีวิต: ผู้เก่งกาจด้านจิตใจ ชาวบ้านเข้า
พบพีร์บัล เพื่อขอให้ช่วยหมู่บ้านของพวกเขาเพราะพระเจ้าอัครบาร์ต้องการป่าเพิ่มมาก
ขึ้นเพื่อให้เป็นที่ล่าสัตว์ ปีร์บัลกล่าวว่า จะพยายามช่วยและทำในสิ่งที่สามารถทำได้
วันรุ่งขึ้นขณะอัครบาร์นั่งบนหลังช้างเดินทางเข้าป่าเพื่อจะล่าสัตว์ ได้ยินเสียงนกฮูกส่ง
เสียงเหมือนทะเลาะกัน จึงกล่าวขึ้นว่า “นกฮูกสองกลุ่มแลดูจะทะเลาะกัน” ข้าราชการ
บริวารคนหนึ่งกล่าวว่า “พีร์บัลเป็นผู้มีปัญญามาก เขาสามารถบอกได้ว่านกพวกนั้น
พูดอะไรกัน” อัครบาร์เสริมไปว่า “ใช่แล้ว พีร์บัล จงบอกพวกเราว่าทำไมนกถึงทะเลาะ
กัน” พีร์บัลตอบกลับว่า “ฝ่าบาทอาจไม่โปรดที่จะได้ยิน” “พูดมาเถิด ทำไมเราต้อง
ใส่ใจว่านกจะพูดอะไร” “กลุ่มนกฮูกนั้นพานกฮูกหนุ่มน้อยมาจากอาณาจักรเพื่อนบ้าน
เพื่อมาแต่งงานกับนกฮูกสาวที่นี่ พวกเขาได้จัดการงานแต่ง แต่มีข้อพิพาทระหว่างพ่อ
เจ้าป่ากับพ่อเจ้าสาว” “ทำไมหรือ” อัครบาร์ฉงน “พ่อของชายหนุ่มต้องการของขวัญ
เป็นป่าจำนวน 40 ฝืน แต่พ่อของหญิงสาวบอกว่าไม่สามารถทำได้ในขณะนี้ อย่างไรก็ตาม

ก็ตามหลังจากนี้ไม่กี่ปี เขาสัญญาว่าจะให้ของขวัญเป็นป่าจำนวน 80 ฝืนแก่คู่บ่าวสาว” อัครบารัถมปีร์บัลว่า “จะเป็นไปได้อย่างไร เมื่อไม่มีป่า 40 ฝืน แล้วจะทวีคูณในภายหลัง” ปีร์บัลตอบว่า “ใช่แล้ว นกฮูกบอกว่า จักรพรรดิที่นี้ขึ้นชอบการล่าสัตว์มาก พระองค์เปลี่ยนหมู่บ้านให้เป็นป่าเรื่อยมาด้วยว่าขึ้นชอบในการล่าสัตว์มาก ฉะนั้นจำนวนป่าของเราจะมากขึ้นทวีคูณในอนาคตนี้” อัครบารัถเข้าใจในความหมายของสารที่ปีร์บัลกล่าวจึงพูดขึ้นว่า “เจ้ากล่าวถูกต้องปีร์บัล มันเป็นความเห็นแก่ตัวของเราเองที่ทำลายหมู่บ้านแล้วหมู่บ้านเล่าเพียงเพื่อสนองความโปรดปรานการล่าสัตว์ของตนเอง” (Pai 2017b, 31-32)

3) หมวดนิทานร่วมสมัย

เรื่อง แม่น้ำพิโรธ แม่น้ำเริ่มต้นจากภูเขาและสิ้นสุดยังทะเล – กลางแม่น้ำใหญ่มีเกาะเล็ก ๆ ที่ต้นโพธิ์ยืนต้นอายุนาน 50 ปีแล้วและได้ให้ร่มเงาแก่ครอบครัวหนึ่งที่อยู่ใกล้ ๆ นั้น มีเรื่องเล่ามากมายเกี่ยวกับต้นไม้นี้ ย่าและหลานสาวนั่งใต้ต้นไม้ “อย่าหาเวลานั่งอยู่ใต้ต้นโพธิ์เพราะผีจะกระโดดเข้าไปในคอหลานนะ สีดา” ย่าสอน หลานสงสัยถามว่าถ้าตนหาจะเป็นอย่างไร พอตีปู้เดินกลับมาจากหาปลาเย้ยบอกหลานว่า “อาจทำให้เจ็บคอ” ย่าบอกต่อว่า “ไปไม้เป็นดังร่างกายของพระกฤษณะ กว้างเหมือนไหล่และแคบเหมือนเอว” พ่อของสีดาไปทำงานในเมือง แม่เสียชีวิตแล้ว เด็กหญิงอยู่กับปู้และย่าที่คอยอบรมสั่งสอน ปู้สอนสีดาทุกอย่างที่เด็กชายควรรู้ ย่าสอนทุกอย่างที่เด็กหญิงควรปฏิบัติ วันหนึ่งย่าป่วยหนัก ปู้จะพาไปหาหมอในเมืองและต้องขายแกะเพื่อเป็นค่ารักษา แล้วบอกให้สีดาอยู่ลำพัง 2 – 3 วัน เด็กหญิงไม่ยอมให้ปู้เป็นกังวล แต่ก็วิตกว่า เมื่อฝนตกหนัก น้ำสูงขึ้นจะทำอย่างไรกับสัตว์เลี้ยงและสิ่งของ ปู้บอกวิธีการแก่หลาน ถ้าน้ำสูงขึ้นให้ป็นขึ้นต้นโพธิ์ หลังจากปู้ย้ายนั่งเรือไปแล้ว ฝนตกหนักน้ำขึ้นสูงพัดพาสัตว์เลี้ยง สิ่งของ สีดารีบป็นขึ้นต้นโพธิ์และเกาะกิ่งไม้ใหญ่ไว้

น้ำท่วมสูงไหลเชี่ยวพัดกิ่งไม้สั้นแต่ด้วยกระแสที่รุนแรงต้นไม้จึงล้มลง สีดายังคงเกาะกิ่งไม้นั้นไว้และลอยไปในแม่น้ำ ทันใดมีเสียงคนดังขึ้น เด็กชายพายเรือเข้า

มาใกล้สี่ดาและช่วยเธอขึ้นจากน้ำ เด็กชายตอบที่มาของตนกับสี่ดาว่า อาศัยบนเชิงเขา พายเรือข้ามแม่น้ำมาเพราะได้ยินว่าหมู่บ้านนี้ถูกน้ำท่วมอย่างหนัก แต่สายน้ำไหลเชี่ยวแรงพัดเรือมายังเกาะจึงได้พบสี่ดา และได้ให้มะม่วงแก่สี่ดาหนึ่งผล ซึ่งเธอดีใจมากเนื่องจากไม่ได้กินข้าวมาหลายวันแล้ว เด็กชายพูดต่อ “เราเชื่อว่า กฤษณะ พ่อของเราเลี้ยงวัวและควายมากมาย แต่หลายตัวสูญหายไปกับน้ำท่วม โรงเรียนอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านของเรา เธอได้ไปโรงเรียนหรือไม่” สี่ดาตอบว่า “ฉันควรจะไปโรงเรียนแต่มีงานบ้านที่ต้องทำมากมาย” ตอนกลางคืน ในกลางท้องน้ำเด็กชายผูกเรือไว้กับต้นไม้สี่ดาตื่นตื่นที่ได้เห็นสัตว์ป่าต่าง ๆ กฤษณะเป่าขลุ่ยเพื่อกล่อมให้สี่ดาหลับ รุ่งเช้าเมื่อพายเรือต่อไปได้พบหมู่บ้านหนึ่ง ชาวบ้านออกมาต้อนรับแล้วบอกแก่ทั้งสองว่า “มากินข้าวด้วยกันแล้วพักผ่อนสักครู่เถิด” ชาวนาซราผู้หนึ่งจะพาสี่ดาไปหาปู่และย่าในเมือง เด็กหญิงชวนกฤษณะไปกับเธอ แต่เด็กชายบอกว่าต้องกลับบ้าน เพราะทุกคนคงคอยเขาอยู่ และกล่าวกับสี่ดาว่า “ตอนนี้เธอปลอดภัยแล้ว ปู่ของเธอคงเป็นห่วงเธอมาก ไปหาท่านเถิด ไม่นานน้ำจะลดลงแล้วเธอก็จะกลับมาอย่างเกาะได้” แล้วมอบขลุ่ยให้แก่สี่ดา เกวียนของชาวนาพาสี่ดามาส่งในตัวเมือง สี่ดาเดินไปในซอยต่าง ๆ เพื่อตามหาปู่และย่า มองไปเห็นปู่ของเธอเดินอยู่ สี่ดาได้ถามชายชราถึงอาการป่วยของย่า ปู่เงยบไม่ได้ตอบ แต่เธอก็เข้าใจได้ว่าย่าได้จากไปแล้วและคิดภายในใจว่า “ย่าจากเราไปแล้ว แต่ฉันต้องไม่ร้องไห้ เพราะจะทำให้ปู่เสียใจมากขึ้น” เมื่อกลับถึงเกาะ ปู่พูดขึ้นว่า “ปู่ไม่อยากเชื่อเลยว่าต้นไม้จะถูกพัดพาไป ต้นไม้นี้เป็นส่วนหนึ่งของเกาะ และชีวิตปู่” เด็กหญิงบอกปู่ “ต้นไม้ช่วยชีวิตหลานไว้ และเด็กชายคนหนึ่งก็ช่วยหนูไว้ด้วยเช่นกัน” แล้วเธอก็ได้เพาะเมล็ดมะม่วงแทนที่ต้นโพธิ์ วันหนึ่งขณะที่สี่ดาพยายามลองเป่าขลุ่ยอยู่นั้น เพลงขลุ่ยที่เป่าโดยเด็กชายกฤษณะก็ดังลอยขึ้นมา ทั้งสองนั่งคุยริมชายเกาะ สี่ดากล่าวกับกฤษณะว่า “บางครั้ง แม่น้ำก็เกรี้ยวโกรธ บางครั้งก็อ่อนโยนใจดี” เด็กชายเอ่ยคำตอบ “เราเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำ เราไม่สามารถอยู่ได้ถ้าปราศจากแม่น้ำ” บรรทัดท้ายเรื่องเขียนว่า แม่น้ำสายนี้เป็นแม่น้ำที่ดี ลึกและเข้มแข็ง เริ่มต้นบนภูเขาและสิ้นสุดยังทะเล (Pai 2016b, 16-30)

4) หมอฉันทานอินเดียนโบราณ

เรื่อง ศกุนตลา : ภรรยาที่ถูกลี้ม มีเรื่องราวว่า นางฟ้า เมณฑกา นำทารกของนางไปวางไว้ข้างกระท่อมของฤๅษีกัณณะ ขณะที่ฤๅษีสวดมนต์ได้ยินเสียงนกที่บินวนรอบกระท่อมน้อย จึงได้เลี้ยงดูโดยให้ชื่อว่า ศกุนตลา ซึ่งได้เติบโตเป็นสาวงาม และเป็นมิตรที่ดีกับนานาชีวิตในป่า วันหนึ่งพระราชาทูษยันต์แห่งหัสตินาปุระ เข้าไปล่าสัตว์และประสงค์จะเข้าไปสักการะฤๅษี ขณะนั้นได้มองเห็นนมธินางสามนาง และได้ช่วยศกุนตลาผู้งดงามจากฝูงผึ้งที่บินวนรอบใบหน้านาง เพื่อนของนางแจ้งพระราชาวาฤๅษีออกเดินทางแต่ก็สามารถพักคอยท่านได้ พระราชามอบแหวนให้ศกุนตลาเพื่อเป็นรางวัล พระราชาหลงรักศกุนตลาและนางเองก็เช่นกัน ทั้งสองได้เข้าวิวาห์ในช่วงเวลานั้นทหารมาแจ้งพระราชาวา มีกิจเร่งด่วนให้กลับไปเมืองทันที ศกุนตลาเศร้าเสียใจเผ้าคิดถึงสามี วันหนึ่งฤๅษีทรวาสสหายของฤๅษีกัณณะมาเยี่ยมเยียน ศกุนตลาไม่ได้มาต้อนรับ ฤๅษีโกรธมากบอกว่า “เจ้าลี้มหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อแขก” จึงสาปนางศกุนตลาว่า “คนที่เจ้ารำพึงถึงอยู่นั้นจะลี้มเจ้าเช่นเดียวกัน” เพื่อนนางขอร้องให้ฤๅษียกโทษ แต่ฤๅษีไม่อาจถอนคำสาปจึงได้ลดความรุนแรงของคำสาปลงว่า ถ้าผู้นั้นเห็นสิ่งที่เขามอบไว้ให้จึงจะหวนจำนางได้ เมื่อฤๅษีกัณณะกลับมาถึงมีเสียงดังมาจากสวรรค์ว่า “โอ ฤๅษีศกุนตลาได้แต่งงานกับชายที่รักนางมาก ไม่นานนางจะได้เป็นมารดาแห่งมหาราชาผู้ยิ่งใหญ่” เมื่อฤๅษีรับการเคารพจากบุตรสาวและเตรียมการส่งนางไปยังผู้เป็นสามี แต่นางไม่มีอาภรณ์ที่งดงาม ฤๅษีจึงบอกว่า “พระเจ้ามักช่วยคนดีเสมอ” จากนั้นเพื่อนบ้านนำชุดสวยงามมาให้นาง

ก่อนเดินทางบิดาได้ให้พรว่า “อย่าให้ความมั่งคั่งทำให้เจ้าเย่อหยิ่ง และจงเป็นผู้ประพฤติดีและซื่อสัตย์ต่อสามี” ศกุนตลาก้มกราบบิดา “ลูกจะทำทุกอย่างตามที่ท่านบอก พ่อผู้เป็นที่รัก” เดินทางผ่านมายังแม่น้ำคงคา ขณะเดินทางได้ชำระร่างกายและสวดมนต์ในแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์นี้ แหวนได้หลุดจากนิ้วศกุนตลาไปโดยไม่รู้ตัว เมื่อมาถึงหัสตินาปุระและเข้าไปยังห้องพระโรงต่อหน้าพระราชาทูษยันต์กล่าวว่า “ฤๅษีกัณณะส่งคำกล่าวอวยพรมายังพระองค์และส่งศกุนตลา ชายาของท่านที่อีกไม่นานจะเป็นมารดา

ของบุตรท่าน” พระราชาหุซัยนัต์มองดูด้วยความประหลาดใจ พระองค์จำนางไม่ได้เลยเป็นตั้งคำสาปของฤๅษีทรวาส แม้นางศกุนตลาจะเปิดผ้าคลุมหน้าแล้วพระราชาก็ยังคงไม่อาจจำได้ นางจึงรำลึกถึงความหลังให้พระราชารู้ ฟัง แต่พระองค์บอกให้หยุดพูดเสีย ศกุนตลากล่าวขึ้นว่า “โอ หุซัยนัต์ ท่านช่างเจ้าเล่ห์นักที่ปฏิเสธภรรยาของตน” สตรีใหม่ที่ศกุนตลารักตั้งมารดาเดินทางมาพร้อมด้วยได้บอกว่า เปเล่าประโยชน์กับการกล่าวคำได้อีกต่อไป ขอให้เรากลับบ้านกันเถิด แต่ฤๅษีผู้เฒ่ากล่าวว่า “ไม่ได้ สถานที่ของภรรยา (บ้าน) คือการอยู่กับสามีของนาง เราต้องปล่อยให้นางอยู่ที่นี้” นางฟ้าผู้เป็นมารดานำนางขึ้นไปยังสวรรค์

ทหารจับชาวประมงซึ่งคิดว่าเป็นผู้ขโมยแหวนของพระราชาไปยังห้องพระโรง เมื่อพระราชาเห็นแหวนจึงจำศกุนตลาได้ พระราชาเฝ้าอาวรณ์ถึงนาง วันหนึ่งพระอินทร์ส่งทหารมาขอให้พระองค์ไปช่วยรบกับบอสูร เมื่อรบชนะแล้วพระอินทร์ได้นำพระราชนางยานมาส่งไว้ยังที่แห่งหนึ่งในเมืองสวรรค์นั้น พระองค์จึงได้พบโอรสและศกุนตลา ก่อนนำโอรสและมเหสีกลับมายังเมืองได้ไปหาฤๅษีมาริสา ผู้ที่ศกุนตลาเคารพตั้งบิดาและคอยดูแลนางขณะที่นางพักอาศัยยังสวรรค์ พระราชาขออนุญาตนำโอรสและศกุนตลากลับอาณาจักรพร้อมกับตน ฤๅษีได้กล่าวอนุญาต พร้อมทั้งให้พรและกล่าวสอนว่า “จงทำงานหนักเพื่อความอยู่ดีของพสกนิกร ภารัตโอรสของท่าน วันข้างหน้าจะเป็นจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ และประเทศของเราจะชื่อว่า ภารัต ตามชื่อของเขา” (Pai 2017, 1-32)

5) หมวดผู้กล้าหาญ

เรื่อง วีร สวรรกร : เขาต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีและอิสรภาพของมนุษย์ เมื่อปี ค.ศ. 1907 ที่บ้านอินเดียในลอนดอน ที่ซึ่งวินายก ทาโมทร สวรรกร เป็นผู้ให้คำปรึกษา กิจกรรมต่าง ๆ แก่นักก่อการปฏิวัติชาวอินเดีย สวรรกรและผู้ร่วมทำงานไม่เคยเห็น้อยล้ำที่จะประกาศแก่ผู้คนในยุโรปเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อเอกราชและขอการสนับสนุนจากชาวยุโรป บัญชีแปลหนังสือภาษารัสเซียเป็นภาษาอังกฤษเรื่อง “คู่มือระเบิด”

เพื่อมอบให้แก่สวารกร เขาบอกเพื่อนว่า “นี่เป็นเพียงสิ่งเดียวที่เราต้องการ ตอนนี้อาจเราสามารถตั้งโรงงานทำระเบิดในอินเดียได้แล้ว บาปฏู จงแน่ใจว่าคุณนี่จะถึงอินเดียอย่างปลอดภัยและจำไว้ว่า พวกเราต้องสร้างเครือข่ายโรงงานทำระเบิดให้ทั่วทั้งอินเดีย ก่อนที่ระเบิดลูกแรกจะถูกทิ้งลงมา” ที่ลอนดอน สวารกรกล่าวปราศรัยในการประชุมแห่งชาติเพื่อขอการสนับสนุนความต้องการสวารกร (การปกครองตนเอง) และการปฏิรูปนี้ผ่านการยอมรับอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์

มพันลาล จึงครา นักศึกษาวิศวกรรมผู้เห็นด้วยกับการใช้ความรุนแรงตอบโต้ความรุนแรง เขาแก้แค้นผู้กดขี่ด้วยความโกรธแค้น ใช้ปืนยิง เซอร์เคอร์ซอน วายล์ลี ที่ปริกษารัฐบาลด้านความสัมพันธ์อินเดียที่ราชวิทยาลัยลอนดอน จึงคราขึ้นศาลที่อังกฤษ และให้การว่า “เราตั้งใจลี้ภัยอังกฤษเพื่อต่อต้านการปฏิบัติอย่างไร้ความเป็นมนุษย์และการแขวนคอยาวชนอินเดีย” แต่เพื่อนร่วมชาติในลอนดอนประณามการกระทำของเขายกเว้นสวารกร กระนั้นเขาก็ไม่นิยมพฤติกรรมหยาบคายของนักศึกษาบางคนที่สนทนากันว่า “พวกคุณต้องเห็นท่านหญิงเคอร์ซอน วายล์ลีทั้งตัวของเธอบนร่างสามี ฮาๆ” สวารกรตะโกนปรามให้หยุดกล่าวเช่นนั้น “ภรรยาหัวใจสะอื้นให้อาลัยสามี แล้วพวกคุณหัวเราะเยาะเธอหรือ! ช่างน่าอาย!”

สวารกรถูกจับกุมจากลอนดอนไปยังอินเดีย เขาเข้ารับการพิจารณาคดียังศาลสูงที่บอมเบย์ และถูกพิจารณาคัดสินลงโทษจากความผิดฐานก่อสงคราม แจกจ่ายอาวุธและให้การสนับสนุนการจัดทำโรงงานระเบิด “วินายก ทาโมทร สวารกรถูกพิพากษาให้เนรเทศคุมขังตลอดชีวิตและยึดทรัพย์สินทั้งหมด” สวารกรถูกฟ้องร้องในข้อหาสังหารนายแจ๊คสันเจ้าพนักงานเมืองนาสิก “ปีที่ใช้สังหารแจ๊คสันเป็นปีที่สวารกรส่งมาจากลอนดอน” สวารกรถูกพิจารณาคัดสินให้เนรเทศคุมขังตลอดชีวิต แม้จะพยายามแสดงความบริสุทธิ์ของตัวเองอย่างไร คำพิพากษาเนรเทศจำคุก 25 ปี ความผิดที่ทำ 2 กระทั่งจึงต้องถูกคุมขังทั้งหมด 50 ปี เขาบอกแก่เจ้าหน้าที่จับกุมว่า “อังกฤษจะปกครองนานกระทั่งถึง 50 ปีหรือ” สวารกรและนักโทษคนอื่น ๆ ถูกนำตัวไปยังหมู่เกาะอันดามัน เรือถึงท่าแบลร์เมืองหลวงแห่งหมู่เกาะ เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม

ค.ศ. 1911 “จะดีแค่ไหนถ้าเกาะเหล่านี้เป็นฐานทัพเรือของอินเดียเอกราช” เขาคิด ขณะอยู่บนเรือ และความคิดนั้นก็เป็นที่จริง เรา (อินเดีย) ตั้งฐานทัพพนาวิกโยธินบนหมู่ เกาะอันดามัน เมื่อเรือถึงชายฝั่ง ผู้คุมตะโกนสั่ง “เดินขึ้นเนินนี้ไปยังที่คุมขังของพวก แก่” สารกรรณถามตัวเองในใจ “... เราจะได้กลับไปยังอินเดียที่มีเอกราชด้วยถนนเส้น เดียวกันนี้หรือไม่หนอ?”

วันหนึ่งขณะที่สารกรรณหมุนเครื่องปั่นน้ำมัน ความคิดเรื่องการฆ่าตัวตายเข้ามา ในใจของเขา และความคิดนี้ค่อยวนเวียนอยู่ในใจเขาตลอดเวลา แต่ที่สุดแล้วเหตุผลก็มี อำนาจเหนือกว่า “อดทนและอดกลั้นต่อความเจ็บปวดทรมานก็เป็นส่วนหนึ่งของการ ทำงานเพื่อชาติ จงอยู่ต่อไปและฝ่าฟัน สู้จนหลังชนฝาถ้าต้องทำ” ถึงอย่างไรก็เชื่อว่าทุกคนจะมีความเข้มแข็งเช่นเดียวกับสารกรรณ เพื่อนร่วมชะตากรรมของเขาอย่าง รอย ฆ่า ตัวตาย และทัตต์ วิกลจริต ทำให้สารกรรณให้กำลังใจนักโทษการเมืองในบรรยากาศ ที่เงียบเหงานั้น “อย่าสิ้นหวังเลยเพื่อน อย่ายอมแพ้ ความทุกข์ทรมานของเราจะต้อง บังเกิดผลในท้ายที่สุด” และกล่าวต่อ “วันข้างหน้า ลูกหลานจะมาจาริกยังสถานที่นี้ แล้วพูดว่า ที่นี่เป็นสถานที่ที่ผู้กอบกู้แผ่นดินของเราอาศัยอยู่นานหลายปี เลือดเนื้อ ของเรา จิตวิญญาณของเราสละเพื่ออิสระของชาติ”

สารกรรณได้รู้ว่าพี่ชายของเขา คณศรราว ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำนี้ เขาถามถึงพี่ชายกับหัวหน้าเรือนจำ แต่แล้ว ผู้คุมชาวอินเดียช่วยเขาโดยบอกว่า กลุ่มนักโทษที่พี่ชายเขาอยู่นั้นจะเข้าแถวรายงานตัว หลังจากนั้นจะเป็นกลุ่มของสารกรรณ ในระหว่างที่เปลี่ยนผลัด พี่ชายของเขาประหลาดใจมากที่เห็นน้องชายอยู่ในเรือนจำเช่นเดียวกัน แต่ก็ไม่เพียงแค่นั้นได้พบหน้ากันเท่านั้น ผู้คุมเร่งให้แยกย้ายไปทำหน้าที่ อย่างไรก็ตามสารกรรณได้รับจดหมายจากพี่ชายโดยความช่วยเหลือของผู้คุม “พี่คิดว่าน้องอยู่อังกฤษเพื่อ ดำเนินงานของเราต่อ... ชัยชนะในการต่อสู้ของอินเดียเพื่อเอกราช ดังนั้นพี่จึงไม่รู้สึก อันใดกับการถูกพิพากษาคดีความ อนิจจา น้องก็อยู่นี่เช่นกัน” เขาเขียนตอบพี่ชาย “พวกเราถูกพิพากษาให้ฝังและตายที่นี่... พวกเราอยู่ที่นี้เพื่อรับใช้ประเทศของเรา จากความล้มเหลวของเราเอง ให้คนอื่นรับใช้เธอ (ประเทศ) ด้วยความสำเร็จของพวก

เขา...” ด้วยเหตุนี้สวารกรเริ่มให้การศึกษาด้านการเมืองการปกครองกับเพื่อนร่วมที่
คุมขัง ทว่า “แต่สวารกรบอกผมว่าการศึกษาเปล่าประโยชน์สำหรับผม ผมเชื่อในการ
ปฏิบัติ” และอีกคนก็กล่าวลักษณะเดียวกัน สวารกรตอบการสนทนา “ภายนอกเรือน
จำ พวกคุณต่อสู้เพื่อเอกราช ภายในนี้พวกคุณต้องเตรียมตัวสำหรับความรับผิดชอบที่
คุณจะต้องแบกไว้เมื่อพวกเราได้รับเอกราช” สวารกรไม่มีความสงสัยประการใดไม่ว่า
จะช้าหรือเร็ว อินเดียจะต้องเป็นอิสระ “เมื่อประเทศของเราเป็นอิสระ เราจะต้องการ
นักเศรษฐศาสตร์ นักปกครอง และรัฐบุรุษ” นักโทษคนหนึ่งกล่าวว่า “ก็ได้ ก็ได้ แต่
หนังสืออยู่ไหนล่ะ” อีกคนถาม “และใครจะให้กระดาษและปากกาแก่เรา” เขาตอบ
ว่า “เราจะพยายามหาสมุด แต่ตอนนี้เราจะใช้กำแพงเรือนจำไปก่อน สหาย พຽງนี้พวก
เราจะเปลี่ยนห้องขัง ใครก็ตามที่ย้ายไปอยู่ห้องขังที่ 7 โปรดอ่านที่กำแพง”

วันรุ่งขึ้นนักโทษที่ย้ายไปห้องขังที่ 7 มองไปยังกำแพง “โอ พระเจ้า! กำแพงนี้
เต็มไปด้วยตัวอักษร” ตัวอักษรที่สวารกรขีดลงบนกำแพงคือ บทเรียนเต็มเรื่องหลัก
การประชาธิปไตย นักโทษใหม่ที่มายังอันดามันมีความรู้สึกว่าเหว เศร้าและหดหู่ เมื่อ
ถูกคุมขังในห้องขังเขาจะต้องมองไปยังกำแพง “ประโยชน์แห่งความตายคือ การมีชีวิต
ปราศจากท่าน (ประเทศอินเดีย) ชีวิตคือความตาย” นั่นคือกลอนที่เขียนอย่างหวัด
ๆ โดยสวารกรก่อนที่จะถูกย้ายไปยังอีกห้องขัง เป็นกลอนที่กล่าวถึง มารดาอินเดีย
(Mother India) “ถูกแล้ว โอ มารดา ใครในโลกที่กล้าหมิ่นท่าน พวกเราจะอาบเขา
ด้วยเลือดของเขาเอง” สวารกรกับเพื่อน ๆ เริ่มสื่อสารกันผ่าน ‘โทรเลข’ โทรเลขของ
เขาเกิดจากการทำเสียงกระทบกันของตรวนข้อมือที่ล่ามพวกเขาไว้นั่นเอง สวารกร
และเพื่อนยังคงดำเนินการนี้ต่อไป

ในที่สุดรัฐบาลยอมผ่อนปรนและประกาศเสนอข้อตกลงหลายข้อ “สวารกร
จากนี้ไปนักโทษที่ถูกตัดสินให้ถูกจองจำตลอดชีวิตจะอยู่เรือนจำเพียง 14 ปีเท่านั้น”
สวารกรยิ้ม แล้วบอกว่า “ในกรณีของผม 28 ปี ผมถูกพิจารณาคดีสองเท่า” หลังจาก
สงครามโลกครั้งที่ 1 จบลง มีประกาศจากราชวงศ์ (อังกฤษ) เผยแพร่การผ่อนปรนแก่
นักโทษการเมือง ประตู่ทัณฑสถานเปิดและนักโทษการเมืองต่างเดินทางออกมา แต่สวารกร

ยังคงจงจำอยู่ที่อันตามัน เขาถูกพิจารณาว่าอันตรายเกินกว่าที่จะปล่อยให้เป็นอิสระ สามปีต่อมาเมื่อ ค.ศ. 1911 สวรรกรและพี่ชายของเขาถูกย้ายออกจากอันตามัน และนำขึ้นเรือไปยังแผ่นดินใหญ่ สวรรกรซึ่งไปยังแผ่นดินอินเดีย พี่ชายของเขาประณมมือกล่าวว่า “วันเท มาตรัม” (แม่ (อินเดีย) ลูกกราบ (ภักดีต่อ) ท่าน) รัฐบาลพิจารณาเห็นว่า สวรรกร ‘เป็นอันตรายต่อความสงบของอินเดีย’ เขาถูกกักกันและปล่อยเป็นอิสระอย่างไม่มีเงื่อนไขเพียงปี ค.ศ. 1937 สวรรกรมีส่วนสำคัญในการผันผาเพื่อเอกราช เขายินดียิ่งที่ได้เป็นสักขีพยานชมธงสามสีโบกสะบัดเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ. 1947

ท่าเรือหลักเมืองแบลร์อันเป็นเมืองหลวงของหมู่เกาะ อังกฤษใช้หมู่เกาะอันตามันเป็นทัศนนิคม เรือรบของอาณานิคม พวกเขาสร้างเรือรบจำโหดร้ายที่ซึ่งไม่ได้คุ้มขังเฉพาะอาชญากร แต่รวมถึงนักต่อสู้เพื่อเอกราชหลายคนด้วย หมู่เกาะที่ครั้งหนึ่งเคยถือเป็นสถานที่แห่งความตายของประเทศและเรียกขานว่า กาพะ ปานี (น้ำดำ) สุภาช จันทร โบส เรียกหมู่เกาะนี้ว่า ชะฮีดและสวราช - หมู่เกาะที่นักต่อสู้เพื่อเอกราชยอมพลีเพื่อได้ชัยชนะแห่งอิสระของประเทศ (Pai 2016d, 1-32)

4.6 หมวดผู้มีวิสัยทัศน์

เรื่องบาบาฮาเฮบ อัมเบตการ์ : เขากล้าหาญที่จะสู้

วันที่ 14 เมษายน ค.ศ. 1891 ภริยาของรามจีให้กำเนิดบุตรชาย และให้ নামว่า ภิรม รามจีและภริยาตั้งปรารถนาให้บุตรชายได้รับการศึกษาที่ดี ภิรมสมัครเข้าเรียนเมื่ออายุได้ 5 ขวบ ซึ่งบิดาได้เกษียณแล้ว เงินบำนาญไม่เพียงพอต่อค่าเล่าเรียนของบุตรชาย เขาจึงทำงานพิเศษ ไม่นานนักภริยาไปเสียชีวิตลง มิรา น้องสาวของรามจีเป็นผู้ดูแลลูก ๆ ของพี่ชาย รามจีคอยดูแลการศึกษาของลูกและมักอ่านเรื่องราวมหาภารตะและรามายณะทั้งร้องเพลงสรรเสริญให้ครอบครัวของเขาฟังเสมอ

ในชั้นเรียน ภิรมถูกสั่งให้นั่งลงบนพื้นที่มีมห้องเรียน เมื่อระฆังดังขึ้น เด็ก ๆ ต่าง

พากันเล่นแล้วไปตีมน้ำ ภิรมเองก็กระหายน้ำ เดินตรงไปที่แก้วน้ำ ทันใดมีเสียงตะโกนห้ามไม่ให้เขาจับแก้ว แล้วบอก “ประคองมือขึ้น เราจะให้น้ำให้เจ้าดื่ม” ภิรมเชื่อฟังแต่ในใจนั้นเจ็บปวด ครั้งภิรมและพี่ชายเดินทางโดยรถไฟไปหาบิดาที่ทำงานเป็นสมุหบัญชีเมื่อถึงสถานี สองพี่น้องขอเช่าเกวียนเพื่อเข้าเมือง ชายเจ้าของเกวียนเมื่อทราบชื่อบิดาของพวกเขาก็ว่า “รามจี สักปาลหรือ? ลงจากเกวียนของเราไปซะ พวกเจ้าคือผู้ห้ามแตะเนื้อต้องตัว” ภิรมขอร้อง แต่เขาบอกว่า “ตัวเจ้ามีมลทินสกปรก เกวียนของเราจะเป็นมลทิน วิวของเราจะมีมลทิน” พี่ชายภิรมเสนอจ่ายเงินให้สองเท่า ชายขับเกวียนตอบ “ตกลง! ตกลง! พวกเจ้าขับเกวียน เราจะเดินตามจากข้างหลัง เราจะทำให้เกวียนบริสุทธิ์สะอาดภายหลัง” ยิ่งเติบโตใหญ่การเหยียดหยามเช่นนี้ก็ยิ่งบ่อยมากขึ้น วันหนึ่งพี่สาวสังเกตเห็นว่าเขาผอมแล้วจึงจะตัดผมให้ ภิรมถามพี่สาวว่า “ทำไมผมถึงไม่อาจไปร้านตัดผมเหมือนเด็กคนอื่น ๆ ในโรงเรียน?” พี่สาวน้ำตาไหลพร้อมให้คำตอบแก่น้องชายว่า “พวกเราเป็นมหารี เป็นผู้ห้ามแตะเนื้อต้องตัว” เด็กชายยังฉงน “แต่ทำไมเล่า? อะไรที่ทำให้เราแตกต่าง?” พี่สาวตอบว่า “พี่ไม่รู้หรอก สิ่งนี้มักเกิดขึ้นเสมอ” คำตอบนี้ยังไม่เพียงพอสำหรับเขา

ภิรมพบตาน้ำแห่งความรักอารีจากครูวรรณะพราหมณ์ชื่อว่า อัมเบตการ์ ภิรมนึกในใจว่าครูผู้นี้เป็นเพียงคนเดียวที่ให้เขาเข้าใกล้ได้ ที่หน้าชั้นเรียนครูโอบ่าเด็กชายภิรมและชื่นชมในความสามารถทางคณิตศาสตร์ของเขา ช่วงพักกลางวัน ครูเรียกเขาให้มาร่วมกินข้าวด้วย วันหนึ่งขณะที่ทั้งสองนั่งกินข้าวด้วยกันอยู่นั้น ครูพูดขึ้นว่า “ภิรม ครูจะให้เธอเปลี่ยนนามสกุลจากอัมบาดเวการ์ เป็น อัมเบตการ์” ภิรมตอบครูว่า “ตามแต่ความประสงค์ของครูครับ” คืนหนึ่ง มิราผู้เป็นน้ำเรียกเด็ก ๆ เข้ามาหา แล้วบอกเขาว่า พ่อของพวกเขาคจะแต่งงานใหม่อีกครั้ง เด็กชายภิรมไม่อาจยอมรับได้ จึงตัดสินใจจะหนีออกจากบ้านไปทำงานยังบอมเบย์ เขาไม่มีค่าเดินทางและพยายามมา 3 คืนแล้วก็จะขโมยถุงเงินของนำขณะนอนหลับและสำเร็จในคืนที่ 4 แต่เขาต้องตกใจเพราะในถุงมีแต่เศษเหรียญ เขานึกสงสารน้ำอย่างมาก ภิรมเก็บถุงเงินไว้ที่เดิมแล้วกลับไปยังที่นอน ก่อนล้มตัวลงบนเสื่อ ภิรมตั้งปณิธานว่า “พระเจ้า! ขอโปรดยกโทษในความผิด

ของลูกด้วยเถิด ลูกจะขอแก้ไขปรับปรุงตนเอง ลูกจะขยันเรียนหนังสือและเมื่อลูกโตขึ้นจะทำให้หน้าสุขสบาย”

ภีมทุ่มทั้งหัวใจและจิตวิญญาณให้การเรียนและได้รับความชื่นชมจากครูของเขา “รามจี! บุตรชายของท่านฉลาดเฉลียวมาก เขาสมควรที่จะได้รับการศึกษาอย่างดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้” ครูบอกแก่บิดาของเด็กชาย รามจีตอบกลับว่า “ผมจะพยายามทำให้แก่เขาครับ ท่าน” รามจีย้ายไปอยู่เมืองบอมเบย์กับลูก ๆ ของเขา ในบริเวณโรงงานทอผ้า พื้นที่ในห้องเป็นสิ่งที่ทำกับข้าว ที่นอน และที่อ่านหนังสือ เขาบอกลูกชายว่า “ภีม ลูกไม่อาจอ่านหนังสือในท่ามกลางเสียงดังนี้ได้ ไปนอนก่อนเถอะ แล้วพ่อจะปลุกตอนตีสอง” “ครับพ่อ” แล้วพ่อก็ปลุกเขาเวลาตีสอง เขาอ่านหนังสือขณะที่ทุกคนกำลังนอน ภีมเป็นคนแรกในชุมชนวรรณะของเขาที่ผ่านการสอบไล่ชุมชนของเขาได้ร่วมจัดชุมนุมเพื่อเป็นเกียรติแก่เขา ศรี เอส เค โบล นักปฏิวัติสังคมที่มีชื่อเสียงก็มาร่วมงานด้วย “เราขอมอบหนังสือเล่มใหม่ของเราที่เป็นเรื่องราวชีวิตของพระพุทธรเจ้าให้ท่าน ถือว่านี่คือพรของเรา”

ภีมได้รับทุนการศึกษาจนกระทั่งจบระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยมหाराชาคายกวาทแห่งโบโรดา หลังจากได้รับทุนเพียง 2 เดือน บิดาของเขาเสียชีวิต ภีมไปศึกษาต่อยังต่างประเทศตามนโยบายของมหाराชา และหลังจากจบการศึกษาให้กลับมาทำงานยังโบโรดา เมื่อไปถึงนิวยอร์กเขาคิดว่า “เรารู้สึกเป็นอิสระมาก ที่นี้ไม่มีข้อกำหนดห้ามจากสังคมต่อตัวเราเลย เราสามารถทำอะไรก็ได้เกือบทุกอย่าง” อิสระภาพและความเท่าเทียมในอเมริกาเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่ามากสำหรับภีม เขาศึกษาและอ่านตำรา 18 ชั่วโมงต่อวัน เมื่อปี 1915 เขาสำเร็จการศึกษาปริญญาโทด้านศิลปศาสตร์และรับปริญญาดุษฎีบัณฑิตในปีต่อมา เมื่อสำเร็จการศึกษาในอเมริกาเร็วกว่าเวลาที่กำหนดในสัญญา เขาจึงมุ่งหน้าสู่ลอนดอนโดยใคร่ครวญว่า เขาต้องได้ปริญญาตามกฎหมาย และต่อจากนั้นจึงค่อยศึกษาเศรษฐศาสตร์

แต่อัมเบดการ์ถูกเรียกกลับโบโรดา ไม่มีใครมาต้อนรับ และไม่มีโรงแรมใดให้เข้า

พักเพราะไม่มีห้องพักสำหรับผู้ห้ามแตะเนื้อต้องตัว แต่เขาก็หาที่พักได้โดยการปิดบัง
วรรณะ ที่บ้านพักของชาวปารีส (ผู้นับถือศาสนาโซโรอัสเตอร์) ในที่ทำงานพรมบน
พื้นถุกม้วนเก็บ และจัดโต๊ะให้เขาไว้ที่มุมห้อง เจ้าหน้าที่เดินเอกสารจะไม่เข้าไปใกล้เขา
และใช้วิธีโยนเอกสารไว้บนโต๊ะ เขาถูกไล่ออกจากบ้านพักเมื่อคนปารีสรู้ถึงวรรณะ
ของเขา เขาเดินทางไปยังบอมเบย์และเริ่มตั้งบริษัทเสนอให้คำปรึกษาสำหรับตลาด
หุ้น ผู้ที่มารับคำปรึกษาให้ความชื่นชมเขามาก แต่กิจการปิดลงเมื่อคนรู้ถึงวรรณะ
และไม่มีใครมาอีก

อัมเบตการ์เข้าทำงานเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยซีเดนแฮม นักศึกษาให้ความชื่นชม
ในความสามารถของเขามาก เขาและภรรยาออมเงินไว้สำหรับการศึกษาต่อที่
ลอนดอน และหลังจากนั้น 2 ปี เขาได้ไปศึกษาสาขาเศรษฐศาสตร์และได้ทำงานพิเศษ
ไปด้วย เขาไม่มีเงินเพียงพอที่จะซื้อหนังสือจึงตั้งใจที่จะอ่านหนังสือตั้งแต่เช้าจรดเย็น
ที่ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์อังกฤษ เขาไม่มีเงินที่จะไปทานอาหารกลางวันในร้านจึงได้ห่อ
แซนวิชมาด้วย วันหนึ่งบรรณารักษ์แจ้งให้เขาไปพบที่ห้องและบอกให้ออกจากห้องสมุด
ไป เพราะละเมิดกฎที่นำอาหารเข้ามา เขาขอร้องว่าจะไม่ทำอีก บรรณารักษ์สนใจถาม
“ผมเห็นคุณอ่านหนังสือทุกวันตั้งแต่เช้าถึงเย็น ทำไมคุณไม่หยุดพักทานอาหารกลางวัน
เหมือนคนอื่นบ้าง?” “ท่านครับ ผมไม่มีเงินทานอาหารข้างนอก ผมเก็บแซนวิชไว้หนึ่ง
ส่วนจากเมื่อเช้า และกินในตอนเที่ยงกับน้ำเปล่าหนึ่งแก้ว” บรรณารักษ์รู้สึกสะเทือน
ใจกับนักศึกษาหนุ่มผู้ฝึกฝนตนด้วยดีและอุทิศตนต่อการเรียนรู้ และบอก อัมเบตการ์
ว่า “เช่นนั้นแล้ว ผมจะยกโทษในครั้งนี้ แต่มีเงื่อนไขว่า จากนั้นต่อไปคุณจะต้องมาร่วม
ทานอาหารกลางวันในห้องของผม” เขายอมรับคำเสนอของชายชาวอังกฤษด้วยความ
ขอบคุณ

เมื่อกลับมายังอินเดีย แม้เขาจะมีความสามารถเพียงใดก็ยังคงยากในการ
ประกอบอาชีพ แต่ไม่นานรัฐบาลประกาศห้ามหน่วยงานรัฐติดกันผู้ห้ามแตะเนื้อต้อง
ตัว เขาก่อตั้งสมาคมเพื่อช่วยเหลือคนวรรณะล่าง เริ่มต้นด้วย หอพัก โรงเรียนและห้อง
สมุด ปี ค.ศ. 1927 เขาเข้าร่วมสภานิติบัญญัติแห่งบอมเบย์ และกล่าวปราศรัยเกี่ยวกับ

กับวาระที่ถูกกดทับว่า “นี่คือเวลาที่เราจะต้องหยั่งรากจิตใจและความคิดของเรา ทั้งสูงและต่ำ เราจะสามารถเข้าสู่การยกระดับตนเองได้ก็ต่อเมื่อเราเรียนรู้ที่จะพึ่งพาตนเองและฟื้นคืนความเคารพตนเองเท่านั้น สิทธิเสรีภาพไม่เคยเข้ามาหา แต่เราต้องต่อสู้เพื่อให้ได้มา เทศบาลเมืองมหัทเปิดใช้บ่อน้ำมา 4 ปีแล้ว ถึงขณะนี้ยังไม่มีแม้แต่คนเดียวจากพวกเราที่ไปตักน้ำจากบ่อน้ำนั้นใช้เลย วันนี้เราจะต้องทำ”

ช่วงระยะเวลาเดียวกันนั้น การเคลื่อนไหวเพื่ออิสรภาพกำลังทวีกำลังขึ้นภายใต้การนำของมหาตมาคานธี ปี ค.ศ. 1930 การสัมมนาโต๊ะกลมจัดขึ้นโดยรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนเพื่อวางกรอบการจัดทำรัฐธรรมนูญสำหรับอินเดีย อัมเบตการ์อภิปรายในฐานะตัวแทนชนชั้นวรรณะล่าง “วาระที่ถูกกดทับของอินเดียก็เข้าร่วมเพื่อต้องการให้การปกครองของอังกฤษนี้แทนด้วยรัฐบาลของประชาชน...” และก่อนจะไปเดินทางไปลอนดอนเพื่อการสัมมนาโต๊ะกลมครั้งที่ 2 คานธีได้ขอร้องให้อัมเบตการ์มาพบที่บ้านพักเมืองบอมเบย์ คานธีบอก “จากรายงานสัมมนาโต๊ะกลมรอบที่ 1 ที่ส่งมาให้ผม ว่าด้วยคำกล่าวของคุณนั้น ผมรู้ว่าคุณรักชาติมากเพียงใด” ในการสัมมนา อัมเบตการ์ได้ลุกขึ้นกล่าวว่า “ผมขอให้มีการแยกตัวแทนของคณวรรณะที่ถูกกดทับในการลงสมัครรับเลือกตั้งในอินเดีย ศาสนาฮินดูให้พวกเราเพียงการเหยียดหยาม ความทุกข์ยาก และอภัยสวดสู” การสัมมนาจบลงโดยยังไม่มีข้อยุติ

ภรรยาของอัมเบตการ์เป็นผู้ยึดมั่นในศาสนาอย่างมาก วันหนึ่งได้ชวนอัมเบตการ์ไปไหว้พระวิฆเนศวรที่เมืองปณเฑาะปุระ อัมเบตการ์บอกภรรยาว่า แต่เราไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปในวัด นางตอบสามีว่า ไม่เป็นไรเลย เพราะเราจะยืนอยู่ตรงทางเข้าแล้วทำความเคารพท่าน อัมเบตการ์ไม่เห็นด้วยกับความคิดนี้แต่ก็ปลอบใจนาง พร้อมได้กล่าวว่า “ทำไมเราต้องสนใจปณเฑาะปุระที่ซึ่งให้เราอยู่ห่างแม้กระทั่งกับรูปเคารพของพระเจ้า? ด้วยชีวิตที่ทรงไว้ซึ่งคุณงามความดี อุทิศตนเพื่อผู้อื่นโดยปราศจากความเห็นแก่ตัวและพลีสละมลทินแห่งการเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ เราจะสร้างปณเฑาะปุระขึ้นอีกแห่ง” บ้านของเขากลายเป็นปณเฑาะปุระของคนวรรณะล่าง พวกเขาองอัมเบตการ์เช่นผู้กวีอิสรภาพ เขาได้ปราศรัยในงานสัมมนาแห่งวรรณะล่างที่จัดขึ้นในญีโอลว่า

“พวกเราไม่สามารถที่รักษาสิทธิชอบธรรมของมนุษย์ไว้ได้... ผมเกิดมาเป็นชาวฮินดู นั้นช่วยไม่ได้ แต่ด้วยความจริงใจขอให้พวกท่านมั่นใจว่าผมจะไม่ตายในฐานะคนฮินดู”

อัมเบตการ์กล่าวสุนทรพจน์ในงานชุมนุมของชุมชนชาวมาหาร “ศาสนาที่ไม่ให้ความสำคัญกับคุณในฐานะที่เป็นมนุษย์... ศาสนาที่บังคับให้ไม่ได้รับความสนใจเพื่อที่จะอยู่โดยปราศจากการใส่ใจ และเป็นคนจนที่อยู่อย่างทุกข์ยากชัดเจน นั้นไม่ใช่ศาสนา แต่คือการชู้ตริต” การเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1935 ภายใต้พระราชบัญญัติของรัฐบาลอินเดียได้เริ่มต้นขึ้น และเขาก็อยู่ในพรรคใหม่ของกลุ่มคนวรรณะล่างชื่อว่า พรรคแรงงานอิสระ ผู้สำเร็จราชการอังกฤษแต่งตั้งอัมเบตการ์เป็นรัฐมนตรีพรรคแรงงานในคณะกรรมการบริหาร มีการจัดงานให้เกียรติแก่อัมเบตการ์ เขากล่าว “ผมเกิดมาในความยากจน เติบโตและใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางความยากจน ผมนอนอย่างคนจนบนพื้นเย็นชื้นปูด้วยผ้ากระสอบ และแบ่งปันความทุกข์โศกนี้กับผู้คนของผมแน่นอนผมจะยังคงไม่เปลี่ยนความคิดที่ชนะที่มีต่อเพื่อนของผมและคนอื่น ๆ บนโลกนี้” และเขาได้จัดตั้งสมาพันธ์วรรณะล่างแห่งอินเดียเมื่อปี ค.ศ. 1942

ในปี ค.ศ. 1946 อัมเบตการ์ได้รับเลือกเป็นคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ คำกล่าวของเขาเผยถึงคุณธรรมแห่งจิตวิญญาณ “... และด้วยวรรณะและความเชื่อของพวกเราทั้งหมด ผมไม่มีความลังเลแม้แต่น้อยที่จะกล่าวว่า พวกเราควรก่อรวมกันเป็นหนึ่งเดียว” กลุ่มที่สามของคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญพัฒนาร่างลงมติให้การต่อต้านวรรณะล่างนั้นผิดกฎหมาย เมื่ออินเดียได้รับเอกราชเมื่อปี ค.ศ. 1947 อัมเบตการ์เป็นรัฐมนตรีกระทรวงกฎหมายคนแรกของอินเดียเอกราช คนสนทนากันว่า ชายผู้ยิ่งใหญ่นี้จะนำพาชุมชนของเขาให้มีเกียรติและศักดิ์ศรี คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเสนอให้อัมเบตการ์เป็นประธานการร่างรัฐธรรมนูญของอินเดีย และเป็นภาระหน้าที่ของอัมเบตการ์ในการจัดเตรียมรัฐธรรมนูญสำหรับประเทศประชาธิปไตยที่ใหญ่ที่สุดในโลกแห่งนี้ ดร. อัมเบตการ์นำเสนอฉบับร่างรัฐธรรมนูญยังสภาร่างรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน ค.ศ. 1948 “...และผมมีความสุจริตใจต่อชาวอินเดียที่จะเป็นชาติโดยการละทิ้งวรรณะที่นำมาซึ่งการแบ่งแยกในสังคมชีวิต สร้างความริษยาและ

ชิงชัง” วันที่ 26 พฤศจิกายน ค.ศ. 1949 สภาร่างรัฐธรรมนูญรัฐธรรมนูญในนามประชาชนชาวอินเดีย แม้ว่าจะต้องทำงานการเมืองการปกครองอย่างเต็มที่ แต่อันดับแรกเขาก็ยังคงเป็นนักการศึกษาผู้แสวงหาความรู้อยู่เสมอ ที่บ้าน เขามีห้องสมุดที่เป็นแบบฉบับที่มีหนังสือมากกว่า 50,000 เล่ม

ดร. อัมเบตการ์ได้รับเชิญให้เข้าร่วมสัมมนาพุทธศาสนายังประเทศศรีลังกา เมื่อเขากลับมายังบอมเบย์เขากล่าวในวัดพุทธ “เพื่อที่จะให้ความยากลำบากของพวกเขาจบสิ้นลง ประชาชนควรเข้ารับพุทธศาสนา ผมจะอุทิศชีวิตที่เหลือนี้เพื่อเผยแพร่ศาสนาพุทธในอินเดีย” ดร. อัมเบตการ์ยังคงต่อสู้อย่างหนักเพื่อต่อต้านสังคมที่เลวร้ายและความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล วันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1956 ที่เมืองนาคปูร์ อัมเบตการ์ได้เข้ารับนับถือพุทธศาสนา ภายหลังจากเขาเป็นผู้เริ่มต้นให้แก่คนจำนวนมหาศาลกว่าสามแสนคนเข้ารับพุทธศาสนา

เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม ค.ศ. 1956 ที่บ้านพักในเมืองเดลี ดร. อัมเบตการ์เสียชีวิต ร่างของเขาถูกนำกลับไปยังบอมเบย์ในวันต่อมา ผู้คนร่วมแห่ขบวนศพยาวกว่า 2 ไมล์ บอมเบย์ไม่เคยมีปรากฏการณ์เช่นนี้มาก่อน ช่วงเย็นที่สุสานดาดาร์ ผู้นำที่มีชื่อเสียงต่างมาร่วมแสดงความอาลัย กองฟืนถูกจุดไฟขึ้นตามพิธีกรรมของชาวพุทธ และบุตรที่ยิ่งใหญ่ของมารดาอินเดีย ผู้ที่ต่อสู้อย่างกล้าหาญสำหรับลูกที่ถูกกดขี่ของนาง ได้ทอดร่างพักแล้ว (Pai 2017a, 1-31)

ภาพที่ 1-3: เรื่องศกุนตลา: ภรรยาที่ถูกลี้ม (1) เรื่องวีร สวรรกร: เขาต่อสู้เพื่อ ศักดิ์ศรีและอิสรภาพของมนุษย์ (2) เรื่องบาบาสาเฮบ อัมเบดการ์: เขากล้าหาญที่จะสู้ (3)

อภิปรายผล

คำสอนจากเรื่องราวข้างต้นนี้สามารถแยกประเด็นโลกทัศน์อุดมคติของสังคมอินเดียได้ดังนี้

1) เคารพบูชาบิดามารดา

คำสอนหรือคำบอกของพ่อแม่เป็นดังคำอวยพรหรือมนต์ที่เปล่งจากโอษฐ์ของพระเจ้า แม่จะดูแลลูกอย่างดีในทุก ๆ ด้าน การสั่งสอน อาหาร สุขภาพ แม่กับลูก จึงมีความผูกพันกันอย่างมาก เมื่อแต่งงานแล้ว โลกของภรรยาคือสามี และเมื่อมีลูกแล้ว โลกของผู้หญิงคือลูก โดยเฉพาะลูกชายที่จะต้องอยู่กับพ่อแม่ตั้งแต่เกิดกระทั่งจากกันด้วยชีวิต ลูกชายเมื่อแต่งงานแล้วยังคงอยู่ร่วมกับพ่อแม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเข้าสู่วัยชรา แม่จะได้รับการดูแลอย่างดีจากสมาชิกในบ้าน จากเรื่องพาทุฬี ประธานเสนากล่าวกับตนเองว่า “เราได้ทำสำเร็จในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เราได้เติมเต็มความปรารถนาของมารดาแล้ว เราได้นำพาทุฬีสมาสู่มารดาของเรา เรานำท่านมายังผู้รักดีทุกทิศทั้งหลาย” หรือก่อนเดินทางฤๅษีก็มักจะให้คำสอนที่เป็นดังพรแก่ศกุนตลาผู้เป็นธิดาว่า “อย่าให้ความมั่งคั่งทำให้เจ้าเย่อหยิ่ง และจงเป็นผู้ประพடுத்தีและซื่อสัตย์

ต่อสามี” ศกุนตลาภักมกราบบิดา “ลูกจะทำทุกอย่างตามที่ท่านบอก พ่อผู้เป็นที่รัก” ในเรื่องอัมเบตการ์แสดงด้านนี้อย่างชัดเจน บิดาของเด็กชายก็มอบวิธีการแบ่งเวลาอ่านหนังสือว่า “гим ลูกไม่อาจอ่านหนังสือในท่ามกลางเสียงดังนี้ได้ ไปนอนก่อนเถอะแล้วพ่อจะปลุกตอนตีสอง” เด็กชายก็รับคำและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

การเคารพบูชาผู้ให้กำเนิดหรือผู้อุปการะดูแลเป็นคุณธรรมเบื้องต้นแรกของชีวิต คำสอนและคำกล่าวของบิดามารดาเป็นดังพรที่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีบุตรคนไหนที่จะปฏิเสธพรนั้น และนอกเหนือจากคำสอนทางศาสนาที่เป็นแนวทางแห่งความดีแล้ว คำกล่าวสอนด้วยใจที่อ่อนโยนต่อบุตรเป็นสิ่งที่คุณควรน้อมรับด้วยความอ่อนน้อม เป็นคุณค่าของสังคมที่ปรากฏในครอบครัวอินเดีย จากที่แสดงแทรกไว้ในการ์ตูนนี้ซึ่งผู้จัดทำได้เขียนด้วยถ้อยคำที่ไพเราะในบทสนทนาระหว่างบิดามารดาและบุตร

2) สายสัมพันธ์ครอบครัว

คนอินเดียให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับหน่วยเล็ก ๆ ที่เรียกว่า ครอบครัว นิยามครอบครัวมิใช่เพียงประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ย่า ตายาย เท่านั้น แต่รวมถึงเครือญาติทั้งหมด เช่น น้าสะใภ้ น้องปู่ พี่ปู่ ยายสะใภ้ ฯลฯ ในที่นี้จะขอกล่าวเป็น 2 ลักษณะคือ สายสัมพันธ์สามีภรรยาและสายใยครอบครัว ทุกหมวดการ์ตูนมักจะมีส่วนที่กล่าวถึงครอบครัว ถึงแม้จะไม่ได้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับครอบครัวโดยตรงก็ตาม แสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่สังคมยกไว้สูงสุด ครอบครัวเริ่มต้นจากสายสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของสามีภรรยา ชีวิตคู่ครองนี้เริ่มขึ้นด้วยความเป็นสิริมงคลต่าง ๆ ในทางศาสนา เช่น โหรพราหมณ์ดูลักษณะราศี ในพิธีวิวาห์วนรอบกองไฟศักดิ์สิทธิ์ คำสวดยัสถูญา 7 ข้อ ที่ให้ไว้ต่อกันต้องเป็นสัจจะปฏิบัติตลอดชีวิตการครองคู่ และตามแนวคิดศาสนา เมื่อเป็นสามี-ภรรยาแล้วจะต้องวิญวนเช่นนี้อีก 7 ครั้งการเกิด สังคมอินเดียมีความยึดมั่นในคู่ครองของตน เมื่อแต่งงานกันแล้ว ขึ้นต่อไปคือ การสร้างครอบครัวที่แข็งแรง คำว่า หย่าร้าง เป็นเสมือนคำต้องห้ามของชีวิตคู่ในสังคมนี้

หน้าที่ของภรรยาและสามีนั้นชัดเจนไม่คลุมเครือ ผู้ชายเกิดมาพร้อมหน้าที่

สำคัญคือ การเป็นหัวหน้าครอบครัวและเลี้ยงดูรักษาสมาชิกครอบครัว หน้าที่ของผู้ชายในสังคมอินเดียนั้นได้กำหนดไว้อย่างแน่ชัด ดังเช่น การปกป้องดูแลผู้หญิงในครอบครัวไม่ว่าตนจะเป็นน้องชายหรือพี่ชายก็ตาม รวมถึงหน้าที่ในการศึกษา ทำอาชีพ การงาน อุปการะบำรุงเลี้ยงบิดามารดา เมื่อแต่งงานแล้วต้องเป็นผู้นำครอบครัวให้ดี ตามที่ได้เกิดมาเป็นบุรุษ เป็นต้น สำหรับผู้หญิงการหาเลี้ยงชีพไม่ใช่หน้าที่หลัก ภาระสำคัญคือ การบริหารจัดการในครัวเรือน สังคมอินเดียมีแบบแผนและกรอบการครองตนแก่ผู้หญิงอย่างชัดเจนตลอดช่วงวัย เช่น ก่อนการแต่งงานเชื่อฟังบิดามารดา เมื่อแต่งงานเคารพสามี บำรุงดูแลคนในครอบครัว เป็นแม่ที่รักใส่ใจบุตร การทำหน้าที่ให้สมบูรณ์และดูแลรักษาตนในฐานะที่กำเนิดเป็นสตรี สังคมอินเดียถือว่านี่คือความงามของผู้หญิง ดังปรากฏในการ์ตูนเรื่องศกุนตลา ฤๅษีผู้เฒ่ากล่าวว่า “สถานที่ของภรรยา (บ้าน) คือการอยู่กับสามีของนาง” เมื่อแต่งงานกันแล้วสามีภรรยาเป็นทั้งคู่คิดและคู่ครอง การปฏิบัติหน้าที่สามีและภรรยาให้สมบูรณ์นั้นคือ การปฏิบัติธรรมะ วีร สวรรกร พุดปรามความขบขันของนักศึกษาว่า “ภรรยาหัวใจสะอาดอื่นให้อาลัยสามี แล้วพวกคุณหัวเราะเยาะเธอหรือ! ช่างน่าอาย!” อัมเบตการ์ปลอบใจภรรยาที่ไม่สามารถเข้าไปในวัดได้ และปรารถนาความตั้งใจที่จะทำให้บ้านของตนเป็นสถานที่จาริกตั้งวัดนี้

ในศาสนาฮินดูเทพเจ้าทั้งหลายนั้นล้วนมีครอบครัวและถือคู่ครองเป็นส่วนสำคัญของชีวิต ครึ่งหนึ่งของเทพคือครึ่งหนึ่งของคู่ครองตน ดังแสดงออกมาเป็นภาพวาดครึ่งหนึ่งของเทพศิวะคืออีกครึ่งของอูมาเทพี ครึ่งหนึ่งของพระพรหมคืออีกครึ่งของพระนางสร้อยหวาย ครึ่งหนึ่งของวิษณุเทพคืออีกครึ่งของลักษมีเทวี สามีภรรยาเป็นครึ่งหนึ่งของชีวิตกันและกัน การดำเนินรอยตามวิถีปฏิบัติในการดูแลครอบครัวตามแบบอย่างของเทพเจ้าที่ตนสักการบูชาซึ่งถือเป็นตัวอย่างการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

สายใยในครอบครัวที่เห็นได้ในทุกเรื่อง เรื่องแม่น้ำพิโรธ พราหมณ์หนุ่มซี้เกียจที่ฝันเฟื่องเรื่องการสร้างครอบครัว ครอบครัวว่าสาวของนกฮูกในเรื่องปีร์บัล ความรักที่เข้มแข็งของครอบครัวในสถานการณ์ยากเข็ญทั้งของตัวเองและประเทศ ความอาทรของพ่อ นำสาวพร้อมพี่น้องของอัมเบตการ์ที่หลอมรวมไว้ด้วยกัน ด้วยถ้อยคำของเด็ก

ชายเมื่อเห็นความขัดสนของน้ำสาวจึงตั้งปณิธานว่า “พระเจ้า! ขอโปรดยกโทษในความผิดของลูกด้วยเถิด ลูกจะขอแก้ไขปรับปรุงตนเอง ลูกจะขยันเรียนหนังสือและเมื่อลูกโตขึ้นจะทำให้เรามีความสุขสบาย” หรือพี่ชายของพาทุพลีที่ปลดปล่อยความวิตกในใจของน้องชายเพื่อให้มีอิสระเข้าสู่ผาน ประเทศอินเดียมีค่านิยมในเรื่องความผูกพันของครอบครัวมาแต่โบราณ และในทุกวันนี้ครอบครัวยังคงเป็นหน่วยที่เข้มแข็งที่สุดของประเทศซึ่งอินเดียได้มองเห็นจุดเด่นข้อนี้ของตนเองเช่นกัน

3) การแสวงหาความรู้และความนอบน้อมบูชาครู

การศึกษาสำหรับอินเดียถือเป็นวัฒนธรรมของชีวิตและเป็นหนึ่งในขั้นตอนของชีวิตที่ต้องปฏิบัติที่คนให้ความสำคัญ คนเรานั้นเกิดมาต้องมีความรู้ประจำตน อีกทั้งการเล่าเรียนนี้เป็นหนึ่งในลำดับขั้นตอนการดำเนินชีวิตที่ต้องกระทำหรืออาศรมสี่ในช่วงอสังครหรือช่วงหนึ่งของชีวิตที่คนต้องแสวงหาความรู้

เยาวยชนชานนามอัมเบตการ์ว่าเป็น สัญลักษณ์แห่งความรู้ (symbol of knowledge) ไม่ว่ายุคสมัยใดการศึกษาและแสวงหาความรู้ยังคงเป็นส่วนสำคัญในชีวิตคน ความรักในการศึกษามีในหัวใจเสมอกันในทุกวรรณะ เด็กชายกิมแม่จะถูกให้ไปนั่งพื้นที่มุมห้องแยกจากนักเรียนคนอื่น แต่หลายครั้งครูก็ชื่นชมในความตั้งใจและความสามารถของเขา ถึงแม้จะมีข้อจำกัดบางประการต่อกันในด้านวรรณะ แต่ไม่เป็นเส้นกั้นความเป็นครูกับศิษย์ และเด็กชายกิมจะน้อมรับคำสอนของครูเสมอ โดยเฉพาะครูวรรณะพราหมณ์ที่เป็นดั่งต่าน้ำแห่งความรักอารี และบอกลูกศิษย์ให้เปลี่ยนมาใช้นามสกุลของตน ‘อัมเบตการ์’ กิมตอบรับว่า “ตามแต่ความประสงค์ของครูครับ” นอกจากครูในระบบการศึกษาแล้ว คนอินเดียยังมีครูทางจิตวิญญาณหรือศาสนา ดังเช่นปู่ของพาทุพลีที่สละทางโลกเดินทางพร้อมกับอาจารย์ของตนซึ่งเป็นนักบวชเซนเพื่อเข้าสู่การปฏิบัติศาสนาธรรม

อินเดียมีประเพณีของการศึกษาเล่าเรียน ครั้งโบราณมีทั้งอาศรม มหาวิทยาลัย และวิทยาเขตในทุกอาณาจักร เมื่อมีสถานศึกษาย่อมมีผู้เข้าศึกษา ในปัจจุบันสถาน

ศึกษากระจายอยู่ทุกแห่ง และมีทุกศาสตร์สาขาวิชา และไม่มีข้อจำกัดด้านวรรณะ
มากเท่าใดนัก ประชาชนทุกสถานะเข้าศึกษาได้อย่างเท่าเทียม อีกทั้งคนยุคสมัยใหม่
ประกอบอาชีพมีรายได้จึงมีโอกาซื้อหนังสือได้มากขึ้นและทั่วถึง หรือแม้แต่ไปศึกษา
ต่างประเทศทั่วทุกแห่งนอกประเทศ คนอินเดียชอบการเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบ
หนังสือ รัฐบาลก็ให้การสนับสนุนเช่นกัน การขายหนังสือมีให้เห็นได้ทั่วไปแม้แต่สี่
แยกไฟแดง ทั้งนี้การได้ความรู้มาสู่ตนนั้นต้องพึ่งพาความบากบั่นของตนเช่นกัน ดังคำ
บรรยายในเรื่องอัมเบตการ์ที่ว่า “บรรณารักษ์ห้องสมุดพิพิธภัณฑ์อังกฤษรู้สึกสะเทือน
ใจกับนักศึกษาหนุ่มผู้ฝึกฝนตนด้วยดีและอุทิศตนต่อการเรียนรู้” การแสวงความรู้
สำหรับชาวอินเดียแล้วมีความหมายต่อชีวิต มิใช่เพียงเพราะการนำความรู้มาเพื่อ
เลี้ยงชีพเท่านั้น แต่คนเรานั้นต้องมีความรู้ประจำตน

4) สักการะเทพเจ้า

คนอินเดียยึดถือศาสนาเป็นธรรมเนียมชีวิต แต่ละคนยึดคำสอนตามหลักศาสนา
ของตน กล่าวได้ว่า ประเทศอินเดียประกอบด้วยคนทุกศาสนา โขโรัสเตอร์ ยูดาห์
ฮินดู พุทธ เซน ซิกข์ อิสลาม ลัทธิศูฟี ในหนังสือการ์ตูนชุดนี้ยังกล่าวถึงทุกศาสนา
และหมวดมหากาพย์และปรัมปราที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวเทพเจ้าในศาสนา ศาสนา
สำหรับคนอินเดียคือแก่นยึดของจิตใจ คำสอนของศาสนาเป็นเหมือนเสื้อผ้าที่ห่อหุ้ม
จิตวิญญาณ คนไม่มีหลักธรรมนำการปฏิบัติเสมือนจิตวิญญาณท่องเที่ยวจรเปลาเปลือย

การจาริกไปยังศาสนสถานเป็นวัฒนธรรมชีวิตของชาวอินเดียที่ดำเนินต่อเนื่อง
มาและยังคงนิยมปฏิบัติในปัจจุบัน ในเรื่องพายุหุลี มหาเสนาบดีพามารดาชราเดิน
จาริกขึ้นเขาเพื่อสักการะรูปเคารพพายุหุลี นางเชื่อมั่นในความศรัทธาของตนว่าจะ
ต้องพบรูปสลักของท่าน นักบวชแนะนำว่า “มีเพียงหนทางเดียวเท่านั้นที่จะได้พบที่ตั้ง
รูปสลักพายุหุลีนั่นคือ ความศรัทธา” หรือลักษณะการย่ำเตือนให้คนพึงกระทำความ
ดี ฤๅษีกัณณะบอกแก่ศกุนดลดาที่กังวลใจว่า “พระเจ้ามักช่วยคนดีเสมอ” หรือ ในเรื่องราว
ของอัมเบตการ์ ที่บิดาของเขาขับโคลกและเล่าเรื่องราวของมหาภารตะและรามายณะ

ให้ลูก ๆ ฟัง เรื่องราวทางศาสนาทั้ง 2 ลักษณะ เป็นการศึกษาแรกเริ่มที่เด็กเยาวชนจะได้รับ การปลูกฝังเฉพาะอย่างยิ่งจากครอบครัว การสักการะไหว้เทพเจ้าเป็นกิจวัตรประจำวัน ที่ปฏิบัติไม่ขาด อินเดียนั้นเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางศาสนา โดยพื้นฐานแล้ว อินเดียนั้นให้อิสระในความเชื่อและเคารพในความศรัทธาศาสนาของผู้อื่น

5) เคารพธรรมชาติ

ทัศนะพื้นฐานของอินเดียนั้นเกี่ยวกับธรรมชาติคือ ทุก ๆ สรรพสิ่งในจักรวาลมีจิตวิญญาณและเทพเจ้าเป็นผู้สรรค์สร้างขึ้น อนึ่งธรรมชาติทุกอย่างล้วนเกี่ยวข้องกับเทพเจ้า เช่น ต้นไม้ แม่น้ำ สัตว์ต่าง ๆ กระทั่งลม แสงแดด การเบียดเบียนธรรมชาติที่พระเจ้าสร้างขึ้นซึ่งเปรียบได้กับกระทำต่อตัวเทพเจ้าเอง ความเชื่อนี้ดำรงสืบทอดมาถึงทุกวันนี้ ดังเช่น ในการตุนเรื่องแม่น้ำพิโร ที่ย่าได้สอนเด็กหญิงผู้เป็นหลานสาวว่า “ไปไม้เป็นดังร่างกายของพระกฤษณะ กว้างเหมือนไหล่และแคบเหมือนเอว” ด้วยความเชื่อถือเช่นนี้ คนได้รับการปลูกฝังไม่กระทำอันตรายอันใดต่อธรรมชาติ พร้อมทั้งเข้าใจในธรรมชาติที่อยู่ร่วมกัน เช่นที่สิดากกล่าวกับเด็กชายกฤษณะว่า “บางครั้งแม่น้ำก็เกรี้ยวโกรธ บางครั้งก็อ่อนโยนใจดี” และเด็กชายก็พูดว่า “เราเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำ เราไม่สามารถอยู่ได้ถ้าปราศจากแม่น้ำ” การไม่เบียดเบียนธรรมชาติเพื่อประโยชน์ตนเองในเรื่องบิรบัล และศกุนตลากับเพื่อนนานาชีวิตในไพร

ในหนังสือเรื่องฮินดูและธรรมชาติ โดยนันทิดา กฤษณะ อธิบายว่า “ศาสนาพระเวทโดยแท้จริงแล้วคือ การเคารพธรรมชาติ ธรรมชาติสร้างขึ้นจากองค์ประกอบทั้ง 5 คือ ดิน ลม ไฟหรือพลังงาน น้ำและอากาศ ทุก ๆ หมู่บ้านมีปาละเมะอันเป็นที่อยู่แห่งเทพท้องถิ่น ทุก ๆ วัดมีต้นไม้และสวนศักดิ์สิทธิ์ แม่น้ำ ทะเลสาบที่ซึ่งได้รับการสักการะนอบน้อม ภูเขาอันเป็นที่อยู่ของเทพเจ้า” (Krishna 2017, 11) และแนวคิดศาสนานี้ถือเป็นการจกสะท้อนมุมมองของสังคมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นฐานคติเกี่ยวกับชีวิตที่แสดงออกให้เห็นถึงภาพตัวแทนของวัฒนธรรมนั้น (สนิท สมัศกร, 2545) “ฮินดูเชื่อว่าพระเจ้าประจำอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่างที่พระองค์สร้างขึ้น แท้จริงแล้วเทพ

และเทพีทั้งหลายแสดงตนเป็นสัตว์ต่าง ๆ หรือสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เป็นพาหนะของพระองค์ ในฮินดูเทพเจ้าเป็นสัญลักษณ์เดียวกับสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ สัญลักษณ์ของเทพกฤษณะคือวัวใจดี และงูจงอางเป็นสัญลักษณ์ของพระศิวะและพระวิษณุ ขณะที่เศียรข้างของพระพิฆเนศคือความสมบูรณ์ของการประกอบผสมระหว่างสัตว์และเทพ การผสมผสานระหว่างเทพเจ้ากับธรรมชาตินี้คนยุคโบราณได้ปลูกฝังความเคารพอย่างลึกซึ้งต่อสัตว์และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับเหล่าสัตว์ทั้งหลายนั้น” (Patel 2006, 120) อุดมคตินี้ยังคงดำรงและปลูกฝังไว้ในการกระทำของสังคมแม่ในยุคสมัยนี้ การให้ความเคารพธรรมชาติของคนในสังคมนี้ถือได้ว่าเป็นวิถีปกติซึ่งไม่ปรากฏพบในประเทศอื่นเท่าใดนัก สรรพชีวิตที่อยู่ร่วมกันกับมนุษย์เป็นเรื่องสามัญของคนอินเดีย แต่ผู้คนนอกสังคมอาจมองในอีกทีคนละ ทั้งนี้ความผูกพันกับธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเทพเจ้านี้ไม่อาจเปลี่ยนแปลงความคิดอุดมคติของอินเดียไปได้

6) รักษาชาติ

การ์ตูนทุก ๆ เรื่องล้วนสอดแทรกการสื่อสารที่จะก่อให้เกิดความรักชาติและความรู้สึกชาตินิยม และนำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของชาติในด้านต่าง ๆ รวมถึงบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถ ซึ่งแสดงถึงประวัติศาสตร์ที่รุ่งเรืองและมีคุณค่า ผู้อ่านเกิดความภูมิใจ และโดยพื้นฐานแล้วคนอินเดียยึดมั่นในวัฒนธรรมของตนซึ่งเป็นเหตุผลเบื้องต้นในความรู้สึกรักถิ่นฐานและดินแดนของตนอย่างมาก อีกทั้งในช่วงที่สูญเสียการปกครองให้แก่อังกฤษ ความรู้สึกของความเป็นชาติร่วมกันหนึ่งเดียวทวีมากขึ้น ก่อนอังกฤษเข้ามานั้นอินเดียแบ่งแยกเป็นแคว้น ไม่ได้เป็นปึกแผ่นเสียทีเดียว จึงเป็นหนทางหลักในการขยายอำนาจของอังกฤษ เมื่อเป็นเอกราชความพยายามสร้างปึกแผ่นโดยการรวมแคว้นในอดีตให้เป็นชาติหนึ่งเดียว การปลูกฝังความรักชาติเข้าไปในหัวใจเยาวชนผู้อ่านนี้มีแทรกปรากฏ เช่น คำกล่าวของวีร สาวรกร “เมื่อประเทศของเราเป็นอิสระ เราจะต้องการนักเศรษฐศาสตร์ นักปกครอง และรัฐบุรุษ” และเขียนบนกำแพงขณะถูกคุมขังว่า “ประโยชน์แห่งความตายคือ การมีชีวิต ปราศจากท่าน (ประเทศอินเดีย) ชีวิตคือความตาย”

การย้าเตือนให้คำนึงถึงชาติของตนนี้เกิดขึ้นจากคนหลายฝ่ายไม่ว่าจะเป็น นักการเมืองการปกครอง ศิลปิน นักประพันธ์ นักธุรกิจ ครูอาจารย์ เป็นต้น ทั้งจาก ผู้อาวุโสและวัยผู้ใหญ่ได้กล่าวคำย้าเตือนโดยเฉพาะไปยังคนรุ่นใหม่โดยสื่อสารผ่าน หลายช่องทาง และหนังสือก็ยังคงเป็นสื่อสำคัญ หนึ่งในตัวอย่างนั้นคือ หนังสือเรื่อง What Young India Wants โดย Chetan Bhagat (2012, 181) “...เช่นเดียวกับบันทึก ต่อสู้เพื่ออิสรภาพ ทุก ๆ การพลีเสียสละของท่านนั้นเพื่อพวกเรา ให้เรามาประสาน มือกันเพื่อทำให้อินเดียงอกงามขึ้น ไม่มีอินดูอินเดยหรือมุสลิมอินเดย ไม่มีปัญจาบ หรือทมิฬอินเดย ไม่มีวรรณะสูงอินเดยหรือวรรณะล่างอินเดย ไม่มีแม่กระทั่งพรรค คองเกรสอินเดยหรือพรรคบีเจพีอินเดย แต่มีเพียงอินเดยหนึ่งเดยเดียว ประเทศของ พวกเรา ที่ซึ่งเราต้องการให้เป็นสถานที่ที่ดี เราต้องการเป็นชาติที่มีฐานะ ได้รับความ เคารพและมีสถานะที่ดีในสังคมโลก เราต้องการสังคมที่มีค่านิยมที่ดีงาม...” การสร้าง อุดมการณ์รักชาตินี้ยังปรากฏในสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ด้วย ดังเช่น การแทรกคลิป สั้น ๆ ในระหว่างรายการโทรทัศน์ อาทิ India’s unsung heroes และ Today in history เป็นต้น

ชาวอินเดยเรียกประเทศตนเองว่า แม่อินเดย หรือ ภารัตมาตา คำนี้ถือได้ว่าเป็นคำรวมใจของคนประเทศนี้ อุดมการณ์ความรักชาติของอินเดยเกิดขึ้นอย่างสูงสุด ในยุคการต่อสู้เพื่อการปกครองตนเอง และในช่วงเวลานั้นเรื่อยต่อมาเกิดกลายเป็น ความรู้สึกชาตินิยมในลักษณะเฉพาะของอินเดย ด้วยความรักในวัฒนธรรมและเห็น ว่าวัฒนธรรมของตนนั้นงดงาม ซึ่งเป็นความรู้สึกชาตินิยมในด้านหนึ่งเช่นกัน แบบแผน วิธีชีวิตหลายประการจึงยังคงดำเนินไป อาทิ เครื่องแต่งกาย ศิลปะ ดนตรี สมุนไพร แบบอายุรเวทในชีวิตประจำวัน กระทั่งถึง จาริต ประเพณีความเชื่อ เป็นต้น และ ชาตินิยมอินเดยที่สืบเนื่องมาจากยุคต่อสู้เพื่ออิสรภาพได้ขับเคลื่อนมาสู่รูปแบบการ พัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ในยุคปัจจุบัน อาทิ การสวมผ้าที่ผลิตในอินเดยเป็นหลัก การผลิตอุปกรณ์เครื่องใช้โดยอินเดยเอง เช่น เครื่องใช้ในครัว เครื่องมือการเกษตร รถยนต์ ฯลฯ ความรู้สึกชาตินิยมนี้ผลักดันให้เกิดอุดมการณ์ความคิดและการกระทำ

หลายอย่างต่อประเทศ ทั้งนี้ความรู้สึกรักชาติหรือชาตินิยมของคนอินเดียมีพื้นฐานมาจากการรู้จักตัวตนในประวัติศาสตร์ มีประวัติศาสตร์ของประเทศและที่มาของบรรพบุรุษตนเองอย่างชัดเจน ในหนังสือการ์ตูนชุดเส้นทางสู่รากฐานของท่านนี้เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงถึงประวัติศาสตร์วีรชน เทพเจ้า สถานที่ ชาดก มุขปาฐะท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นรากฐานของสังคมอินเดียในปัจจุบัน

บทสรุป

การ์ตูนที่กล่าวมานั้นนอกจากเนื้อเรื่องที่เป็นการสอนเยาวชนในอีกทางหนึ่งแล้ว คำสอนที่สอดแทรกไว้ในเนื้อเรื่องยังแสดงถึงการปลูกฝังวิถีปฏิบัติและวิถีคิดของสังคมไว้ให้กับวัยที่กำลังเริ่มเรียนรู้และเริ่มอ่านเขียนได้ ฉะนั้นคำสอนหรือคำพูดในการ์ตูนเป็นการสกัดค่าซึ่งมีความหมายสำคัญมอบให้เด็กหรือเมล็ดพันธุ์ของชาติ ซึ่งล้วนเป็นค่านิยมที่ประเทศนี้ให้คุณค่าอย่างยิ่ง ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า คำบอกสอนนี้ล้วนเป็นค่านิยมพื้นฐานทั้งสิ้น ทั้งการเคารพบูชาบิดามารดา สายสัมพันธ์ครอบครัว การแสวงหาความรู้และความนอบน้อมบูชาครู สักการะเทพเจ้า เคารพธรรมชาติ และรักชาติ ซึ่งอุดมคติเหล่านี้มีความเข้มแข็งมากในสังคม อนึ่งคำสอนที่กล่าวไว้ในการ์ตูนชุดนี้ ยังแสดงให้เห็นคนนอกสังคมเห็นถึงโลกทัศน์ที่สะท้อนไปถึงความคิดและแนวปฏิบัติของคนในสังคมอินเดียได้เช่นกัน

อีกทั้งหนังสือการ์ตูนชุดเส้นทางสู่รากฐานของท่านนี้ยังเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศอินเดีย เรื่องราวของอินเดียยังสถานที่ต่าง ๆ ที่เป็นแว่นแคว้นครั้งโบราณกระทั่งช่วงเวลาของการลุกขึ้นสู้เพื่อให้ได้เอกราชในการบริหารประเทศของตนเอง จวบถึงยุคการพัฒนาสู่ความเป็นอินเดียสมัยใหม่ การ์ตูนชุดนี้เป็นเสมือนการนำขึ้นส่วนที่กระจายอยู่มาประกอบขึ้นเป็นรูปร่างประเทศในปัจจุบัน และพร้อมกับคำสอนเยาวชนในแต่ละเรื่องราวนั้น เป็นการสร้างความกลมรวมและภาคภูมิใจและให้เป็นดังคำที่กล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญ เรื่องภารดรภาพว่า “Indian First and Indian Last”

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

สนิท สมัครการ. 2525. *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ภาษาต่างประเทศ

Bhagat, Chetan. 2017. *What Young India Wants*. New Delhi: Rupa.

Krishna, Nanditha. 2017. *Hinduism and Nature*. Gurgaon: Penguin Random House India.

McLain, Karlina. 2009. *India's Immortal Comic Books: Gods, Kings, and other heroes*. Bloomington: Indiana University Press.

Pai, Anant. 2016a. *Bahubali: He Gave Up His Empire To Learn The Truth*. Mumbai: Amar Chitra Katha.

Pai, Anant. 2016b. *The Blue Umbrella*. Mumbai: Amar Chitra Katha.

Pai, Anant. 2016c. *The Dullard: Tales From The Panchatantra*. Mumbai: Amar Chitra Katha.

Pai, Anant. 2016d. *Veer Savarkar: He Fought For Human Dignity And Freedom*. Mumbai: Amar Chitra Katha.

Pai, Anant. 2017a. *Babasaheb Ambedkar: He dared to fight*. Mumbai: Amar Chitra Katha.

Pai, Anant. 2017b. *Birbal To The Rescue: The Master Psychologist*. Mumbai: Amar Chitra Katha.

Pai, Anant. 2017c. *Shakuntala: The Forgotten Wife*. Mumbai: Amar Chitra
Katha.

Patel, Sanjay. 2006. *The Little Book of Hindu Deities*. New Delhi: Plume.

ซอฟต์แวร์เพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวใน ตลาดพลู

Soft Power for Tourism Promotion Management in Taladphlu
Community

ชาดา เตรียมวิทยา¹

---

1 อาจารย์สาขาวิชาภาษาจีนเพื่ออุตสาหกรรม ภาควิชาภาษา คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งโครงการโครงการชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ และปรากฏการณ์ย้ายถิ่น สนับสนุนโดยศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ซอฟต์แวร์พาเวอร์เพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวในตลาดพลู

คำว่า “ซอฟต์แวร์พาเวอร์” ใช้เรียกทับศัพท์หมายถึง “อำนาจทางวัฒนธรรม” ที่แฝงในกิจกรรมต่าง ๆ ตามบริบทของการดำเนินนโยบายสาธารณะ โดยสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ในรูปแบบการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้แก่ประชาสังคมทุกระดับได้รับรู้ เพื่อให้ผู้ที่อยู่ใต้อำนาจนี้ได้แนวคิด ค่านิยมตามเป้าหมายของยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้ ด้วยวิธีการสร้างเสน่ห์ สร้างความชื่นชมภาพลักษณ์ พร้อมทั้งให้ความร่วมมือเป็นส่วนหนึ่ง เพราะได้รับการยอมรับมากกว่าการใช้อำนาจบังคับจากแบบฮาร์ดพาเวอร์

บทความวิจัยนี้เพื่อ (1) ศึกษาซอฟต์แวร์พาเวอร์ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู (2) สำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนจีนในกรุงเทพมหานคร ใช้การวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research) โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางด้านกรให้บริการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน 3 ราย ผู้ประกอบการร้านค้า 2 ราย ผู้อาศัยในชุมชนตลาดพลู 1 ราย นักประวัติศาสตร์ชุมชน 1 ราย ด้วยการทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (Focus Group) และเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 60 คน

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพพบว่าปัจจัยดึงดูดทางวัฒนธรรมของ “ตลาดพลู” ซึ่งเป็นชุมชนจีนเก่าแก่แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครที่มี “ซอฟต์แวร์พาเวอร์” ที่เป็นพลังสร้างวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อให้กลายเป็นสิ่งที่มีมูลค่าทางตลาดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสผสมรดกเชิงประวัติศาสตร์และเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเดินการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มาจากการท่องเที่ยวแบบเดินเท้า (Walking Street) เพื่อชมศาสนสถานในชุมชนตลาดพลู ดังนั้นนักท่องเที่ยวจึงได้รับประสบการณ์

ในมิติทางศาสนาและความเชื่อ ซึ่งเป็นซอฟต์แวร์ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

คำสำคัญ: ตลาดพลู, ซอฟต์แวร์, การท่องเที่ยว

ABSTRACT

Soft Power for Tourism Promotion Management in Talatphlu Community

The “soft power” is used to refer to transliteration “Cultural power” that is hidden in various activities in the context of public policy implementation by communicating strategically in the form of campaigns and public relations to civil society at all levels to be aware to make those under this power concept Values according to the goals of the established strategy. The values according to goal of the established strategy with a charming way create a visual delight ready to be part of cooperation because it is accepted rather than the use of force from the “hard power”.

The objectives of this research are: (1) study soft powers that promote cultural tourism in Talatphlu community; (2) explore cultural tourism routes of Chinese communities in Bangkok. This paper is mixed methods research which was qualitative and quantitative are involved. The methods used for qualitative data collection in the depth interviews and focus groups meeting consisted of the three participants in the event providing cultural tourism activities for Talatphlu community tourism promotion, two participants in professional in business owner, one participant who stay in Talatphlu community, one participant who is a historian community. The surveys were collected by 60 respondents of Thai tourists.

The result from the qualitative research found that the pull of culture

attractions in “Talatphlu” which is an old Chinese community in Bangkok where the “soft Power” that powers to build culture, traditions and beliefs becomes something of tourism market value. The visitors can touch the experience historical and cultural heritage which walking tourism activity in this community by walking tour street for to see religious sites in Talatphlu community. Therefore, the tourists get to experience the dimensions of religion and belief which is the soft power in accessing community-based tourism attractions.

Keywords: *Taladphlu, Soft Power, Tourism*

บทนำ

ชุมชนตลาดพลูเป็นย่านชุมชนจีนเก่าแก่แห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครย่านคลองบางหลวง ซึ่งคลองบางหลวงในอดีตนั้นมีสภาพเป็นเส้นทางของแม่น้ำเจ้าพระยา ก่อนจะการขุดคลองลัดบางกอกขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ดังหลักฐานที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารอ้างอิงฉบับของสมเด็จพระนพรัตน์ (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระนพรัตน์, 2518) นอกจากนี้ตลาดพลูยังใกล้เคียงคลองที่จะเข้าคลองด่าน เป็นเส้นทางชุมชนที่เชื่อมต่อหัวเมืองชายทะเลกับราชธานีเข้าด้วยกัน เกิดการพัฒนาการเป็นชุมชนย่านการค้า โดยเฉพาะชาวจีนที่หนีภัยสงครามจากพม่าในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดในย่านตลาดพลู โดยชาวจีนเหล่านี้มีอาชีพทำสวนพลู สวนผลไม้ ถักของใช้เครื่องหวาย และค้าขาย ซึ่งนับว่าเป็นย่านชุมชนที่มีชาวจีนอาศัยอยู่มากที่สุดรองจากย่านสำเพ็งของฝั่งพระนคร เป็นย่านเดียวที่มีชุมชนชาวจีนประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรเป็นกลุ่มใหญ่ และเป็นย่านคนจีนที่มีความชำนาญในการปลูกพลู (สกินเนอร์, 2548) แหล่งปลูกพลูชั้นดี มีสวนพลูอยู่มากมาย สันนิษฐานว่าต่อมาจึงได้มีชื่อเรียกว่า “ตลาดพลู”

ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นช่วงเวลาที่ชาวจีนย้ายถิ่นเข้ามาในสยามอย่างต่อเนื่อง การค้า การขนส่งในตลาดพลูกลายเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดของฝั่งธนบุรี เพราะมีของอุปโภคบริโภคทั้งผลิตในเมืองและจากเมืองจีน เช่น ถ้วยชาม เครื่องปรุงรสของจีนผลไม้แห้งของจีน ใบชา เหล้าจีน ตลอดจนขนมและข้าวของเช่นไห้วนานาชนิดของคนจีน ต่อมาช่วง พ.ศ. 2444 ได้มีการสร้างเส้นทางรถไฟจากวงเวียนใหญ่ผ่านย่านตลาดพลู ซึ่งเป็นเชื่อมไปยังมหาชัย จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นหัวเมืองชายทะเลที่มีความสำคัญ ส่งผลให้ย่านตลาดพลูมีพัฒนาการด้านการขนส่งและเศรษฐกิจ (ส. ปลายน้อย.2532) ต่อมาช่วง พ.ศ. 2475 ได้มีการขยายเส้นทางคมนาคมในฝั่งธนบุรี โดย “ถนนเทอดไท”เป็นถนน

สายแรกที่ตัดผ่านย่านตลาดพลู จนถึงช่วง พ.ศ. 2481 – 2487 ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยนั้น มีนโยบายประกาศใช้รัฐนิยมที่เปลี่ยนแปลงวิถีของคนไทยในหลาย ๆ ด้าน (วารสาร จิวชัยศักดิ์, 2542) “ห้ามราษฎรกินหมากอย่างเด็ดขาด ห้ามขายพลูในตลาด ห้ามปลูกต้นพลู ห้ามทำสวนพลู และให้ตัดต้นหมากพลูให้หมด” ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงก่อให้เกิดผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตลาดพลู จนไม่อาจรักษาภาพแหล่งปลูกและค้าพลูชั้นที่ดีที่สุดของบางกอกไว้ได้

อย่างไรก็ตาม ตลาดพลูก็ยังมีเอกลักษณ์ความเป็นย่านการค้าของชุมชนจีน ตลาดพลูในยุคก่อนเป็นจุดเด่นจำหน่ายสินค้าอุปโภคและบริโภคทั้งค้าปลีกและค้าส่งที่ย่าน “ตลาดวัดกลาง” ในชุมชนตลาดพลู การปรับเปลี่ยนจากการทำการเกษตรอย่างเดียวมาทำการค้าโชห่วย เปิดร้านอาหาร และธุรกิจอย่างอื่น เช่น โรงงานยาหม่องตราถ้วยทอง โรงงานยาหอมตรา ๕ เจดีย์ เป็นหนึ่งปัจจัยที่ทำให้ตลาดพลูมีการเติบโตด้านเศรษฐกิจอย่างมาก มีการถมคลองในชุมชนเพื่อสร้างบ้านมีธุรกิจเช่าห้างร้าน ทำให้พื้นที่สวนเกษตรลดน้อย ผู้คนจำนวนมากต่างเลิกทำสวนพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชนตลาดพลูเริ่มแออัด พื้นที่การเกษตรถูกปรับเปลี่ยนเป็นย่านที่อยู่อาศัย ต่อมาพื้นที่การค้าหลักของย่านถูกถนนตัดคร่อมใจกลางย่านตลาดพลู จากแยกท่าพระถึงแยกถนนเจริญสนิทวงศ์ อีกทั้งเส้นทางรถไฟสายแม่กลองมาสิ้นสุดที่วงเวียนใหญ่ จึงทำให้ย่านวงเวียนใหญ่พัฒนาเป็นศูนย์กลางทางการค้าขึ้นของฝั่งธนมาแทนที่ชุมชนตลาดพลู ผู้คนเริ่มมาจับจ่ายซื้อขายสินค้าในย่านตลาดพลูลดลง จนในที่สุดตลาดพลูก็ซบเซา ปัจจุบันย่านตลาดพลูเป็นที่รู้จักเรื่องของอาหารว่างและขนมหวาน เช่น กุยช่ายตลาดพลู ขนมหวานตลาดพลู หรือตำนานอาหารจีนโบราณอย่าง “เต็กเฮง หมี่กรอบจีนหลี” ตำนานตลาดพลู 100 ปี รสชาตินี้ตั้งแต่สมัย ร.5 หรือร้านข้าวหมูแดงหมูกรอบ ตลาดริมทางรถไฟ

ส่วนวัด ศาลเจ้าจีนและโรงเจในย่านชุมชนตลาดพลูหลายแห่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่เล่าสืบต่อกันมาในเรื่องความเชื่อความศักดิ์สิทธิ์ บางแห่งมีภาพภูมิ

ทัศนตั้งอยู่ริมคลองมีความเป็น “ศาลเจ้าจีนเก่าแก่ หรือ โรงเจแบบแนว unseen” ที่มีอายุเกือบ 100 ปี ไม่ได้มีไว้แค่ให้ขอพร แต่ยังแฝงไปด้วยความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยหรือการถอดรหัสที่เป็นปรีศนาธรรม สิ่งที่น่าสนใจคือบรรยากาศประเพณีชักพระของวัดนางชี โดยขบวนแห่เรืออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุออกเดินทางทางน้ำจากวัดนางชี ใช้เส้นทางคลองด่าน ผ่านคลองบางกอกใหญ่ เข้าคลองชักพระ ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่ายังคงประเพณีชักพระไว้แห่งเดียวในกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพราะเรื่องของความศรัทธาความเชื่อเป็นยังเรื่องส่วนบุคคล สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งของซอฟต์แวร์ที่ทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาสัมผัสย่านตลาดพลู นอกจากจะมองเห็นถึงตัวตนบรรพบุรุษจีนที่ย้ายถิ่นมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ยังมีการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้วัดในชุมชนมีศักยภาพในการสืบทอดประเพณี

จากความน่าสนใจของย่านตลาดพลู ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจชุมชนจีนเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร อันถือเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาซอฟต์แวร์ที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู และสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนจีนในกรุงเทพมหานคร เพราะตลาดพลูนอกจากจะมีอาหารอร่อย ยังมีสิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรมและประเพณีที่น่าสนใจอยู่

จุดประสงค์ในการทำวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาซอฟต์แวร์ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู
- 2) เพื่อสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนจีน ย่านตลาดพลูในกรุงเทพมหานคร

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่องซอฟต์แวร์เพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวในตลาดพลูเป็นการศึกษาวิจัยแนวทางการนำการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีการกล่าวถึงคุณค่าการท่องเที่ยวเชิงศาสนสถานในชุมชนย่านตลาดพลูให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน ทำให้วัดไทย ศาลเจ้าจีน และโรงเจ เป็นเหมือนแหล่งท่องเที่ยวเชิงพิพิธภัณฑน์ที่มีชีวิต เกิดการบูรณาการเป็นซอฟต์แวร์เพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยว

ผลการศึกษา

ด้านเวลาและพื้นที่

ระยะที่หนึ่งช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ศึกษาเก็บข้อมูลในช่วงตุลาคม 2562 ถึง กุมภาพันธ์ 2563

(เนื่องด้วยสถานการณ์โควิด-19 พักการลงพื้นที่เก็บชั่วคราว)

ระยะที่สองช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ศึกษาเก็บข้อมูล มกราคม 2564 ถึง ตุลาคม 2564

ศึกษาและเก็บข้อมูลภายในพื้นที่วัดไทย ได้แก่

- วัดอินทารามวรวิหาร หรือวัดบางยี่เรือนอก
- วัดราชคฤห์วรวิหาร
- วัดโพธิ์นิมิตมหาสิมาราม
- วัดวราฆาตยภัณฑสาราราม (วัดขุนจันทร์)
- วัดอัปสรสวรรค์

- วัดปากน้ำภาษีเจริญ
- วัดนาคนคร
- วัดนางชีโชติการาม
- วัดนางนองวรวิหาร
- วัดหนังราชวรวิหาร
- วัดราชโอรสารามราชวรมหาวิหาร

ศาลเจ้าจีน และโรงเจ ย่านตลาดพลู ถนนเทอดไท ได้แก่

- ศาลเจ้าแม่กวนอิมโอรเจียะหยี่อานี้เก็ง สถานีรถไฟฟ้า BTS โพธิ์นิมิตร
- ศาลเจ้าเซียนโกว่าง หอยเทอดไท 21
- โรงเจเซียงเซ่งตั้ง หอยเทอดไท 21
- ศาลเจ้ากวนอู
- โรงเจเจ็กเต็กตั้ง
- ศาลเจ้าหั่งเจีย
- โรงเจและศาลเจ้าซาแซ มูลนิธิป่อเต็กตั้ง

ด้านข้อมูลเอกสาร

- ด้านเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดซอฟต์แวร์
- ด้านเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวในตลาดพลู

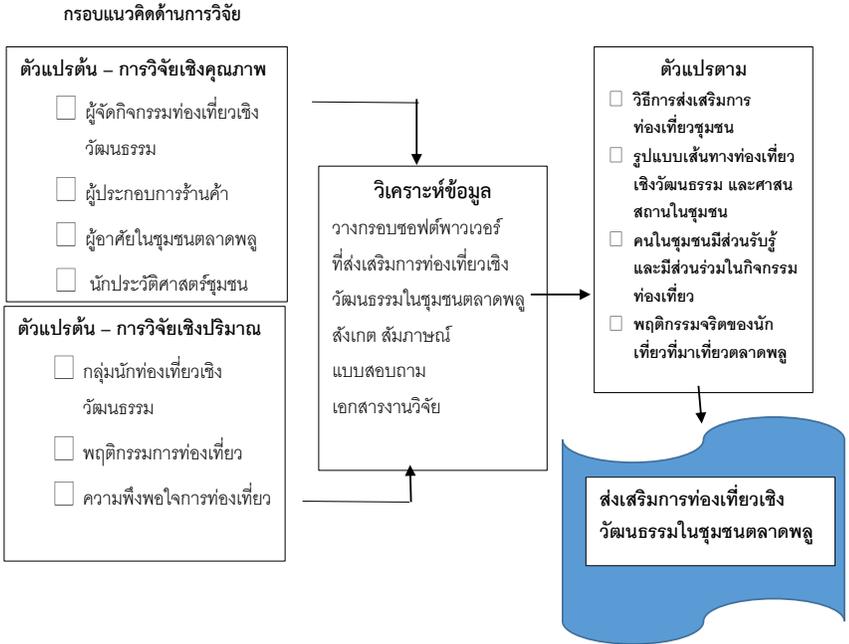
สมมติฐานในการวิจัย

- 1) ซอฟต์แวร์พาวเวอร์เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู
- 2) อิทธิพลของซอฟต์แวร์พาวเวอร์สร้างประสบการณ์เรียนรู้ด้านใหม่ให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้การท่องเที่ยวเชิงศาสนสถาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) สามารถใช้ซอฟต์แวร์พาวเวอร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู
- 2) ทราบเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนจีน ย่านตลาดพลูในกรุงเทพมหานคร

กรอบแนวคิดด้านการวิจัย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและความหมายของซอฟต์แวร์

โจเซฟ นาย (Joseph Nye) นักรัฐศาสตร์ ได้ให้กรอบความคิดว่า ซอฟต์แวร์ (Soft Power) คือ การขยายอิทธิพล การเปลี่ยนแปลงความคิด การทำให้ผู้คนมีส่วนร่วม หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้อื่น โดยไม่ได้ใช้อำนาจบังคับขู่เข็ญ (Hard Power) อย่างอำนาจเศรษฐกิจ อำนาจทางการทหาร เพื่อบีบบังคับให้ต้องยอมปฏิบัติตามสิ่งที่เราต้องการ หลักของนาย ได้จำแนกพื้นที่ของสำคัญของซอฟต์แวร์ไว้ ดังนี้ วัฒนธรรม ค่านิยมทางการเมือง และนโยบายต่างประเทศ จนเกิดอิทธิพลทางความคิดที่สามารถขับเคลื่อนสังคมได้ นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ (สุรชาติ

บำรุงสุข, 2557) เสนอว่า “ซอฟต์แวร์พาวเวอร์ไม่จำเป็นต้องดีกว่าฮาร์ดพาวเวอร์เสมอไป จากการศึกษาที่ซอฟต์แวร์พาวเวอร์เป็นทางเลือกใหม่อำนาจทางการเมืองและได้รับการยอมรับจากนักวิชาการและผู้วางนโยบายที่เน้นด้านจริยธรรม แต่ซอฟต์แวร์พาวเวอร์เป็นความคิดเชิงพรรณนา (Descriptive) มากกว่าความคิดเชิงบรรทัดฐาน (Normative) ทำให้ซอฟต์แวร์พาวเวอร์ตีความหมายเป็นอิทธิพลและอำนาจทางวัฒนธรรม หรือเศรษฐกิจ ต่อมาในช่วงปี ค.ศ. 2006 นายได้เสนอแนวคิดของซอฟต์แวร์พาวเวอร์อีกครั้ง เผยแพร่ในบทความ Think Again: Soft Power เพื่อสนับสนุนแนวคิดของซอฟต์แวร์พาวเวอร์ในด้านอิทธิพลทางความคิดในรูปแบบผ่านกระบวนการศึกษาทางวัฒนธรรม เช่น โครงการสอนภาษา โครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและมนุษยธรรมทางการทูต ที่ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายภาครัฐ

ในมิติด้านวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว และอาหาร หากมีการเสริมบูรณาการเชิงวิชาการผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) จะทำให้เกิดการต่อยอดและพัฒนาศักยภาพส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน (อิงอร เนตรรานนท์, 2563) เสนอแนวคิดเรื่องพลังอำนาจแห่งชาติซอฟต์แวร์พาวเวอร์ของไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ว่า

พลังอำนาจแห่งชาติดั้งเดิมมีศักยภาพไม่เพียงพอรับมือกับการบริหารราชการแผ่นดินยุคโลกาภิวัตน์ รวมทั้งมีการใช้ซอฟต์แวร์พาวเวอร์คือตัวบ่งชี้ หรือดัชนีซอฟต์แวร์พาวเวอร์ ได้แก่ สถาบันพระมหากษัตริย์ พุทธศาสนา องค์กรเชิงสถาบัน และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เอกลักษณ์และวัฒนธรรมความเป็นไทย ค่านิยม นโยบายรัฐผลิตภัณฑ์พื้นบ้านไทย อาหารไทย ละคร/ภาพยนตร์ ทรัพยากรธรรมชาติการทูต/นโยบายต่างประเทศ การแพทย์ทันสมัยและการแพทย์สมุนไพรไทย สถาบันการศึกษา กีฬาไทย กอล์ฟ มวยไทย-สากล และแบดมินตันไทยคือการสร้างเสริมศักยภาพซอฟต์แวร์พาวเวอร์ของไทย ทั้งนี้ (นายดอน ปรมดีถวิล, 2561) แนวคิดที่ว่าประเทศไทยฐานะที่มีลักษณะเด่นในด้านการใช้ “Soft Power Diplomacy” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการนำเสนอเรื่องที่เป็นจุดเด่นต่าง ๆ ของประเทศไทย เช่น เอกลักษณ์ วัฒนธรรม

อาหารไทย แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ และที่ตั้งของประเทศไทย สิ่งเหล่านี้เอง ทำให้ไทยได้รับการยอมรับจากสังคมโลก

แนวคิดส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวในตลาดพลู

หลักการแนวคิดของเมืองย่านประวัติศาสตร์

ตลาดพลูเป็นย่านชุมชนที่มีการพัฒนามาจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นชุมชนที่มีการใช้งานและใช้ประโยชน์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการพัฒนาการตามเวลาแสดงถึงความรุ่งเรืองเฟื่องฟูในย่านการค้า ส่งผลเศรษฐกิจและพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ชุมชน เป็นการศึกษาด้านค่านิยม ธรรมเนียม บรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต ตลาดพลูย่านชุมชน ตั้งอยู่บริเวณถนนเทอดไท แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร ติดกับคลองบางกอกใหญ่หรือคลองบางหลวงฝั่งซ้าย เรื่อยไปจนจรดวัดขุนจันทร์ ริมคลองด้านหรือคลองสนามชัย

ขอบข่ายด้านกายภาพตลาดพลูเป็นย่านชุมชนกับส่วนตลาด ที่เรียกว่า ตลาดวัดกลาง ชุมชนโบราณย่านตลาดพลูมีหลักฐานการอพยพของคนเข้ามาตั้งบ้านเรือนของกลุ่มชนต่าง ๆ ตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งชาวมอญ มุสลิม และจีน จากหลักฐานในพงศาวดารกรุงธนบุรี ได้กล่าวถึงพื้นที่บริเวณตลาดพลูว่ายังมีสภาพปรากฏต่อมาเมื่อมีผู้อพยพมากขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ย่านตลาดพลูจึงกลายเป็นพื้นที่สวน ชาวจีนที่มาตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี เมื่อย้ายราชธานีไปยังฝั่งพระนคร ชาวจีนที่ตลาดพลูบางส่วนจึงได้ย้ายไปสำเพ็ง และมีชาวมุสลิมจากภาคใต้ย้ายเข้ามาแทนที่ ได้ริเริ่มการทำสวนพลูที่นี่ ทั้งชาวมุสลิมและชาวจีนต่างทำสวนพลูจนเป็นอาชีพที่แพร่หลาย เกิดเป็นตลาดซื้อขายพลูที่เรียกว่า “ตลาดพลู”

ในปัจจุบัน ตลาดพลูขึ้นชื่ออย่างมากในเรื่องการเป็นแหล่งขายอาหารที่หลากหลาย โดยเฉพาะอาหารอาหารริมทาง เช่น ข้าวหมูแดง, ไส้กรอกมะกอก, ก๋วยเตี๋ยว และเกาเหลาเนื้อ, ขนมไทย, เย็นตาโฟ, หมี่กรอบ, ขนมเป็๋องทั้งของไทยและญวน และที่มีชื่ออย่างมากคือ ขนมกุยช่าย ซึ่งเป็นอาหารว่างสำหรับกินเล่นของชาวจีน ส่วน

อาหารเก่าแก่ของย่านนี้ คือ หมี่กรอบ “เต็กเฮง หมี่กรอบจีนหลี” ตำนานตลาดพลู 100 ปี ในชุมชนย่านตลาดพลูเป็นแหล่งที่ชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นจำนวนมากและถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุดในย่านตลาดพลู ส่วนกลุ่มมุสลิมตั้งถิ่นฐานช่วงคลองเวฬุราชินต่อกับคลองสำเหร่ กลุ่มนี้เรียกตนเองว่า “มุสลิมบ้านสวน” ถูกกวาดต้อนมาจากปัตตานีตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมามีมุสลิมจากพระนครศรีอยุธยามาตั้งถิ่นฐาน กลุ่มนี้มักทำอาชีพค้าขายเนื้อวัว ส่วนกลุ่มคนมอญในชุมชนตลาดพลูนี้มีค่อนข้างน้อย มอญเริ่มทยอยย้ายหายไปจากชุมชนตลาดพลู

ย่านตลาดพลูมีศาสนสถานของชาวพุทธ ชาวจีนพุทธ ชาวคริสต์และชาวมุสลิม หลายแห่งที่มีความเป็นประวัติศาสตร์ อาทิวัดเก่าแก่อยู่หลายวัด วัดอินทารามวรวิหาร (วัดบางยี่เรือนอก) วัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยา วัดแห่งนี้มีความสำคัญสูงสุดในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้ใหม่ทั้งหมด นอกจากนั้นพระองค์ยังเสด็จมาประกอบพระราชกุศล และทรงปฏิบัติกรรมฐานอยู่เสมอ ๆ โดยยังมีพระราชอาสน์ที่พระองค์ประทับทรงศีลอยู่ภายในวัดวัดราชคฤห์วรวิหาร (วัดบางยี่เรือใน หรือ วัดบางยี่เรือมอญ) มีการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยกรุงธนบุรี โดยพระยาสิทธิราชเดโชหรือพระยาพิชัยดาบหัก วัดโพธิ์นิมิตรสถิตมหาสีมารามเป็นวัดฝ่ายมหานิกายที่มีการผูกพัทธสีมาสองชั้น คือพัทธสีมาและมหาพัทธสีมา ศาสนสถานของชาวมุสลิม คือ มัสยิดสวนพลู สร้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ส่วนศาสนสถานของสถานคริสต์ศาสนา คือ คริสตจักรตลาดพลูแบ็บติส และมีศาลเจ้าจีนของชาวจีนมีมากมาย มีอายุตั้งแต่ร้อยปี เช่น ศาลเจ้าแม่กวนอิม ศาลเจ้าพ่อกวนอู ศาลเจ้าพ่อแห่งเจีย และศาลเจ้าตึกดิน (ปูนถ้ำก) ยังมีโรงเจอีก 2 แห่ง คือ โรงเจเซี่ยนโกและโรงเจเซียงเซ่งตัว

ศาสนสถานเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีซอฟต์แวร์ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก โดยเฉพาะ “การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา” เกิดจากการที่ตัวละครเฉพาะทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมของวัด ศาลเจ้า และโรงเจ มีประวัติศาสตร์ เรื่องเล่าทางโบราณคดีตำนานที่น่าสนใจ ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่สังคมในปัจจุบัน

ยอมรับ เพราะกระแสการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาคือการสร้างรสนิยมให้นักท่องเที่ยว มีพฤติกรรมเป็นส่วนหนึ่งในชุมชน และดังนั้นท่องเที่ยวเชิงศาสนสถานจึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีการสร้างมูลค่าในชุมชน (มนชนก จุฬาลักษณ์, 2562) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นรูปแบบจูงใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนคุณค่าทางประวัติศาสตร์ให้นักท่องเที่ยว และ (กฤตณุ สมบุญรุ่งเรือง, 2552) ทฤษฎี หลักการ แนวคิดอัตลักษณ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของย่านชุมชนตลาดพลู เพื่อนำไปใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชน สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดพลูนั้นหมายถึง ย่านวัดไทยที่ประกอบไปด้วยลักษณะทางรูปธรรมและนามธรรม

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

- 1) ดำเนินงานวิจัยจากเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาและนำมาวิเคราะห์ในกรอบแนวคิดของซอฟต์แวร์พาเวอร์
- 2) เครื่องมือเชิงคุณภาพสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ ทำ Focus Group แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนในย่านตลาดพลูโดยมีส่วนร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น
- 3) เครื่องมือเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามสร้างขึ้นโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีซอฟต์แวร์พาเวอร์โดยใช้ประชากรกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน (Purposive sampling) 60 คน
- 4) เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม นำมาวิเคราะห์และประมวลผลการทำ Focus Group 2 ครั้ง ทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยสัมภาษณ์ผู้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน 3 ราย ผู้ประกอบการร้านค้า 2 ราย ผู้อาศัยในชุมชนตลาดพลู 1 ราย นักประวัติศาสตร์ชุมชน 1 ราย เพื่อวางกรอบวิธีการซอฟต์แวร์พาเวอร์เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู

5) เก็บข้อมูลจากแบบสอบถามเพื่อประเมินด้วยความต้องการพื้นฐาน ได้แก่ ป้ายบอกทาง สิ่งบ่งชี้จุดท่องเที่ยว ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร และร้านเครื่องดื่ม การสื่อความหมายของสัญลักษณ์ การกำหนดเส้นทางเดิน และป้ายข้อมูลศาสนสถาน เพื่อให้ได้ภาพรวมสนับสนุนกรอบแนวคิดซอฟต์แวร์ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู

ผลการวิจัย

ในการวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์เรื่อง “ซอฟต์แวร์เพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวในตลาดพลู” ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 และวัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่าซอฟต์แวร์ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนตลาดพลู คือการใช้ทุนทางวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และสถาปัตยกรรมของศาสนสถาน ให้เป็นปัจจัยหนึ่งของซอฟต์แวร์ ที่จะทำให้วัด ศาลเจ้า และโรงเจ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเสมือนพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตและสร้างศักยภาพให้แก่ย่านตลาดพลู ลักษณะทางภูมิทัศน์ของวัดไทยแห่งในย่านตลาดพลูติดริมคลอง เป็นชัยภูมิที่ดี วัด ศาลเจ้า มีความสวยงามวิจิตรมนั้ของชุมชน การสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนจีน ย่านตลาดพลู ร่วมกับการเก็บข้อมูลผ่านการสนทนากลุ่มช่วงเทศกาลกินเจ ปี พ.ศ. 2562 ณ โรงเจและศาลเจ้าในย่านตลาดพลู ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังใช้ประโยชน์เครือข่ายทางโซเชียลมีเดียสื่อให้โลกสังคมออนไลน์รับรู้ ได้แก่ แอดมินเพจ Facebook ธนบุรีมีคลอง, แอดมินเพจ Facebook “ถามสิ..... อีฉันคนตลาดพลู”, แอดมินเพจ Facebook บ้านตลาดพลู, แอดมินเพจกลุ่มตลาดพลูดูดี และแอดมินเพจโรงเจเซียงเซ่งตัว เนื่องจากบุคคลทั่วไปรับรู้ชื่อเสียงย่านตลาดพลูว่าเป็นย่านร้านอาหารอร่อย แต่น้อยคนนักที่จะรู้ว่าย่านตลาดพลูเป็นแหล่งรวมศรัทธาศาลเจ้าจีนและโรงเจ ในคติความเชื่อชาวจีน ด้านเทพเจ้าจีน หรือ ศาสนาพุทธนิกายมหายาน ทั้งนี้ ตลาดพลูนอกจากจะเป็นชุมชนการค้าสำคัญ ยังมีมีคนไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่มาก โรงเจและศาลเจ้าจีนในย่านตลาดพลูจึงเป็นศูนย์รวมศรัทธาคนไทยเชื้อสายจีนในย่านตลาดพลู ดังนั้นจะนำซอฟต์แวร์ที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวที่แสงบุญและเยี่ยมชมศาลเจ้า

แล้ว ยังได้เห็นภาพของมรดกวัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนย่านตลาดพลู
ที่เหมือนพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต

ในช่วงเทศกาลกินเจ โดยความหมายของ “โรงเจ” ตามพจนานุกรม
ราชบัณฑิตยสถานอธิบายว่า โรงอาหารที่มีแต่อาหารเจ ตามปกติสำหรับคนจีนที่
ถือศีลกินอยู่โดยไม่เสียเงิน โดยโรงเจในย่านจีน มักเกิดจากการเป็นโรงทานอาหารเจ
ที่มีอยู่คู่ศาลเจ้าตามคติพุทธมหายานผสมกับลัทธิเต๋า ในสมัยก่อนจะมีคนเฒ่าคนแก่
เชื้อสายจีนย่านต่าง ๆ รวมทั้งที่ตลาดพลูเข้ามาอยู่อาศัยที่โรงเจ เพื่อจำศีลสวดมนต์
นั่งสมาธิ และกินเจ ในบ้านปลายของชีวิต หมดห่วงกังวลเรื่องลูกหลานเมื่อมาอยู่ร่วม
กันโรงเจก็ช่วยเหลือกัน เช่น ช่วยกันทำกับข้าวอาหารเจ แบ่งหน้าที่กันดูแลรับผิดชอบ
ขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าที่เป็นรูปเคารพในโรงเจ ซึ่งในสมัยก่อนคนเฒ่าคนแก่ที่เข้ามา
พักส่วนมากดูแลตัวเองได้ แต่ทางสายโรงเจไม่ได้เน้นการนุ่งขาวห่มขาวเสมอ จะใส่ก็
ต่อเมื่อถึงช่วงเทศกาลกินเจเท่านั้น ถ้าเป็นวันปกติก็จะใส่ชุดสีธรรมดาทั่วไป ปัจจุบัน
ไม่มีคนเฒ่าคนแก่เข้ามาพักอาศัยกันที่โรงเจแล้ว เนื่องจากลูกหลานค่อนข้างเป็นห่วง
บุพการี และคนเฒ่ารุ่นใหม่ไม่ได้แข็งแรงเหมือนคนเฒ่ารุ่นเก่าแล้ว อย่างกรณีศึกษาที่
ลงพื้นที่ โรงเจเต็กตึ้ง โรงเจเซียงเซ่งตึ้ง โรงเจศาลเจ้าเซียนโก้ว เป็นต้น

โรงเจเจ็กเต็กตึ้ง ก่อตั้งมาได้ประมาณ 100 ปีเศษ แต่จากสถาปัตยกรรมอาคาร
คาดว่าโรงเจแห่งนี้น่าจะมีอายุประมาณ 90 ปีเศษ (สมัยรัชกาลที่ 7) มีเจ้าสำนักหรือ
ปรมาจารย์สำคัญหรือ “โหวงตงซัว” ในภาษาถิ่นจีนแต้จิ๋ว (โหวง คือ ห้า ตงซัว หมายถึง
ถึง ภูเขากลาง) ในที่นี้เหล่าสาธุศิษย์เปรียบอาจารย์ทั้งห้า ดั่งขุนเขาทั้งห้าในตำนาน
ศักดิ์สิทธิ์ของจีนประกอบด้วย ด้านเหนือคือภูเขาเหิงซาน (恆山) ด้านใต้คือภูเขาเหิง
ซาน (衡山) ด้านตะวันออกคือภูเขาไท่ซาน (泰山) ด้านตะวันตกคือภูเขาหัวซาน (華
山) และตรงกลางคือภูเขาเซ่งซาน (嵩山) มีอาจารย์ท่านสำคัญ คือ ชื่อกงต้งหุยทั้ง (มี
ความหมายคือปัญญาผู้แจ่ม) นอกจากนี้ยังเป็นผู้ทรงวุฒิทางรักษาโรคและมีความโดดเด่น
อีกประการคือ การเขียนฮู้ (ยันต์จีน) ด้วยอักษรจีนลายมือสวย แม้ไม่เคยเรียน
หนังสือ ครั้งหนึ่งพลโท สมาน วีระไวทยะ ผู้ที่มีชื่อเสียงเรื่องสื่อกับโลกทิพย์ ได้เดิน

ทางมาร่วมพิธีเปิดอาคารหลังใหม่ของโรงเรียน พบอาจารย์เล่าชิงแซ “ซือกงตั้งหุยทั้ง” เขียนฐิติอย่างสวยงามคล่องแคล่ว แม้ไม่รู้หนังสือก็รู้สึกประหลาดใจ พล.ท.สมานจึงถามอาจารย์ ว่าทำไมเขียนได้อาจารย์ตอบว่าตนก็ไม่ทราบเหมือนกัน แต่มีความรู้สึก ว่า เมื่อต้องการเขียนฐิติ พกเขียนได้เองทันที เหมือนมีใครมาจับมือ หรือตลใจให้มือ แกลกฟุ้งกันไปเอง พล.ท.สมานฟังแล้วนึกไปว่าคงมีวิญญาณของเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ องค์ใดองค์หนึ่งมาสิงสถิตอยู่ และตลใจให้อาจารย์เขียนเลขยันต์ได้อย่างคล่องแคล่ว อาจารย์อีกสี่ท่าน ได้แก่ หุยชูจุ่น (ปัญญาแรกเริ่ม) ซือจุ่นหุยหยาง (ปัญญาขจรขยาย) หุยเต๋อ (ปัญญาคุณธรรม) หุยหมิง (ปัญญาส่องสว่าง)

สัมภาษณ์-นักประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดพลู

โรงเรียนเสียงเซ่งตั้ง เป็นโรงเรียนใหญ่ ตั้งอยู่ซอยเทอดไท 21 หรือตรอกโรงเรียน ชุมชนจีนเก่าแก่แห่งหนึ่งของย่านตลาดพลู มีบ้านและเรือนแถวเก่าแก่ตั้ง มีอาหารเจวางขาย และขนมหวานจีนสูตรเก่าแก่ โรงเรียนแห่งนี้สร้างโดยปรมาจารย์ “เล่าอุ่นเตียก” หรืออาจารย์ปู่ เกิดเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2424 ที่จังหวัดเตี้ยอั้ง มณฑลกลวงต้ง เกิดมาในตระกูลเจ้าเมือง เมื่ออายุ 12 (ประมาณ พ.ศ. 2436) ติดตามบิดาซึ่งไปเป็นเจ้าเมืองเตี้ยจิว แล้วจึงได้เริ่มเรียนหนังสือจนได้อ่านประวัติพระโพธิสัตว์กวนอิมและเขียนหนังสือจื่อจนเกิดศรัทธา ปรรณานจะบวชเป็นนักพรตเต๋า ต่อมาเด็กชายเล่าอุ่นเตียกได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระอาจารย์ “จูซ่งจ้วน” นักพรตเต๋าซึ่งมาพำนักที่เมืองเตี้ยจิว แม้อายุน้อยแต่ตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาจนจบและเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง พระอาจารย์จูซ่งจ้วนรู้สึกประหลาดใจที่เด็กผู้นี้จะเข้าใจธรรมะได้ นับว่าเป็นผู้มีธรรมะอยู่ในใจยากที่จะมีผู้ใดเสมอได้ในยุคนั้น จึงกล่าวกับเด็กชายเล่าอุ่นเตียกว่า ให้เพียรเสาะแสวงหาพรรคชาฮวยโจ้วให้พบ เพราะเป็นพรรคธรรมะที่แท้จริง หลังจากนั้นเมื่อเล่าอุ่นเตียกอายุได้ 18 ปี (พ.ศ. 2442) จึงได้หลบหนีจากบ้านเกิดมาประเทศสยามเพื่อแสวงหาธรรม จน พ.ศ. 2454 ปีปฏิวัติซินไฮ่ 1911 ท่านเล่าอุ่นเตียกจึงได้บวชสมปรรณานาในสำนักนักพรตหุยเซียงเสียง ต่อมาปรมาจารย์เล่าอุ่นเตียกมาอธิษฐานสร้างโรงเรียนเสียงเซ่งตั้งที่นี่ คาดว่าประมาณปี 2460 - 2470 แล้วเป็นเจ้าอาวาสครอง

โรงเจจนมรณภาพ พ.ศ. 2505 อายุ 85 ปี ผิงสรี่ระในฮวงซุ้ยที่โรงเจเสียงเซ่งตั้งแห่งนี้ มีลูกศิษย์ระดับต่าง ๆ ตามลัทธิเต๋าที่โรงเจเสียงเซ่งตั้งถึง 8,544 คน นอกจากนี้ปรมาจารย์เล่าอู่เตียกยังได้ถวายรับใช้นักพรตหุ่ยเซียงเสียง สร้างวัด ศาลเจ้า โรงเจอีกหลายที่ในประเทศไทย แสดงถึงบารมีอย่างกว้างขวางในพระพุทธศาสนาจีนนิกายในไทย ได้แก่ โรงเจฮกเอี้ยงเสียงตั้ง (ตรอกโรงเลี้ยงเด็ก ถนนพระราม 1) โรงเจฮกเซียงเสียงตั้ง (พระประแดง) โรงเจเสี้ยวไซที (สระบุรี) โรงเจปิกแกซัวลุ่มอิมยี่ (อ.สามร้อยยอด จ.ประจวบคีรีขันธ์) โรงเจคลองสอง (ฉะเชิงเทรา) โรงเจเทียนฮกตั้ง (สะพานเหลือง กรุงเทพฯ) สถานปฏิบัติธรรมผู้ที่ยิ่ง (วัดนางชี ธนบุรี)

อาคารสำคัญที่เป็นวิหารหลักของโรงเจนี้ คือวิหารองค์เทพมารดาภิรมย์ เป็นอรูปเทพที่ไม่มีตัวตนรูปกาย เพราะมีระดับจิตขั้นสูง ถือเป็นพุทธมารดาผู้ให้กำเนิดพระพุทธเจ้า เทพเจ้า จักรวาล และสรรพสิ่ง ทางโรงเจจึงสร้างเป็นวิหารหลักถวายเจ้าแม่ภิรมย์ โดยที่ไม่สร้างเป็นปฏิมากรรมรูปเคารพใด ๆ หากสร้างเป็นรูปวงกลมสุกสว่าง เป็นสัญลักษณ์แทนอรูปเทพ

ด้านหน้าสุดเป็นวิหารพระพุทธรูปประดิษฐานหลายองค์ สอดคล้องกับคติพระพุทธเจ้าของมหายานเชื่อว่าทุกหนแห่งและทุกคนมีหน่อพุทธะในใจอันจะแบ่งบานไปสู่ความรู้แจ้ง

นอกจากนี้ยังมีห้องบริวารชานาบายช่าวชาวิหารเทพมารดาภิรมย์ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเล่าว่า เป็นห้องบรรจุแผ่นป้ายสัญลักษณ์แทนวิญญาณ 9.6 พันล้านดวงวิญญาณ ที่เวียนว่ายตายเกิดตามคติเต๋าผสมพุทธ ภายใต้ลิขิตของเทพมารดาภิรมย์ ทั้งที่เป็นพรหม เทพ อมนุษย์ มนุษย์ สัมภเวสี เปเรต เตรีจฉาน สัตว์นรก เป็นต้น ห้องฝั่งละ 4.8 พันล้านดวงวิญญาณ ลักษณะแผ่นป้ายขนาดใหญ่ มีอักษรแทนวิญญาณ และหมายเลข 1 ร้อยล้านในอักษรจีน 1Z ออกเสียงว่า เอ็ก ในภาษาแต้จิ๋ว แปลว่าร้อยล้าน ฝั่งละ 48 ดวง รวมสองฝั่งเท่ากับ 9.6 พันล้านดวงวิญญาณ

ที่น่าสนใจในโรงเจแห่งนี้มีตำนานเรื่อง “บ่อห้ำมั่งกร” เป็นบ่อน้ำเก่าแก่ที่คาด

ว่ามีมาพร้อมโรงเจหรือก่อนหน้า เป็นบ่อน้ำกินและใช้ของโรงเจ โดยโรงเจได้สร้างมังกร
ห้าตัวที่บ่อน้ำนี้ เล่ากันว่าคราวหนึ่งเกิดน้ำท่วมใหญ่พระนคร ช่วง พ.ศ. 2485 เชื่อว่า
มังกรที่นี้ปล่อยน้ำจันทวม จึงสร้างอาคารครอบบ่อน้ำนี้ เพื่อเป็นฮวงจุ้ยจำกัดการออก
ฤทธิ์เดชของมังกรทั้งห้าไม่ให้ปล่อยน้ำท่วมเมืองมากกว่านั้น ชั้นแรกเป็นเพิงไม้และ
สังกะสีซึ่งปิดไม่รอบจนมีเด็กเล่นน้ำตกน้ำตาย จึงสร้างเป็นอาคารซีเมนต์ถึงปัจจุบันนี้

สิ่งที่สะท้อนความเป็นศาสนสถานร่วมกับชุมชนคือห้องพักสำหรับผู้ถือศีล
เป็นอาคารเรือนไม้แถวชั้นเดียวรอบด้านหลังโรงเจ เป็นอาคารรุ่นอายุช่วงประมาณปี
พ.ศ. 2480 - 2490 เคยเป็นที่พักของบรรดาผู้ถือศีลกินเจในวัยบั้นปลายชราจนหมด
อายุขัยชีวิต หลายท่านเสียชีวิตในห้องพักนี้และได้รับการยกย่องอย่างสมเกียรติผู้ทรง
ศีล การจัดงานศพถึงกับแต่งเครื่องนักบวชให้กับสรีระสังขาร ปัจจุบันกลายเป็นเรือน
พักร้างห้องเก็บของโรงทาน

โรงเจเซียนโก้ว ตั้งอยู่ซอยย่อยของซอยเทอดไท 21 หรือตรอกโรงเจ ไม่ปรากฏ
หลักฐานแรกสร้าง คาดว่าสร้างประมาณหลังปี พ.ศ. 2500 - 2510 เป็นอาคารตึกสาม
ชั้น ชั้นล่างสร้างเป็นเป็นห้องบูชาเจ้าแม่กวนอิม ประยุกต์การตกแต่งผนังด้วยกระจก
สีปิดทองตามผนัง เสา และกรอบประตู อาคารของชั้นบนตั้งสัญลักษณ์เจ้าแม่กิมบ๊อ
เป็นรูปเคารพประธานของศาล สัญลักษณ์สร้างในรูปวงกลมมีเปลวไฟสุกสว่างจำลอง
แทนสัญลักษณ์ผู้ไร้รูปกาย เบื้องหลังเจ้าแม่กิมบ๊อมีพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ และ
เทวรูปใหญ่น้อยประดิษฐานอยู่อย่างเป็นระเบียบในตู้กระจก รอบ ๆ เป็นห้องพักที่
ยังคงมีการดูแลเป็นระเบียบและสะอาด เพราะยังมีการใช้ทำงานและพักอาศัยของผู้
ที่มาถือศีลกินเจ

โรงเจซาแซฮกเชียงตุง ตั้งอยู่ตรอกแยกของซอยเทอดไท 26 ก่อตั้งโดยศิษย์ผู้
น้องของผู้ก่อตั้งโรงเจเชียงแข่ง มีอายุมากกว่า 100 ปี (ก่อนปี พ.ศ. 2464) โรงเจซาแซ
ฮกเชียงตุงตั้งอยู่ติดกับวัดขุนจันทร์ ตลาดพลู มีพระพุทธรูปเก่าแก่ประดิษฐานเป็นที่
เคารพศรัทธาของคนในพื้นที่ ปัจจุบันโรงเจแห่งนี้ก็ให้อยู่ในการดูแลของมูลนิธิป่อเต็ก

ตั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 อาคารเป็นสถาปัตยกรรมทรงเก้งจีนก่อปูน หลังคามุงกระเบื้อง ภายในมีเทพมารดาภิรมย์ตั้งเป็นประธาน เบื้องหลังเป็นพระพุทธรูปและพระสังกัจจายน์ประดิษฐานไว้หลายองค์ ผนังมีตัวอักษรจีนเขียนแสดงคติธรรมในชีวิตประจำวันต่าง ๆ ที่โรงเจซาแซฮกตั้งหนึ่งปีมีงาน 4 ครั้ง ครั้งแรกคือช่วงตรุษจีน มีการสวดมนต์ ทำบุญเสริมดวงชะตา แก้ปีชง สะเดาะเคราะห์ งานทิ้งกระจาด งานกินเจ และเทศกาลไหว้ขอพรพระเจ้าสี่ปี

ศาลเจ้าเหิงเจีย ตั้งในตรอกของซอยเทอดไท 26 บนที่ดินส่วนบุคคล ตามประวัติเหิงเจีย หรือ หงอคง เป็นเทพวานรตามวรรณกรรมจีนเรื่องไซอิ๋ว ซึ่งเป็นวรรณกรรมเอก 1 ในทั้ง 4 เรื่อง ของสุดยอดวรรณกรรมจีนร่วมกับสามก๊ก ความฝันในหอแดง และซ้องกั๋ง เรื่องราวการเดินทางของพระถังซัมจั๋ง พระรูปหนึ่งบนม้าขาวและลูกศิษย์ทั้งสามของ คือ เหิงเจีย (ลิง) ตือโป๊ยก่าย (หมู) และซัวเจ๋ง (พรายน้ำ) ซึ่งเรื่องราวที่แท้จริงเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนปรัชญาของพุทธศาสนาอันลึกซึ้ง เมื่อถอดรหัสมาพบว่า การเดินทางของพระถังซัมจั๋งกับเหล่าลูกศิษย์ แท้จริงแล้วเป็นการเดินทางภายในจิตใจของชาวพุทธผู้ปฏิบัติธรรม โดยแทนเป้าหมายคือ นิพพาน และบรรดาปีศาจที่เหิงเจียปราบ แทนกิเลส ตัณหาและอวิชชาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคในการเดินทางของจิตใจสู่นิพพาน นั่นคือคำสอนของพุทธศาสนาที่ว่า การละวางกิเลส อันทำให้เกิดทุกข์ เพื่อบรรลุสู่การหลุดพ้น นั่นคือนิพพาน ส่วนตัวละครแต่ละตัวในไซอิ๋วยังแอบซ่อนสัญลักษณ์ไว้อย่างน่าสนใจ พระถังซัมจั๋ง แทน “ขันติธรรม”, ม้าขาว แทน “ความวิริยะอุตสาหะ”, หงอคง ในภาษาจีนจะแปลว่า “ปัญญาเห็นสัจจธรรม” เป็นสัญลักษณ์ของปัญญาอันฉลาด ว่องไว แต่ซุกซน ฟุ้งซ่านได้ จำต้องมีการบังคับให้อยู่ในร่องในรอย ซึ่งก็แทนด้วยห่วงรัดเกล้า, ตือโป๊ยก่าย ในภาษาจีนแปลตรง ๆ ว่า “ศีลแปด” นั่นคือศีลเป็นสิ่งที่ต้องควบคุมและขัดเกลาเสมอ ๆ เพราะง่ายที่จะหลุดไปทำผิดพลาด, ซัวเจ๋ง แปลจีนเป็นไทยว่า “ภูเขาราย” เป็นสัญลักษณ์ของสมาธิ ซึ่งต้องมีความหนักแน่น สงบจึงจะคงรูปอยู่ได้

แรกเริ่มเดิมทีของศาลเจ้าเหิงเจียของที่ตลาดพลู ผู้ที่ก่อตั้งนำองค์เหิงเจียมาประทับ

ไว้ที่นี้ ไม่ปรากฏปีที่ก่อตั้ง คาดว่าไม่ต่ำกว่า 80 ปีที่แล้ว (หรือช่วงปี พ.ศ. 2480 - 2490) ซึ่งก่อนหน้านั้นสร้างเป็นเพิงไม้ ต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2510 จึงสร้างศาลหลังใหม่ด้วยปูน ซึ่งยังคงตั้งอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ภายในตั้งรูปเจ้าพ่อแห่งเจ็ยเป็นประธาน ขนาบด้วยเทพถือปี่ยก่าย และเทพโซคลาก ที่น่าใจคือโต๊ะหมู่บูชาที่เป็นงานไม้ฉลุด้วยฝีมือช่างเงินที่หาค่าประเมินไม่ได้

ศาลเจ้ากวนอู เป็นศาลเจ้าเล็ก ๆ บริเวณตรอกของซอยเทอดไท 26 ในย่านชุมชนย่านตลาดพลูอยู่ติดกับคลองบางหลวงตรงข้ามกับศาลเจ้าข้าชวักกั๊ว ซึ่งตั้งอยู่ริมคลองเช่นกัน งดงามและวิจิตรไปด้วยศิลปะจีนแท้จิว เป็นอาคารที่สร้างในรัชสมัยจักรพรรดิเฉียนหลงของจีน หรือสมัยปลายกรุงธนบุรี พ.ศ. 2324 โดยหลักฐานที่บ่งบอกอายุได้อย่างชัดเจนคือแผ่นป้ายไม้ที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรของจีน ลักษณะโครงสร้างของศาลเจ้ากวนอูเป็นโครงสร้างไม้ และมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นบนหลังคาสร้างเป็นรูปมังกรเขียว มีความหมายถึงการป้องกันภัยอันตรายและเป็นสัญลักษณ์ของธาตุน้ำ เพื่อเสริมกำลังของที่ดิน เสาในอาคารแต่ละต้นเป็นเสาไม้ที่มีการแกะสลักรูปฟักทองไว้บนสุดของเสา และบนเสาแต่ละต้นจะมีจิตรกรรมจีนเรื่องราวเกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตของเจ้าพ่อกวนอู ผู้ซึ่งขึ้นชื่อในเรื่องของความซื่อสัตย์ เสียสละ รักพี่น้องเพื่อนฝูง และรักถิ่นกำเนิด องค์เจ้าพ่อกวนอูมีลักษณะเป็นองค์ไม้แกะสลักที่มีมาตั้งแต่แรกเริ่มดั้งเดิมตั้งแต่ก่อตั้งศาลเจ้า

สิ่งที่น่าสนใจคือทุกปีในเทศกาลกินเจที่ท่าหน้าศาลของเจ้ากวนอูริมคลองบางหลวงยังคงประเพณีลอยกระทงในช่วงกินเจแบบของจีนโบราณ ตามความเชื่อที่ว่าสายน้ำมีลักษณะเชื่อมโยงและซึมซาบกับทุกแห่งหน รวมทั้งเชื่อมโยงกับปรโลก หลังความตายได้ คนจีนจำนวนมากจึงทำเครื่องบูชาลอยกระทงเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ รวมทั้งเป็นการแจ้งงานบุญหรือแจกทาน เพื่อเชิญวิญญาณร่วมรับส่วนบุญด้วย ต้นตำนานประเพณีลอยกระทงนี้มาจากการที่บรรดานางห้ามในราชสำนักจีนถูกกำหนดไม่ให้ออกไปสู่โลกภายนอก รวมทั้งไม่ได้กลับบ้านไหว้บรรพบุรุษ จึงต้องสร้างเครื่องบูชาลอยกระทงอุทิศส่วนบุญดังที่กล่าวไว้แล้ว

ส่วนที่ 1 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

จากการดำเนินงานพบว่าประเด็นที่จะนำซอฟต์แวร์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในย่านตลาดพลูคือการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือนในกิจกรรมที่จัดการท่องเที่ยวแบบเดินเท้า คือประวัติศาสตร์เรื่องเล่าของศาลเจ้าจีน และโรงเจที่มีอายุมากกว่า 80 ปีขึ้นไป หรือแม้แต่บ้านประตูดั้งเดิมของวัดนางชีโชติการามที่ถึงแม้ว่าจะทรุดโทรมตามกาลเวลาและขาดการบูรณะ แต่ก็ยังคงปรากฏความงามให้เห็น บ้านหน้าต่าง บ้านประตูประดับมุกที่วัดนางชี เป็นงานประดับมุกแบบญี่ปุ่นของช่างสกุลนางสาขา ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับบ้านประตูหน้าต่างวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ภาพจิตรกรรมผนังของวัดไทยในตลาดพลู ซึ่งลวดลายส่วนใหญ่เป็นลายแบบงานศิลปะจีน หรืออาคารไม้ของร้านค้าในซอยเล็ก ๆ ที่ยังคงรักษาบรรยากาศเดิม ๆ ยุค พ.ศ. 2500 หรือประเพณีการเข็ดสิ่งโตกวางตุ้งของ ศาลเจ้าพ่อพระเพลิงตลาดพลู ซึ่งข้อมูลดังกล่าวหากนำร้อยเรียงมาเป็นการเล่าเรื่อง (Storytelling) แล้วมาวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค (SWOT Analysis) โดยเน้นไปที่การกระทบความรู้สึกสร้างให้เกิดการรับรู้เชื่อมโยงกับประเพณี วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบเฉพาะ ก็จะสามารถสร้างซอฟต์แวร์ที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวของตลาดพลูได้

ส่วนที่ 2 ผลการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วยผลการวิจัย 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสำรวจทั่วไปของนักท่องเที่ยวที่มาร่วมกิจกรรม, ตอนที่ 2 แบบสำรวจพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และตอนที่ 3 แบบสำรวจปัจจัยที่ส่งผลต่อซอฟต์แวร์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในย่านตลาดพลู ซึ่งผลการวิจัยพบว่าจำนวนของนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนตลาดพลูจัดขึ้น ประกอบด้วยเพศชาย และเพศหญิงที่มีจำนวนใกล้เคียงกัน ร้อยละ 60 เป็นคนที่กำลังอยู่ในวัยทำงาน ประกอบอาชีพที่มีงานประจำ เช่น ครูอาจารย์ พนักงานบริษัท มีอายุระหว่าง 27 ปี ถึง 51 ปี พบว่าเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เคยมาร่วมกิจกรรมที่ชุมชนตลาดพลูจัดขึ้นมากกว่าสี่ครั้งในรอบหนึ่งปี เนื่องจากความประทับใจกิจกรรมที่จัด เช่น การนั่งล่องเรือไหว้

พระ การดูแลสุขภาพเชิงรุก การฝึกหัดวาดหน้ากากงิ้ว การฝึกทำหัวสิงโต การไหว้เจ้าตามโรงเจพร้อมกับได้รับความรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน เนื่องจากผลสำรวจพบว่าเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา มีความสุขที่ได้ถ่ายรูปแล้วนำไปลงในสื่อสังคมออนไลน์อย่าง Facebook, Ig หรือ TikTok ส่วนในความต้องการพื้นฐานของการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ คือ ป้ายบอกทาง ป้ายบ่งชี้จุดท่องเที่ยว ป้ายศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว การสื่อความหมายของสัญลักษณ์ ร้านอาหารและร้านเครื่องดื่ม ที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย เพื่อช่วยให้ได้ซอฟต์แวร์ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงในตลาดพลู

อภิปรายผลการวิจัย

การนำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เดียวของย่านตลาดพลูมาสร้างเป็นซอฟต์แวร์ที่จะส่งเสริมเส้นทางการท่องเที่ยว โดยเฉพาะเรื่องราวทางวัฒนธรรมของชุมชนจีน ย่านตลาดพลูในกรุงเทพมหานคร ที่เรียกว่าไชน่าทาวน์ของฝั่งธน เพราะตลาดพลูไม่ใช่สถานที่แต่คือวิถีชีวิตที่มีชีวิตที่บอกเล่าเรื่องราวจากรากสู่ความเป็นตัวเรา ซอฟต์แวร์ยังทำให้หลาย ๆ คนในตลาดพลูรู้จักอดีตเพื่อเข้าใจปัจจุบันและหาแนวคิดในการพัฒนาชุมชนร่วมกันอย่างเหมาะสม อีกทั้งนักท่องเที่ยวยังต้องการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

องค์ความรู้จากการวิจัย

อัตลักษณ์ตลาดพลูที่ว่าเป็นย่านที่มีชื่อเสียงด้านอาหารอร่อย ทั้งอาหารว่างและขนมหวาน เช่น กุยช่ายตลาดพลู ขนมหวานตลาดพลู ไอติมกะทิไข่แข็ง หรือตำนานอาหารจีนโบราณอย่าง “เต็กเฮง หมี่กรอบจีนหลี” อีกทั้งตลาดพลูยังมีศาสนสถานทั้ง วัด โรงเจ และศาลเจ้าจีนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน หากได้รับการสนับสนุนนำจุดเด่นในเรื่องอาหารและเรื่องเทศกาลประเพณี มาผลักดันให้เกิดเป็นซอฟต์แวร์ก็จะสามารถสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชนอย่างเกิดประโยชน์

สรุป

ซอฟต์แวร์ไม่ใช้การสร้างรสนิยม ไม่ใช้การเผยแพร่ค่านิยม หรือปรากฏการณ์สร้างเสน่ห์ทางประเพณี แต่การจะสร้างซอฟต์แวร์ให้ยูเคียงข้างกับชุมชนทางประวัติศาสตร์ คือการสร้างการรับรู้ให้ผู้รับสารได้เชื่อมโยงตนเองเข้ากับประวัติศาสตร์ของชุมชนดั้งเดิมอย่างเข้าใจ เพราะนอกจากตลาดพลูจะเป็นย่านการค้า ชุมชนย่านตลาดพลูยังมีประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่โดดเด่น โรงเจ ศาลเจ้าเงินเก่าแก่ หรือวัดไทยที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานของไทย อีกทั้งภูมิปัญญาของประชาชนชาวบ้าน “ศิลปะการแทงหยวกกล้วย” ทำให้ตลาดพลูมีศักยภาพเป็นศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนทางประวัติศาสตร์ที่สามารถสร้างซอฟต์แวร์ผ่านสิ่งเหล่านี้

ข้อเสนอแนะ

การท่องเที่ยวเพื่อสร้างความเข้าใจโดยใช้ซอฟต์แวร์จะทำให้ทุกคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวได้รับผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ร่วมกัน เพราะนักท่องเที่ยวมาเยือน เยี่ยมชมเพื่อได้เรียนรู้และรู้จักพื้นที่ ไม่ใช่มาเยือนเพื่อกินอาหารและถ่ายรูปลงโซเชียลมีเดีย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤศนุ สมบุศย์รุ่งเรือง.2552. “การศึกษาอัตลักษณ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนย่านตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”.วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กวี รัชทรัพย์ริยะคุณ.2546. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนย่านตลาดพลู”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- กาแพค้ำ.2558. “ไทยต้องทำให้อ่านาจะมน (Soft Power) ฝยองได้”. *กรุงเทพธุรกิจออนไลน์*. เข้าถึงเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2564.สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/634828>
- กุลศิริ อรุณภาคย์.2553. *ศาลเจ้า ศาลจีนในกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ดอน ปรมัตถวินัย.2561. “บทสัมภาษณ์พิเศษเรื่อง Soft Power Diplomacy ที่พาไทยเป็นที่ยอมรับทั่วโลก”. *สยามรัฐออนไลน์*. 3 พฤษภาคม 2562.เข้าถึงเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2564.สืบค้นจาก <https://siamrath.co.th>
- ตีรณ พงศ์มขพัฒน.2550. *เศรษฐศาสตร์มหภาค : ทฤษฎี นโยบายและการวิเคราะห์สมัยใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 4.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถาวร ลิกขโกศล.2554. *แต่จิว: ชนกลุ่มน้อยที่ยิ่งใหญ่*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นพรัตน์ สมเด็จพระ.2515.*พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. พระนคร. บรรณาการ.

- พรพรรณ จันทโรนานนท์.2546. *วิถีจีน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น จำกัด.
- พวงร้อย กล่อมเอียงและคณะ.2550. โครงการวิจัย เรื่อง *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นวิถีวัฒนธรรมริมน้ำย่านตลาดพลูจากคลองบางหลวงถึงคลองด่าน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร.2549. *นายแม่*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- มนชนก จุลสิกข์.2562. “แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี”.วารสารการจัดการปริทัศน์ 21(2). คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล.2546. คือ “ฮากกา” คือ “จีนแคะ”. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- วราภรณ์ จิวไชยศักดิ์.2542. “การกินอยู่ของคนไทยกับนโยบายการสร้างชาติของจอมพลป. พิบูล-สงคราม”. *จุลสารไทยคดีศึกษา*. 5(2): 36-41.
- ส. พลายน้อย (สมบัติ พลายน้อย). 2532. *สารคดีชีวิตคนไทยในสมัยโบราณ*. กรุงเทพฯ. แสงศิลป์การพิมพ์.
- สกินเนอร์, จี. วิลเลียม.2548. *สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ Chinese society in Thailand : an analytical history*. แปลโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ.กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้า,มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2547. *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 11)*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรชาติ บำรุงสุข.2557. *Soft Power*. กรุงเทพฯ: สำนักข่าวกรองแห่งชาติ.
- อิงอร เนตรรานนท์.2562. “พลังอำนาจแห่งชาติซอฟต์แวร์ของไทยในศตวรรษที่ 21”.วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย,มหาวิทยาลัยรังสิต.

ภาษาต่างประเทศ

- Eivind B. Furlund.2008. “Singapore, from third to first world country. The effect of development in Little India and Chinatown”. *Master of Philosophy in development studies, specializing in Geography*. Retrieved Nov 11,2021, from <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/265248>.
- Nye, Jr., Joseph S.2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs. Retrieved May 24,2021, from <https://wcfia.harvard.edu/publications/soft-power-means-success-world-politics>
- Nye, Jr., Joseph S.2006.*The Power Game Paperback*. New York: Public Affairs. Retrieved May 24,2021, from <https://www.goodreads.com/en/book/show/342076>
- Nye, Jr., Joseph S.2006. *Think Again: Soft Power*. Retrieved May 24,2021, from <https://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/>

ภาษาจีน

- 曹春平. 2008. 《闽南建筑》，福州：福建人民出版社。
- 陈柳玲. 2012. 《泰国拉玛二、三世时期佛教美术中的中国美术影响》，北京大学博士研究生为论文。
- 黄素芳. 2006. 《贸易与移民—清代中国移民运罗历史研究》厦门大学博士论文。

ชาตินิยมอินเดียกับความสัมพันธ์กับจีนในบริบทเส้นทางสายไหมใหม่

Indian Nationalism in Relation to China towards the Context of

New Silk Road

นาริรัตน์ ปริสุทธิวุฒิพร, วิริยา สิบบุญเรือง, อภิราตี จันทร์แสง และ
Scott Laird Rolston¹

---

1 ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม บทความ
ชิ้นนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้ ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

บทคัดย่อ

ชาตินิยมอินเดียกับความสัมพันธ์กับจีนในบริบทเส้นทางสายไหมใหม่

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับจีนตั้งแต่การเกิดขึ้นของโครงการ One Belt One Road ในปี ค.ศ. 2013 จนถึงปี ค.ศ. 2021 และศึกษาเหตุปัจจัยของปัญหาระหว่างอินเดีย-จีน หลังการเกิดขึ้นของโครงการนี้ โดยการศึกษานี้ได้ใช้แนวคิดชาตินิยมและแนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติมาอธิบายปรากฏการณ์

ผลการศึกษาพบว่า ในอดีตอินเดียกับจีนมีความขัดแย้งกันตลอดเวลา จนกระทั่งอินเดียได้เริ่มการปฏิรูปเศรษฐกิจขึ้นใน ปี ค.ศ. 1991 หลังจากนั้นอินเดียได้เร่งพัฒนาเศรษฐกิจ โดยสนับสนุนให้เอกชนทำการค้าและรับการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งส่วนมาก ผู้ที่เข้ามาลงทุนในอินเดียคือจีน หลังจากนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่ 1 คือช่วงความสัมพันธ์อันราบรื่น ระหว่างปี ค.ศ. 2013 ถึง ค.ศ. 2015 ช่วงที่ 2 คือช่วงความระแวงของอินเดียหลังจีนสร้าง CPEC ในปากีสถาน ในช่วงปี ค.ศ. 2016 และ ค.ศ. 2019 และช่วงที่ 3 คือ ช่วงความขัดแย้งบนพื้นที่หุบเขาแม่น้ำกลวาน ค.ศ. ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2020 จนถึงปี ค.ศ. 2021

คำสำคัญ: โครงการ One Belt One Road, จีน, อินเดีย

ABSTRACT

Indian Nationalism in Relation to China towards the Context of New Silk Road

There were two purposes in this study: to find out a relationship between India and China focusing on a project of One Belt One Road from 2013 and to present (2021), and to explore causes of obstacles between the two countries during the project launch. As the research methodology, the concepts of nationalism and national interest were used to describe the project's phenomenon.

The findings showed that there were conflicts between India and China all the time from the past. Since the economic reform in 1991, India has accelerated its economy by encouraging private sectors for commerce as well as the foreign investments. The most investors in India became China. Since then, there were 3 periods of relationship alteration. From 2013 to 2015, the relationship between India and China appeared untroubled. From 2016 to 2019, India was suspicious China due to its CPEC in Pakistan. From 2020 to 2021, there has been conflicts along the Galwan River Valley.

Keywords: *Project on One Belt One Road, China, India*

บทนำ

เส้นทางสายไหมใหม่ หรือโครงการ One Belt One Road (OBOR) หรือ Belt and Road Initiative (BRI) เกิดขึ้นครั้งแรกในปีค.ศ.2013 โดยประธานาธิบดี สี จิ้นผิงของจีนเป็นผู้ริเริ่มโครงการ จากแผนการโครงการนี้จะครอบคลุมพื้นที่กว่าแปดสิบลีประเทศทั่วโลก ทั้งในเอเชีย ยุโรป และแอฟริกา เส้นทางสายไหมใหม่ที่เข้ามาในภูมิภาคเอเชียใต้นั้นมีหลายประเทศในเอเชียใต้เข้าร่วมโครงการ ทั้งปากีสถาน ศรีลังกา บังคลาเทศ อิหร่าน อัฟกานิสถาน มัลดีฟส์และเนปาล การดังกล่าวได้ทำให้อินเดียซึ่งเป็นยักษ์ใหญ่แห่งเอเชียใต้เริ่มกังวลใจว่าอิทธิพลของตนกำลังถูกท้าทาย ทั้งนี้ด้วยอินเดียนั้นมีประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งกับจีนมาตลอดโดยเฉพาะในเรื่องการปักปันพรมแดน กระทั่งเคยทำสงครามระหว่างกันมาแล้วในปีค.ศ.1962 อย่างไรก็ตามหลังจากที่อินเดียปฏิรูปเศรษฐกิจเมื่อปี ค.ศ.1991 ความสัมพันธ์ของทั้งจีนกับอินเดียเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่การเข้ามาอิทธิพลของจีนภูมิภาคเอเชียใต้ผ่านโครงการ One Belt One Road ก็เป็นเหตุให้ความสัมพันธ์จีนกับอินเดียเริ่มแย่งลง จึงเป็นที่มาของการศึกษางานชิ้นนี้ว่าเพราะเหตุใดความสัมพันธ์ระหว่างอินเดีย-จีนจึงแย่งลง และทั้งคู่มีกลยุทธ์ในการโต้ตอบกันอย่างไร

จุดประสงค์ในการทำวิจัย

1. เพื่อศึกษาเหตุปัจจัยของปัญหาระหว่างอินเดีย-จีน จากโครงการเส้นทางสายไหมใหม่
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับจีนตั้งแต่การเกิดขึ้นของโครงการเส้นทางสายไหมใหม่ถึงปัจจุบัน (ปี ค.ศ. 2021)

แนวคิดเรื่องชาตินิยมและผลประโยชน์แห่งชาติ

แนวคิดเรื่องชาตินิยม

Andrew Heywood (2007) กล่าวว่า “ชาตินิยม (Nationalism)” หมายถึง การสร้างและปลูกฝังอุดมการณ์ในการรักและภาคภูมิใจในความเป็นชาติให้เกิดขึ้นกับประชาชนอย่างเหนียวแน่น รวมทั้งการสร้างความเป็นชาติที่พลเมืองมีความผูกพันกันทางวัฒนธรรมและการเมือง มีความจงรักภักดีต่อดินแดน และมีจิตสำนึกในฐานะการเป็นเจ้าของประเทศชาติทำให้ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ หลากหลายวัฒนธรรมที่อยู่ภายในเส้นเขตแดนเดียวกัน มีความรู้สึกร่วม ที่เรียกว่าความเป็นชาติเดียวกัน โดยแนวคิดดังกล่าวนั้นก็เพื่อสร้างสำนึกให้คนในชาติต่อสู้ร่วมกัน ทำงานเพื่อประโยชน์ของชาติ ความเป็นชาติจึงต้องประกอบไปด้วยคนที่มีจิตสำนึกร่วมในความเป็นชาติ โดย Andrew Heywood นักทฤษฎีชาตินิยมได้แบ่งลัทธิชาตินิยมออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1) ชาตินิยมแนวเสรี (Liberal Nationalism) กล่าวคือ ชาตินิยมแนวเสรี เป็นรูปแบบของชาตินิยมในกลางศตวรรษที่ 19 ของยุโรป โดยหัวใจหลักของชาตินิยมแนวเสรีนี้ตั้งอยู่บนฐานคติที่ว่า มนุษยชาติถูกแบ่งออกเป็นชนชาติต่าง ๆ ตามธรรมชาติ เช่น คนไทย คนจีน คนอินเดีย เป็นต้น ชาตินิยมแนวเสรีถือว่า ชาติกับอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนและเป็นเรื่องเดียวกัน รวมทั้งชาติควรกำหนดชะตาชีวิตของตนได้โดยอิสระ ซึ่งชาตินิยมแนวเสรีจะถือความเท่าเทียมกันระหว่างชาติเป็นหลัก และการดำเนินนโยบายด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต้องมีความเท่าเทียมกัน ชาตินิยมแนวเสรีเป็นชาตินิยมที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง หวาดระแวงและการต่อสู้กันระหว่างประชาชาติต่าง ๆ และนักชาตินิยมแนวเสรีเชื่อว่าพลังชาตินิยมควรก่อให้เกิดสันติภาพ การเคารพซึ่งกันและกันระหว่างประเทศ ส่วนในแง่การเมืองภายในนั้น ชาตินิยมแนวเสรีหวังว่า พลังของชาตินิยมจะออกมาในทางบวก คือ ทำให้พลเมืองมีเสรีภาพทางการเมืองมากขึ้น มีความเสมอภาค และ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง

ตามหลักการดั้งเดิมที่ว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนและปวงชนคือชาติ

2) ชาตินิยมแนวนอรักรักษ์ (Conservative Nationalism) กล่าวคือ ชาตินิยมแนวนอรักรักษ์เกิดขึ้นหลังชาตินิยมแนวเสรี โดยนักอรักรักษ์นิยมมองลัทธิชาตินิยมด้วยความหวาดระแวง ซึ่งความหวาดระแวงนี้มีสาเหตุสมผล เพราะชาตินิยมในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นชาตินิยมแนวเสรีที่มาพร้อมกับการปฏิวัติฝรั่งเศส ซึ่งเท่ากับเป็นภัยคุกคามต่อระบอบการเมืองเก่าที่มีบทบาทอยู่ในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังชาตินิยมกับอรักรักษ์นิยมมีจุดร่วมกันที่สำคัญ ประการหนึ่งคือ ทั้งสองอุดมการณ์ให้ความสำคัญแก่สิ่งที่เรียกว่า ประเพณีนิยม (Traditionalism) ที่เน้นเอกลักษณ์หรือความเฉพาเจาะจง ของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละชนชาติซึ่งเป็นแนวคิดหลักของทั้งลัทธิอรักรักษ์นิยมและลัทธิชาตินิยมแนววัฒนธรรม การผสมผสานกันระหว่างอรักรักษ์นิยมกับชาตินิยมแนววัฒนธรรมจึงออกมาเป็นชาตินิยมแนวนอรักรักษ์ ในส่วนของการให้ความสำคัญแก่ประเพณีทำให้ชาตินิยมแนวนอรักรักษ์ต้องคำนึงถึงสถาบันที่มีความเก่าแก่และประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของบ้านเมือง

3) ชาตินิยมแบบขยายอำนาจ (Expansionist Nationalism) กล่าวคือเป็นชาตินิยมในเชิงรุก หรือเชิงก้าวร้าว (Aggressive) ที่เน้นการใช้กำลังทหาร (Militaristic) และเน้นการขยายดินแดนหรือการขยายอำนาจไปครอบครองดินแดนอื่น เช่น ชาตินิยมของประเทศมหาอำนาจยุโรปในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) เมื่อใดก็ตามที่กองทัพของจักรวรรดิสามารถล่าอาณานิคมใหม่ ๆ ได้ประชาชนก็จะฉลองกันอย่างฮึกเหิม กระตือรือร้น เป็นความฮึกเหิมในการมีจักรวรรดิที่ใหญ่โตหรือเรียกได้ว่าเป็น ความผยองในชาติของตนว่าเป็นชาติที่ดีที่สุดเหนือกว่าชาติอื่นทั้งปวงโดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผล ชาตินิยมแบบขยายอำนาจต้องการระเบียบวินัยและการเชื่อฟังผู้นำที่มีหนึ่งเดียวอย่างไม่มีเงื่อนไข

4) ชาตินิยมแบบต่อต้านการล่าอาณานิคม (Anti-Colonial Nationalism) กล่าวคือ ชาตินิยมที่เกิดขึ้นในประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา ส่วนใหญ่ในโลก

เป็นชาตินิยมที่เกิดจากการต่อต้านการปกครองอาณานิคมของเมืองแม่ ชาตินิยมแบบนี้จึงเหมือนกับเป็นดาบที่กลับไปทิ่มแทงเจ้าอาณานิคม ผู้ซึ่งพัฒนาลัทธิชาตินิยมขึ้นมา ก่อนนั่นเอง ในเอเชียและแอฟริกาสำนักของความเป็นชาติเป็นพลังทางอุดมการณ์ให้คนพื้นเมืองต้องการปลดแอกชาติ (National Liberation) ของตนให้พ้นจากอำนาจปกครองของเจ้าอาณานิคม เช่น อินเดียต่อสู้จนได้เอกราชจากอังกฤษ เวียดนามได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส เป็นต้น

ลิจิต ซีเรเวคิน (2514) ได้กล่าวว่า กรณีของประเทศโลกที่สาม พลังชาตินิยม นั้นมีความสำคัญ โดยเฉพาะในแง่ของ “ขบวนการชาตินิยม” ที่ต่อสู้กับเจ้าอาณานิคม ผู้รุกราน และเพื่อการประกาศเอกราช เพื่อที่จะเข้าร่วมและได้รับการยอมรับจากประชาคมโลก เราจะเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคำว่า “ระหว่างประเทศ” กับ คำว่า “นานาชาติ” (international) ซึ่งในบางกรณีก็แปลว่า “สากล” ทั้งหมดนี้มีความหมายซ้อนทับกันอยู่ก็คือ การเป็นองค์รวมที่ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (ในฐานะตัวแทนความเป็นชาติ) ที่เป็นเอกราช เพื่อกระทำการบางอย่างร่วมกันผ่าน “ความร่วมมือ” ในระดับต่าง ๆ นั่นเอง หรือ แม้กระทั่งการประกาศสงครามก็จะต้องมีกระบวนการประกาศสงครามที่ชัดเจนที่เป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างประเทศ

เมื่อพิจารณาชาตินิยมในบริบทดังที่กล่าวมาแล้ว เราจะพบว่า ชาตินิยมเป็นพลังสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้บรรลุถึง “ผลประโยชน์แห่งชาติ” อย่างไรก็ตาม ชาตินิยมในแง่นี้มีมักถูกวิจารณ์หรือตั้งข้อสังเกตว่า อาจนำไปสู่ลักษณะของการมีอคติในเรื่องผิวสี (racism) เพราะแม้ว่าในด้านหนึ่งนั้น ชาตินิยมจะนำมาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ แต่การสร้างความยิ่งใหญ่ขนาดนั้นก็เสี่ยงที่จะนำมาซึ่งการกดขี่ที่ถูกเหยียดหยามชาติอื่น ๆ อาทិกรณีของเยอรมนีในสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้น (แนวความคิดดังกล่าวเป็นฐานสำคัญของอุดมการณ์ฟาสซิสต์ (fascism) ที่เน้นความยิ่งใหญ่ของความเป็นชาติ โดยมองว่าชาติตนนั้นยิ่งใหญ่และเจริญกว่าชาติอื่น)

แนวคิดผลประโยชน์ของชาติ

โครีน เฟื่องเกษม (2536) กล่าวว่าผลประโยชน์ของชาติประกอบขึ้นด้วยมิติที่หลากหลายและมีระดับแตกต่างกัน โดยทั่วไปผลประโยชน์ของชาติ ซึ่งเป็นเป้าหมายของนโยบาย ต่างประเทศ ตั้งอยู่บนพื้นฐานปัจจัยสำคัญ 7 ประการ ประกอบด้วย

1. การรักษาให้ประเทศอยู่รอดเป็นเอกราช
2. การปกป้องคุ้มครองความมั่นคงปลอดภัย
3. การส่งเสริมความอยู่ดีกินดี
4. การรักษาและเพิ่มพูนเกียรติของชาติ
5. การรักษาและขยายอำนาจของชาติ
6. การปกป้องและเผยแพร่อุดมการณ์ของชาติ
7. การส่งเสริมสันติภาพและความสงบเรียบร้อยภายในภูมิภาคและในโลก

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ด้านความมั่นคงทั้งในระดับโลกและในระดับภูมิภาค ตลอดจนปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้น ภายในประเทศ และส่งผลเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ในประชาคมโลก จึงได้กำหนด ผลประโยชน์ของชาติดังนี้

1. การมีเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งอาณาเขต
2. การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของชาติและประชาชนจากการคุกคามทุกรูปแบบ
3. ความปลอดภัย ความอยู่ดีมีสุข ความเป็นธรรมและการมีเกียรติและศักดิ์ศรี ของความเป็นมนุษย์
4. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขกับประเทศเพื่อนบ้าน

5. การมีเกียรติและศักดิ์ศรีในประชาคมระหว่างประเทศ

พจนี พงศ์สุวรรณ (2536) กล่าวถึงแนวความคิดในการกำหนดผลประโยชน์ของชาติว่าทำได้ยากเนื่องจากมีลักษณะเป็นนามธรรม และมีปัจจัยเกี่ยวข้องอยู่หลายประการ แต่อาจสรุปได้ว่าผลประโยชน์ของชาติเป็นสิ่งที่ผู้นำในคณะรัฐบาลที่กำลังบริหารประเทศในขณะนั้นกำหนดขึ้น โดยเห็นว่าผลประโยชน์เหล่านั้นมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของชาติ บุรณภาพแห่งอาณาเขต ความมั่นคงปลอดภัย และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับความเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ไม่เช่นนั้นแล้วรัฐบาลอาจจะไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองเพราะขาดเสียงสนับสนุนจากประชาชนนั่นเอง

อย่างไรก็ตามผลประโยชน์ชาติอาจเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ตามสถานการณ์ลำดับความสำคัญ ปัญหาที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่ และทัศนคติของบุคคลผู้มีอำนาจตัดสินใจ ในยุคสงครามเย็นผลประโยชน์ของชาติจะเน้นความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคงของประเทศและกำลัง อำนาจทหารเป็นหลัก เมื่อหมดยุคสงครามเย็นประเทศเพื่อนบ้านมีความสงบสุข ความหวาดระแวงในความเชื่อที่แตกต่างกันเริ่มหมดสิ้นไป แนวความคิดเรื่องผลประโยชน์ของชาติก็เปลี่ยนไป มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือเพื่อความมั่นคงและเศรษฐกิจร่วมกัน

หลังจากที่อินเดียปฏิรูปเศรษฐกิจภายในประเทศ อินเดียต้องการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความกินดีอยู่ดีของคนในชาติ เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจจึงกลายเป็นผลประโยชน์หลักของชาติ โดยมีประเทศจีนเป็นผู้ค้าและผู้ลงทุนรายใหญ่ของอินเดีย อินเดียจึงยิ่งเร่งพัฒนาชาติของตนให้ยิ่งใหญ่เท่าประเทศจีน อินเดียถือว่าตนเป็นพี่ใหญ่แห่งภูมิภาคเอเชียใต้ และมีอาณาบริเวณครอบคลุมถึงมหาสมุทรอินเดีย เมื่อภูมิภาคเอเชียใต้และมหาสมุทรอินเดียถูกรุกล้ำจากโครงการเส้นทางสายไหมใหม่ของจีนที่ต้องการเข้ามามีอิทธิพลเหนืออาณาบริเวณนี้ อินเดียย่อมไม่พอใจ และได้

ปฏิเสศการเข้าร่วมในโครงการของจีนด้วย เมื่อปัญหาด้านพรมแดนปะทุขึ้น อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ประชาชนอินเดียเกิดความรู้สึกชาตินิยมและเรียกร้องให้คว่ำบาตรสินค้าจากประเทศจีน ถึงแม้ว่าจะสร้างความเดือดร้อนให้ประเทศตนก็ตาม จนรัฐบาลต้องออกนโยบายอินเดียพึ่งตนเอง

เศรษฐกิจอินเดียก่อนปี ค.ศ. 2013

หลังจากที่อินเดียปฏิรูปเศรษฐกิจในปี ค.ศ. 1991 เป็นต้นมา ทำให้นักธุรกิจและผู้ประกอบการอินเดียรู้จักการแข่งขันและพัฒนาประสิทธิภาพสินค้าและบริการมากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ รวมถึงได้รับประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยีที่ได้รับจากการค้าการลงทุนจากต่างประเทศด้วย แต่ต้องแลกกับการปิดกิจการของธุรกิจที่อ่อนแอ เนื่องจากไม่สามารถแข่งขันได้เพราะเคยชินกับการได้รับการปกป้องจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบเก่าของอินเดีย ภาคธุรกิจของอินเดียเติบโตอย่างมากด้วยนโยบายเปิดเสรีทางการค้าและการลงทุน โดยให้ทั้งชาวอินเดียและชาวต่างชาติสามารถทำธุรกิจได้อย่างอิสระ นโยบายเปิดเสรีเต็มที่ยังผลให้ภาคธุรกิจอินเดียมีความหลากหลายและกระจายตัวในทุกระดับ ตั้งแต่ธุรกิจการจัดจ้างบริการภายนอกประเทศหรือเอาต์ซอร์สขนาดย่อมที่มีคุณภาพสูง ไปจนถึงบริษัทชั้นนำของโลก ประการต่อมา ภาคธุรกิจของอินเดียมีศักยภาพสูงในการริเริ่มนวัตกรรม โดยเฉพาะในด้านเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร และธุรกิจที่กำลังมาเป็นที่หนึ่ง คือ อุตสาหกรรมรถยนต์ โดยมีตัวอย่างที่น่าสนใจที่สุด คือ ทาทา นาโน รถยนต์ที่มีราคาถูกที่สุดในโลก และใช้น้ำมันน้อยมาก นอกจากนี้ราคารถที่ถูกลงยังจะเป็นปัจจัยช่วยกระตุ้นการบริโภคภายในของอินเดียอีกทอดหนึ่ง (โพสท์ทูเดย์, 2553) เพราะฉะนั้น ผลของการปฏิรูปเศรษฐกิจนี้ส่งผลให้เศรษฐกิจของอินเดียเติบโตขึ้นในอัตราที่สูง โดยในช่วงปี ค.ศ. 2008 และ ค.ศ. 2009 อินเดียมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับร้อยละ 6.7 และมีปริมาณเงินสำรองต่างประเทศอยู่ที่ 286.7 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ

นอกจากนี้ ในค.ศ.2010 อินเดียยังสามารถก้าวขึ้นสู่อันดับที่ 9 ในการจัดอันดับประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจที่ใหญ่ที่สุดของโลกจากทั้งหมด 24 อันดับ ซึ่งอินเดียเป็นประเทศกำลังพัฒนา มีประชากรพันกว่าล้านคน กำลังอยู่ในวัยทำงาน ทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจของอินเดียเป็นที่น่าสนใจของประชาคมโลก ในฐานะประเทศที่มีโอกาสเติบโตเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ได้ (นพรัตน์ ทองอุไร, 2557)

จากการเติบโตทางเศรษฐกิจของอินเดียทำให้การลงทุนจากต่างประเทศ (FDI) ที่เข้ามาลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ การก่อสร้างต่าง ๆ ภาคบริการ การคมนาคมสื่อสาร อุปกรณ์ไฟฟ้า เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ในช่วงปี ค.ศ. 2006 และ ค.ศ. 2007 มีจำนวนถึง 15.7 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ โดยคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 2.31 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ โดยในช่วงปี ค.ศ. 2007 ถึง ค.ศ. 2008 การลงทุนจากต่างประเทศก็เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 25 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ หรือเพิ่มจากปีก่อนร้อยละ 56 และในปี ค.ศ. 2008 ถึง ค.ศ. 2009 การลงทุนจากต่างประเทศก็เพิ่มขึ้นประมาณ 35 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ โดยอินเดียได้ถูกจัดอันดับเป็นหนึ่งในประเทศที่น่าลงทุนแห่งหนึ่งของโลก ดังรายละเอียดปรากฏตามดัชนีต่าง ๆ อาทิ Global Retail Development Index 2009 จัดทำขึ้นโดยบริษัท A T Kearny บริษัทที่ปรึกษาด้านการลงทุนที่มีชื่อเสียงของโลก ได้จัดอินเดียอยู่ในลำดับ 1 ใน 30 ของตลาดเกิดใหม่ (emerging market) ที่ดึงดูดการค้าการลงทุนมากที่สุดในโลก โดยมีรัสเซียเป็นลำดับ 2 และจีนเป็นลำดับ 3 (สถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองมুমไบ, 2553)

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดีย-จีน ก่อนปี ค.ศ. 2013

จากการพัฒนาเศรษฐกิจของอินเดียนี้ อินเดียต้องพึ่งพิงการลงทุนจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก และนักลงทุนที่สำคัญของอินเดียในช่วงนี้ คือ จีน ซึ่งก่อนหน้านี้ จีน-อินเดียมีปัญหาขัดแย้งกันเรื่องพรมแดนมาโดยตลอด พื้นที่แห่งความขัดแย้งมีอยู่ 3 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ทางตะวันตก พื้นที่ตอนกลางและพื้นที่ทางตะวันออก (Hon-

gzhou Zhang, Mingjiang Li, 2013) โดยพื้นที่ทางตะวันตกเริ่มจากด้านชายแดนคาราโครัม (Karakoram Pass) ในทางตอนเหนือเข้าสู่สามแยกระหว่างจังหวัดงะริของทิเบต (Nagri) ลาดักห์ (Ladakh) และหิมาจัลประเทศ (Himachal Pradesh) เป็นชายแดนที่มีความยาว 600 กิโลเมตร

การอ้างสิทธิ์ของจีนเหนือพื้นที่ตะวันตก ได้แก่ เขตอักไซชิน (Aksai Chin) หมู่บ้านฉางเชนโม (Chang Chenmo Valley) ทะเลสาบปังกอง (Pengong Lake) และสแปงเกอร์ โซ (Spangur Tso) พื้นที่ทางตอนเหนือของลาดักห์ซึ่งเป็นทางยาวประมาณ 5,000 ตารางกิโลเมตร ยาวลงไปถึงพื้นที่ทั้งหมดทางตะวันออกของลาดักห์ ส่วนพื้นที่ตอนกลางเป็นเขตแดนของรัฐหิมาจัลประเทศและรัฐอุตตรจัณฑท์ที่ติดกับทิเบต จีนอ้างว่าพื้นที่ขนาด 1,300 ตารางกิโลเมตรเหนือพื้นที่นี้เป็นของจีน ชายแดนของพื้นที่นี้มีความยาว 450 เมตร โดยพื้นที่ตอนกลางเป็นพื้นที่ที่มีการเผชิญหน้ากันน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับอีก 2 พื้นที่

สำหรับพื้นที่ทางตะวันออก ประกอบไปด้วยเส้นแมคมาฮอนซึ่งเป็นพื้นที่สามแยกระหว่าง อินเดีย จีน และภูฏาน จากตะวันตกถึงแม่น้ำพรหมบุตรทางตะวันออก พื้นที่นี้เรียกว่ารัฐอรุณาจัลประเทศแห่งอินเดีย พื้นที่ทางตะวันออกนี้เป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งมากที่สุดระหว่างอินเดียและจีน ซึ่งในสมัยอาณานิคม อังกฤษได้ตกลงแบ่งเขตดินแดนนี้กับทิเบต ซึ่งอินเดียถือว่าสิ้นสุด แต่จีนไม่ยอมรับการแบ่งเขตนี้ (Mohan Guruswamy, 2003) กรณีอักไซชินก็เช่นกัน

หลังจากที่อินเดียปฏิรูปเศรษฐกิจ อินเดียต้องร่วมมือกับจีนมากยิ่งขึ้น อาทิความร่วมมือในกรอบความร่วมมือการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพื่อสันติภาพและความมั่นคง ค.ศ. 2005 การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันสำหรับการพัฒนาความร่วมมือการเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ระหว่างจีนและอินเดียในอนาคต ปี ค.ศ. 2013 และการฝึกซ้อมปฏิบัติการทางทะเลร่วมกันระหว่างอินเดียและจีน ใน ค.ศ. 2005 ส่วนความขัดแย้งด้านพรมแดนเริ่มเบาบางลง โดยการปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่ และมุ่งการสร้าง

ชาติด้วยเศรษฐกิจ

ความสัมพันธ์อันราบรื่นระหว่างช่วงปี ค.ศ. 2013 ถึง ค.ศ. 2015

หลังจากการเกิดขึ้นของโครงการ One Belt One Road ในปี ค.ศ. 2013 จีนได้เริ่มสานสัมพันธ์กับภูมิภาคเอเชียใต้ ผ่านโครงการต่าง ๆ ซึ่งก็ประจวบกับการขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแห่งอินเดีย ของนายเรนทรา โมดี ในปีค.ศ.2014 โดยก่อนที่จะได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น นายเรนทรา โมดีก็เคยเป็นมุขมนตรีแห่งเมืองคุชราต (Gujarat) และได้เคยเดินทางไปต่างประเทศเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเอเชียหลายครั้ง โดยเฉพาะกับจีน

หลังจากขึ้นมารับตำแหน่งนายเรนทรา โมดีได้วางนโยบายในการขยายฐานเศรษฐกิจของอินเดียออกไปยังภูมิภาคอื่น อย่างโครงการปฏิบัติตะวันออก หรือ Act East และการให้ความสำคัญแก่ประเทศเพื่อนบ้านให้มากยิ่งขึ้น โดยการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านผ่าน สมาคมเอเชียใต้เพื่อความร่วมมือในภูมิภาค (The South Asian Association for Regional Cooperation - SAARC) และให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศสมาชิกในด้านต่าง ๆ เช่น เทคโนโลยี เป็นต้น เพื่อต้องการกันอิทธิพลของจีนที่กำลังรุกเข้ามาในภูมิภาคเอเชียใต้นี้ นอกจากนี้ยังมีกรอบ “ความริเริ่มแห่งอ่าวเบงกอลสำหรับความร่วมมือในหลากหลายสาขาทางวิชาการและเศรษฐกิจ” (Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Co-operation- BIMSTEC) BIMSTEC เป็นกรอบความร่วมมือรอบเดียวที่เชื่อมเอเชียใต้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าด้วยกันเพื่อส่งเสริมความร่วมมือในทุก ๆ มิติ เช่น การค้าการลงทุน อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การท่องเที่ยว และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ต่อมาได้ขยายไปยังออสเตรเลียและเอเชียตะวันออกด้วย (จินดานันท์ บำรุงจิตฺร, 2561)

เศรษฐกิจอินเดีย

จากการเติบโตทางเศรษฐกิจของอินเดียนี้ได้นำพาให้เกิดนโยบายสำคัญอย่าง

หนึ่งของรัฐบาลนายเรนทรา โมดี คือ โครงการ Make in India ที่พุ่งเป้าไปที่การดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ (FDI) โดยแนวคิดหลักของโครงการนี้คือการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์และทัศนคติของระบบราชการอินเดียซึ่งที่ผ่านมายังยึดระบบ License Raj คือข้าราชการใช้อำนาจให้อนุญาตหรือไม่อนุญาตให้เอกชนทำธุรกิจได้เต็มที่ ทำให้การทำธุรกิจในอินเดียมีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน และรัฐบาลอินเดียได้จัดตั้งหน่วยพิเศษ (special cell) เพื่อทำหน้าที่ให้คำแนะนำและคำปรึกษาแก่เอกชนต่างชาติที่ต้องการไปลงทุนในอินเดีย โดยมีหน่วยงานที่ชื่อว่า Invest India ซึ่งเป็นองค์กรไม่หวังผลกำไรที่รัฐบาลอินเดียร่วมทุนกับสหพันธ์หอการค้าและอุตสาหกรรมอินเดีย (FICCI)

นอกจากโครงการ Make in India แล้ว รัฐบาลอินเดียยังได้สร้างเมืองอัจฉริยะขึ้นด้วย โดยรัฐบาลได้พยายามคัดเลือกเมืองขึ้นมา 100 เมืองทั่วประเทศ เพื่อพัฒนาเป็นเมืองต้นแบบมีความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ให้มีการพัฒนาระบบนิเวศแบบองค์รวมที่เมืองค์ประกอบหลัก คือ ด้านองค์กร ด้านกายภาพ ด้านสังคม และด้านโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้สอดคล้องกับ ความต้องการของพลเมือง โดยวัตถุประสงค์ของพันธกิจนี้ คือ ส่งเสริมเมืองที่จำเป็นต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหลัก เพิ่มคุณภาพชีวิตของชาวเมือง เช่น สภาพแวดล้อมที่สะอาด โดยทำการประยุกต์ใช้ความเป็นอัจฉริยะในเมือง และสร้างเมืองอัจฉริยะต้นแบบขนาดเล็กสำหรับเป็นตัวอย่างในการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศให้มาร่วมสร้างเมืองด้วย (ฐิติพร พันธุ์ท่าช้าง, 2564)

ความสัมพันธ์กับจีน

จีนได้เปรียบดุลการค้ากับอินเดียมาโดยตลอด โดยอินเดียขาดดุลการค้ากับจีนรวมประมาณ 52.0 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 2015 จีนและอินเดียพยายามลดช่องว่างการขาดดุลทางการค้านี้ โดยจีนต้องเปิดตลาดสินค้าให้บริษัทอินเดียมากขึ้น และจีนจะนำเข้าสินค้าเกษตร เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) และเภสัชภัณฑ์ (Pharmaceutical Products) จากอินเดียมากขึ้น ในด้านการลงทุน

ทั้งจีนและอินเดียเห็นชอบที่จะส่งเสริมให้มีการลงทุนระหว่างกันมากขึ้น โดยในปี ค.ศ. 2012 จีนลงทุนในอินเดียเป็นมูลค่า 580 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และอินเดียลงทุนในจีนเป็นมูลค่า 460 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ นอกจากนี้อินเดียให้เชื้อเชิญให้บริษัทของประเทศจีนเข้าไปลงทุนในพื้นที่ส่งเสริมการลงทุนแห่งชาติอินเดีย (National Investment and Manufacturing Zones : NMIZs) ด้วย (กรมส่งเสริมการส่งออก, 2012) ส่วนตัวเลขการลงทุนทางตรงจากต่างประเทศของจีน ที่ลงทุนในอินเดียในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 2014 และ ค.ศ. 2016 มีมูลค่าเพิ่มขึ้นกว่าสี่เท่า กล่าวคือจาก 453.82 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เป็น 1,611.66 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ

นอกจากนี้ บริษัทเทคโนโลยีของจีนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในอินเดีย โดยในปี ค.ศ. 2015 เงินลงทุนที่นักลงทุนจีนลงทุนในสตาร์ทอัพของอินเดียสูงกว่า 4,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ อย่างเช่นอาลีบาบา ที่เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาดิจิทัลอีโคโนมีของอินเดีย โดยได้ลงทุนใน “สแนปดีล” แพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ, “เพย์ทีเอ็ม” ผู้ให้บริการชำระเงินออนไลน์ รวมถึง “โซมาโต้” ผู้ให้บริการดีลิเวอรี (ประชาชาติธุรกิจ, 2563)

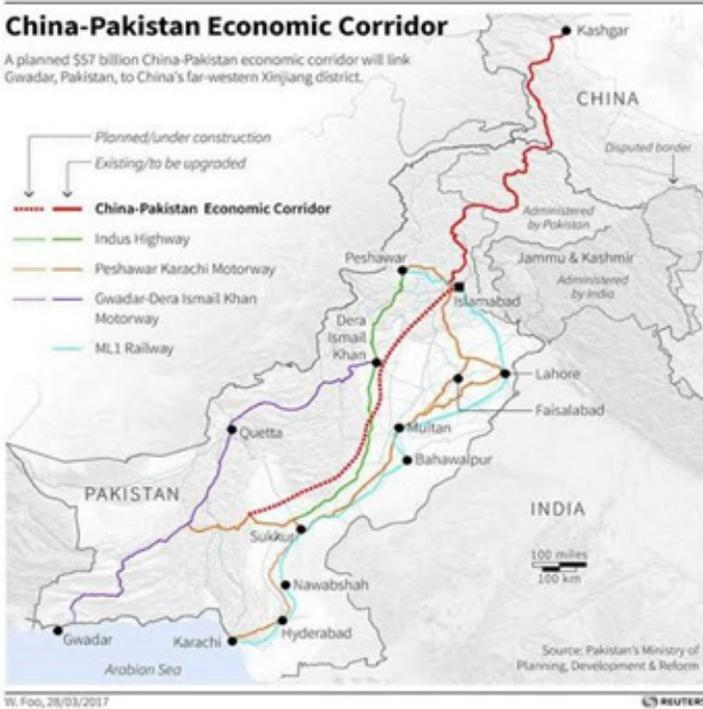
เพราะฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการเข้าไปลงทุนของจีนในอินเดียมีมากมาย ในหลายอุตสาหกรรม รวมทั้งโครงการ Make in India และเมืองอัจฉริยะด้วย ส่วนด้านการค้า อินเดียต้องพึ่งพิงสินค้าจากประเทศจีนมาก เพราะเป็นสินค้าราคาถูกเหมาะสมกับคนจนที่มีมากในอินเดีย จึงเป็นเหตุให้อินเดียขาดดุลการค้ากับจีนจำนวนมาก แต่ทั้งจีนและอินเดียพยายามแก้ปัญหาการค้าดุลนี้ โดยจีนต้องเปิดตลาด และขยายส่วนแบ่งในตลาดให้อินเดียมากยิ่งขึ้น เพื่อลดการขาดดุลของอินเดียลง เหตุที่อินเดียต้องการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ เนื่องจากต้องการสร้างความมั่นคงและมั่นคงให้ประเทศ จนกระทั่งจีนรุกเข้ามาในภูมิภาคเอเชียใต้ ด้วยโครงการเส้นทางสายไหมใหม่ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียใต้ ทำให้อินเดียเริ่มหวาดระแวงจีนมากขึ้น

ช่วงความระแวงของอินเดียหลังจีนสร้าง CPEC ในปากีสถาน ค.ศ.2016-2019

ปี ค.ศ. 2015 จีนและปากีสถานก็ได้ลงนามในข้อตกลง แผนงานริเริ่มของ

ระเบียงเศรษฐกิจจีน-ปากีสถาน หรือ China-Pakistan Economic Corridor: CPEC เพื่อให้จีนเข้ามาลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ด้วยงบประมาณที่มีมูลค่าถึง 46,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯซึ่งคิดเป็นจำนวนเงินประมาณ 21% ของจีดีพีประจำปีของปากีสถาน และปัจจุบันได้ขยายเป็นจำนวนเงินมูลค่า 62,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จุดเริ่มต้นของกลยุทธ์ร่วมกันนี้คือการเพิ่มการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือระหว่างจีนและปากีสถาน ด้านการขนส่ง พลังงาน เสริมสร้างการเชื่อมต่อ และการส่งเสริมการพัฒนาาร่วมกัน เส้นทางของระเบียงเศรษฐกิจระหว่างจีนและปากีสถานนี้เริ่มต้นที่เมืองคัชการ์ (Kashgar) ของจีน และสิ้นสุดที่เมืองกวาดาร์ (Gwadar) ของปากีสถานโดยมีระยะทางทั้งสิ้น 3,000 กิโลเมตร เมืองกวาดาร์นั้นมีก๊าซธรรมชาติสำรองอยู่มากมายและเป็นที่ตั้งของท่าเรือน้ำลึกที่ใหญ่ที่สุดในโลกอย่างท่าเรือกวาดาร์พอร์ต (Gwadar Port) ซึ่งมีความยาวถึง 3.2 กิโลเมตร

จีนได้เข้ามาพัฒนาจากท่าเรือน้ำลึกเดิมด้วยงบประมาณ 1.62 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งท่าเรือน้ำลึกนี้ถือเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของเส้นทางสายไหมใหม่ เนื่องจากเป็นเส้นทางที่สามารถขนส่งสินค้าจากจีนออกไปยังทะเลอาหรับได้และเป็นทางออกที่สองต่อจากท่าเรือน้ำลึกในช่องแคบมะละกา สำหรับเส้นทางกวาดาร์นี้สามารถนำสินค้าจากท่าเรือกวาดาร์พอร์ตขนส่งไปสู่ประเทศจีนในเขตปกครองตนเองซินเจียงอุยกูร์ ผ่านทางรถไฟและทางหลวงของปากีสถาน อย่างกรณีการนำเข้าน้ำมันดิบและสินค้าจากตะวันออกกลางมาส่งมอบสินค้าในทางตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีนหรือทะเลจีนใต้ได้ ซึ่งจะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินเรือถึง 2 ใน 3 และลดความเสี่ยงทางทะเลต่าง ๆ ได้มากขึ้นตามไปด้วย แต่เนื่องจากเส้นทางนี้ต้องผ่านแคชเมียร์ ซึ่งเป็นดินแดนกรณีพิพาทระหว่างอินเดียกับปากีสถาน และนอกจากนี้แคชเมียร์ ยังเป็นพื้นที่เดียวที่เชื่อมต่อจีนกับภูมิภาคเอเชียใต้ และเอเชียตะวันตก และยังเป็นแหล่งน้ำมัน ซึ่งเป็นสิ่งที่จีนต้องการ การที่ระเบียงเศรษฐกิจจีน-ปากีสถาน จึงทำให้อินเดียไม่พอใจอย่างมากเกี่ยวกับเรื่องนี้ เนื่องจากเกรงว่าจีนและปากีสถานอาจพัฒนาและใช้เส้นทางนี้เพื่อวัตถุประสงค์ทางทหารในอนาคตก็เป็นได้

ภาพประกอบที่ 1 โครงการระเบียงเศรษฐกิจจีน-ปากีสถาน (CPEC)

อิทธิพลของจีนในเอเชียใต้

จีนได้เชื่อมความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆในเอเชียใต้มากขึ้น ได้แก่ประเทศมัลดีฟส์ จีนและมัลดีฟส์มีส่วนร่วมในโครงการมิตรภาพมัลดีฟส์ – จีนภายใต้โครงการริเริ่มหนึ่งแถบและหนึ่งเส้นทาง หรือ BRI เป็นสะพานยาว 1.39 กิโลเมตรที่เชื่อมระหว่างเมืองหลวง Malé กับเกาะ Hulhule Yameen ประเทศอัฟกานิสถาน โดยจีนให้ความสนใจ เพราะอัฟกานิสถานเป็นประตูสู่เอเชียใต้และตะวันออกกลางได้อีกประการหนึ่งคือ องค์การการก่อการร้ายในภูมิภาคนี้จะไม่เข้ามาปลุกระดมให้ซุนเจียงอู๋เคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชอีกต่อไป โดยกลุ่มกฏอิลิบานสัญญาว่าจะสร้าง

สันติภาพ เพื่อแลกกับการสร้างบ้านแปงเมืองให้กับอัฟกานิสถาน, ประเทศอิหร่าน จีนและอิหร่านจับมือกัน อิหร่านให้สิทธิ์กับบริษัทจีนในการลงทุนแหล่งน้ำมัน ก๊าซ และปิโตรเคมีทั้งหมด หลังจากที่สหรัฐอเมริกาคว่ำบาตรอิหร่าน, ประเทศเนปาล หลังจากที่เนปาลขัดแย้งกับอินเดีย จนนำไปสู่การปิดพรมแดนของทั้งสองประเทศ ส่งผลให้เกิดปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบทั้งพลังงานและอาหารในเนปาลอย่างมาก ทำให้เนปาลต้องหันไปพึ่งจีน และเป็นอีกหนึ่งประเทศที่เข้าร่วมโครงการเส้นทางสายไหมใหม่ของจีน โดยมีข้อตกลงร่วมมือกับจีนในการพัฒนาโรงไฟฟ้าพลังน้ำ และการลงทุนอื่นๆจากจีนด้วย, ประเทศบังคลาเทศ ภายใต้การริเริ่มโครงการ BRI จีนมีความพยายามในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจบังกลาเทศ - จีน - อินเดีย - เมียนมา (Bangladesh - China - India - Myanmar Economic Corridor : BCIM) โดยการก่อสร้างท่อส่งน้ำมันระยะทาง 220 กิโลเมตร มีส่วนสำคัญในการลดเวลาและค่าใช้จ่ายในการขนถ่ายน้ำมันดิบภายในประเทศบังคลาเทศเป็นอย่างมาก, ประเทศศรีลังกา จีนมองว่าศรีลังกาถือเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญสำหรับการขนส่งทางทะเล เนื่องจากศรีลังกาตั้งอยู่ใจกลางของมหาสมุทรอินเดียสามารถเป็นจุดเชื่อมโยงการขนส่งระหว่างฝั่งตะวันตกของแอฟริกาและยุโรป และฝั่งตะวันออกอย่างอาเซียน ญี่ปุ่น และจีนได้ ทำเรือฮัมบันโตตานี้รัฐบาลศรีลังกาได้กู้เงินจำนวน 8,000 ล้านดอลลาร์จากจีนเพื่อก่อสร้างท่าเรือและระบบสาธารณูปโภคอื่น ๆ แต่ผลที่สุดท่าเรือนี้ประสบความล้มเหลวในการดำเนินกิจการ ไม่สามารถสร้างรายได้เพียงพอ จึงจำเป็นต้องขายหุ้น 70 % ให้จีนเข้ามาดำเนินการ (เดลินิวส์, 2560) ทำให้ท่าเรือฮัมบันโตตาต้องคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของจีน

การขยายอำนาจของจีนและอินเดียในมหาสมุทรอินเดีย

มหาสมุทรอินเดียเป็นทั้งแหล่งทรัพยากรที่สำคัญสำหรับจีนแล้ว ยังเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าจากจีนไปยังยุโรป แอฟริกา เพราะฉะนั้น มหาสมุทรอินเดียจึงเป็นเขตการแข่งขันที่แสดงอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจ กล่าวคือ จีนได้ดำเนินยุทธศาสตร์ String of Pearls หรือ “ยุทธศาสตร์สร้อยไข่มุก” คือการดำเนินการทางการทูต

เศรษฐกิจ การเมือง การทหารกับประเทศชายฝั่งมหาสมุทรอินเดีย เพื่อที่จะรักษาขอบเขตอำนาจของจีนตามเมืองท่าชายฝั่งแนวมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งสาระสำคัญของยุทธศาสตร์นี้คือ ตำแหน่งของไข่มุก นั่นคือประเทศต่าง ๆ ที่สามารถตอบสนองผลประโยชน์แห่งชาติของจีนได้ทั้งทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางทหาร โดยจีนได้ดำเนินนโยบายผูกมิตรกับประเทศเพื่อนบ้านรอบ ๆ อินเดีย เพื่อคงอำนาจของตนไว้ในมหาสมุทรอินเดีย เช่น การสร้างท่าเรือน้ำลึกที่เมืองชิตเว ในเมียนมาร์ สนับสนุนเงินทุนให้ปากีสถาน จำนวน 250 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในการสร้างท่าเรือที่เมืองกวาดาร์ ประเทศปากีสถาน และการวางท่อน้ำมันจากเมืองอิสลามมาบัดของปากีสถานไปยังเมืองคัซการ์ในมณฑลซินเจียง รวมไปถึงการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรวบรวมข้าวกรองบนเกาะในอ่าวเบงกอลใกล้กับช่องแคบมะละกา และท่าเรือฮัมบันโตตา ในศรีลังกา (จินดานันท์ บำรุงจิตร, 2561) นอกจากนี้ จีนยังไปสร้างฐานทัพเรือที่จิบูตี (Djibouti) ประเทศในแถบแอฟริกาอีกด้วย ทำให้อินเดียหวาดระแวงจีนอย่างมาก

ส่วนอินเดียได้โต้ตอบกลับ ด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประเทศในมหาสมุทรอินเดีย หรือที่เรียกว่า SAGAR ย่อมาจาก Security And Growth for All in the Region อภิธานโครงการของอินเดียที่อาจจะเทียบเท่ากับ One Belt, One Road ของจีนก็ถูกก่อตั้งขึ้นด้วยนั่นคือ Sagar Mala Project คือโครงการที่ปัจจุบันรัฐบาลอินเดียตั้งงบประมาณไว้ที่ 8.5 ล้านล้านรูปี เพื่อลงทุนใน 14 เขตพัฒนาเศรษฐกิจชายฝั่งรอบประเทศอินเดีย (Coastal Economic Zones: CEZs) โดยเน้นการพัฒนาท่าเรือ และระบบความเชื่อมโยงกับท่าเรือ โดยเน้นเรื่องเสรีภาพในการเดินเรือ (Freedom of Navigation) เน้นการสร้างระบบถนน และราง และการเชื่อมต่อแบบ Multi-Modal Logistic System ทั้งภายในอินเดียและกับประเทศเพื่อนบ้าน (พิติ ศรีแสงนาม, 2561) นอกจากนี้แล้ว อินเดียก็ยังมียุทธศาสตร์สร้อยเพชร (Necklace of Diamonds Strategy เพื่อตอบโต้กับยุทธศาสตร์ String of Pearls หรือ “ยุทธศาสตร์สร้อยไข่มุก” ของจีนด้วย โดยอินเดียได้ขยายฐานทัพเรือนอกประเทศ เพื่อตอบโต้จีน ได้แก่ ฐานทัพเรือChangiประเทศสิงคโปร์, ท่าเรือ Sabang

อินโดนีเซีย, Duqm Port โอมาน , เกาะอัสสัมซัญ เซเชลส์ และ ท่าเรือ Chabahar ประเทศอิหร่าน โดยทั้ง 5 ประเทศยินดีให้กองทัพเรืออินเดียสามารถแวะเติมเชื้อเพลิง และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้ได้ พร้อมกันนี้อินเดียยังได้เสริมสร้างความสัมพันธ์ กับประเทศอื่น เช่นมองโกเลีย ญี่ปุ่น และเวียดนาม เพื่อโอบล้อมจีน ตามยุทธศาสตร์ สร้อยเพชรอีกด้วย

การโต้ตอบของอินเดีย : ควอด (Quad) กลุ่มต่อต้านจีน

การสนทนาทางตุรภาคว่าด้วยความมั่นคง หรือ ควอด (Quad) ประกอบไปด้วย 4 ประเทศประชาธิปไตยในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก ได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา อินเดีย และออสเตรเลีย โดยมี ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก (Indo-Pacific Strategy) เป็นตัวขับเคลื่อนแผนการของกลุ่มควอด นี้ ถือว่าเป็นทางเลือกให้กับประเทศต่าง ๆ ที่เคยยึดโครงการของจีนเป็นตัวหลัก ซึ่งญี่ปุ่นได้เสนอยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก (Indo-Pacific Strategy) เพื่อมุ่งพัฒนาสาธารณูปโภคคุณภาพสูงในย่านมหาสมุทรอินเดีย ย่านตอนกลางและฝั่งตะวันตกของมหาสมุทรแปซิฟิก และย่านทะเลต่าง ๆ ในแถบหมู่เกาะอินโดนีเซีย ครอบคลุมเส้นทางจากเอเชียตะวันออกเฉียงไปยังแอฟริกา (สาธิต มนัสสุรกุล, 2018)

บทบาทของอินเดียในอินโด - แปซิฟิกคือการลงนามในข้อตกลงแลกเปลี่ยนโลจิสติกส์และการเจรจาร่วมมือกับประเทศสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย อินเดียยังมีส่วนร่วมในการเจรจากับบางประเทศเพื่อปรับปรุงปฏิบัติการทางทะเลในมหาสมุทรแปซิฟิก การรักษาความปลอดภัยของสายการสื่อสารทางทะเล (SLOCs) และการปกป้องผลประโยชน์ในต่างประเทศของอินเดีย ทั้ง “ นโยบาย Act East” และ “ วิสัยทัศน์อินโด - แปซิฟิก” ซึ่งอินเดียได้เรียกร้องให้เสริมสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจและยุทธศาสตร์กับประเทศต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันตกด้วย (Puyam Rakesh Singh , 2019)

นอกเหนือจากการลงนามในสนธิสัญญาเพื่อความมั่นคงร่วมกันสำหรับการ

ทำงานร่วมกันแล้วทั้งสามประเทศ ได้แก่ อินเดีย ญี่ปุ่น และออสเตรเลียยังได้ลงนามในสนธิสัญญาสามฝ่ายในเดือนสิงหาคม 2020 เพื่อสร้าง “ห่วงโซ่อุปทาน” ร่วมกัน โดยแยกตัวออกจากจีนด้วย

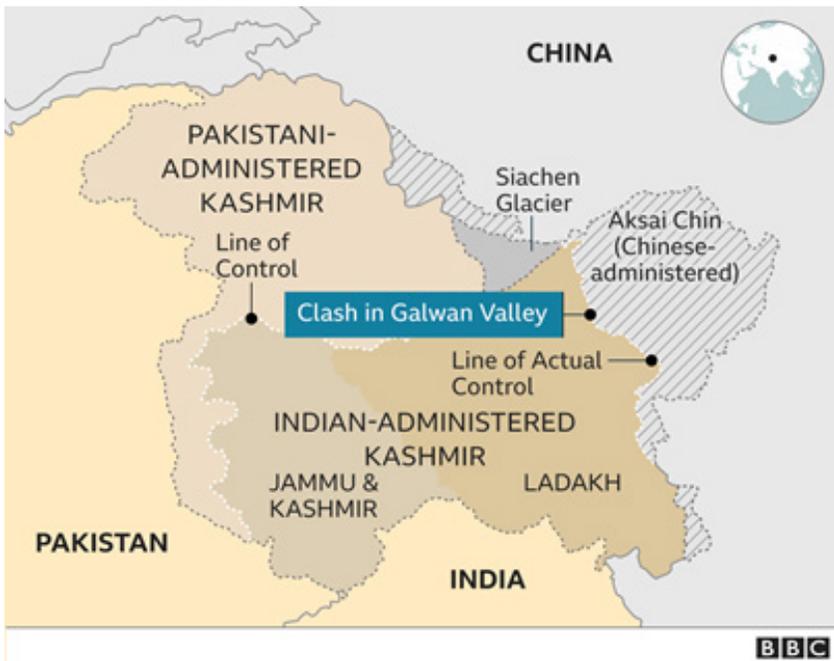
จากการเข้ามาสร้างระเบียงเศรษฐกิจในปากีสถาน และประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียใต้ การเข้ามายังมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งอินเดียถือว่าจีนกำลังรุกล้ำเขตอิทธิพลของอินเดียอยู่ อินเดียได้เริ่มความรู้สึกรังเกียจมากขึ้น โดยพยายามต่อกรกับจีนและเข้าร่วมกับประเทศที่ไม่ต้องการเห็นจีนเป็นมหาอำนาจโลก อย่าง คิวเวต

ช่วงความขัดแย้งบนพื้นที่หุบเขาแม่น้ำกลวาน ค.ศ.2020-ปัจจุบัน

ความขัดแย้งที่หุบเขากัลวาน

ความขัดแย้งระหว่างจีนกับอินเดีย ที่ต่างฝ่ายต่างกล่าวหาอีกฝ่ายว่าละเมิดเส้นแบ่งเขตแดน ทำให้เกิดการปะทะกันขึ้นที่หุบเขากัลวาน ทางตะวันออกของเขตลาดักห์ ในภูมิภาคแคชเมียร์ของอินเดีย หรือเขตอักไซชิน ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน บนเทือกเขาหิมาลัย ทำให้มีทหารอินเดียเสียชีวิต 20 นาย ส่วนจีนไม่เปิดเผยความสูญเสีย สถานการณ์ตึงเครียดนี้เริ่มจากอินเดียได้สร้างถนนสายใหม่ตามแนวเส้นแบ่งเขตควบคุมตามความเป็นจริง (Line of Actual Control-LAC) ซึ่งทำให้จีนไม่พอใจ จึงได้ส่งทหารไปประจำบริเวณนั้น และได้เร่งปรับปรุงระบบสาธารณสุขบริเวณของตัวเองขึ้นด้วย เพราะฉะนั้นเท่ากับว่ายิ่งเพิ่มความเสี่ยงมากขึ้นทั้งสองฝ่ายจะปะทะกัน นอกจากนี้ การตัดสินใจของอินเดียในการยกเลิกสถานะพิเศษและสร้างแผนที่ใหม่ของรัฐจัมมูและแคชเมียร์ (Jammu & Kashmir) ซึ่งไปกระทบต่อแผนที่และสถานภาพเดิมของเขตพรมแดนระหว่างอินเดียกับจีนนั่นเอง จากการยกเลิกสถานะพิเศษนี้เกิดขึ้นในช่วงกลางปี ค.ศ. 2019 และต่อมาในปลายปี ค.ศ. 2019 อินเดียได้ออกแผนที่ฉบับใหม่ เนื่องมาจากการแบ่งแยกจัมมูและแคชเมียร์ และแคว้นลาดักห์ออกจากกันและเปลี่ยนสถานะให้กลายเป็นดินแดนสหภาพ (Union Territories) ที่ขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลาง

หลังจากอินเดียผ่านกฎหมายปฏิรูปโครงสร้างแคชเมียร์ แยกจัมมูและแคชเมียร์ เป็น 2 ส่วน ส่วนที่ 1 จัมมูและแคชเมียร์ทางตะวันตก โดยแผนที่ของอินเดียคลุมอาชชาติแคชเมียร์ในฝั่งปากีสถาน และอีกส่วนทางตะวันออกหรือลาดักห์คลุมไปถึงอักไซชินในฝั่งของจีน หมายความว่าอินเดียยังยึดตามข้อตกลงปี ค.ศ. 1947 ไม่ได้ยึดตามข้อตกลงที่ทำกับจีนหลังสงครามปี ค.ศ. 1962 อีกต่อไป จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้จีนไม่พอใจอย่างมาก เมื่ออินเดียตีเส้นแผนที่ที่ครอบอักไซชินลงในแผนที่ฉบับใหม่ของตัวเอง ทำให้ต่อมาในเดือนเมษายน ค.ศ. 2020 จีนได้ออกแผนที่ฉบับใหม่เป็นการตอบโต้ โดยรวมรัฐอรุณาจัลประเทศของอินเดียและอักไซชินเข้าในแผนที่ใหม่โดยใช้เส้นที่แทนที่เส้นไขปลาในแผนที่เดิม ซึ่งหมายความว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของจีนไปแล้ว ไม่ใช่พื้นที่พิพาทอีกต่อไป (มานิชญ์ อารี, 2020) จึงนำไปสู่การปะทะกันดังที่กล่าวข้างต้น

ภาพประกอบที่ 2 แผนที่ที่เป็นชนวนแห่งความขัดแย้งอินเดีย-จีน

หลังจากมีการปะทะกันขึ้น ทำให้ประชาชนอินเดียเกิดความรู้สึกชาตินิยมและไม่พอใจจีนเป็นอย่างมาก จึงเรียกร้องให้มีการคว่ำบาตรสินค้าจีน จนนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลจีนกับรัฐบาลอินเดียขึ้นอีกครั้ง

การคว่ำบาตรสินค้าจีน และการพึ่งตนเองของอินเดีย

รัฐบาลอินเดียจึงได้ออกมาตรการคุมเข้มสินค้าอิเล็กทรอนิกส์นำเข้าจากจีน ได้แก่ Xiaomi, Oppo และ Samsung และการสั่งแบนแอปพลิเคชันต่าง ๆ ของบริษัทเทคโนโลยีชั้นนำของจีน ไม่ว่าจะเป็น Tencent, Alibaba หรือ ByteDance เช่น แอป TikTok ของ ByteDance ซึ่งประเทศอินเดีย ถือเป็นหนึ่งในตลาดใหญ่ของ TikTok มีผู้ใช้งานมากถึง 120 ล้านคน และ WeChat ของกลุ่ม Tencent บริษัทเทคโนโลยีรายใหญ่ของจีน และระดับโลก แอปวิดีโอคอลล์ ของ Xiaomi, UC Browser และ UC News ของ Alibaba เป็นต้น โดยให้เหตุผลถึงความมั่นคงทางอธิปไตยของอินเดีย (brandbuffet, 2020)

ด้วยเหตุนี้ ส่งผลให้อินเดียต้องวางแนวทางที่จะลดการพึ่งพาสินค้าจากจีน และฮ่องกง ประกอบกับแนวโน้มเศรษฐกิจของอินเดียเองที่ต้องการผลักดันการผลิตและการบริโภคภายในประเทศ ให้สามารถพึ่งเศรษฐกิจในช่วงผลกระทบของไวรัสโควิด-19 (COVID-19) รัฐบาลอินเดียจึงได้ประกาศนโยบาย Atmanirbhar Bharat ('อาตมนิรภาร ภารัต' หรือ อินเดียที่พึ่งพาตนเอง) เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม ค.ศ. 2020 เพื่อกระตุ้นให้ภาครัฐและเอกชนเร่งพัฒนาการผลิตและใช้สินค้าของอินเดียให้มากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ แต่ถึงกระนั้น ธุรกิจบางอย่างยังต้องพึ่งพาจีน เช่น ภาคการผลิตของอินเดียจะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้โดยปราศจากการพึ่งพาสินค้าจากจีนโดยเฉพาะในอุตสาหกรรมโทรคมนาคมและเซมิคอนดักเตอร์ หรือแม้แต่การผลิตสมาร์ทโฟนหรือแท็บเล็ตเองก็อาจจะเป็นอัมพาตได้ ถ้ายกเลิกการนำเข้าวัตถุดิบจากจีนโดยทันที การแบนสินค้าจากจีนจึงส่งผลโดยตรงต่อผู้บริโภคภายในประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มรายได้น้อย-คนจนในประเทศอินเดียที่อาจจะเป็นอัมพาต

ได้ แต่รัฐบาลพยายามพึ่งพิงวัตถุดิบภายในประเทศให้มากขึ้น (แบรนดอินไซด์, 2020)

หลังจากที่จีนและอินเดียเริ่มหว่านระแวงกัน ประกอบกับอินเดียและจีนต่าง รุกล้ำในพรมแดนระหว่างกัน จนทำให้เกิดการปะทะกันขึ้น และความรู้สึกชาตินิยม ของคนอินเดียและรัฐบาลอินเดียต่างออกมาคว่ำบาตรสินค้าจีน แต่ในความเป็นจริง แล้วก็ไม่สามารถทำได้เต็มที่ เนื่องจากสินค้าจีนแทรกตัวเข้าสู่คนอินเดียในทุก หย่อมหญ้า ถึงแม้ว่ารัฐบาลอินเดียจะออกนโยบายพึ่งตนเองในช่วงโรค COVID-19 ระบาด เพื่อให้ประเทศอยู่รอดในภาวะเศรษฐกิจถดถอย แต่การต้องพึ่งจีน เพียงลดลง บางส่วนเท่านั้น เนื่องจากตราบโศกที่อินเดียยังให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจของประเทศ ตราบนั้น อินเดียไม่สามารถหนีห่างจากจีนได้เลย สิ่งนี้ก็คือ ผลประโยชน์ของชาติ

สรุป

จากความรู้สึกชาตินิยมและการรักษาผลประโยชน์ของชาติของอินเดียนั้น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบกับจีนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเริ่ม จากหลังการปฏิรูปเศรษฐกิจของอินเดีย อินเดียเปิดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับ จีน เพราะต้องการใช้เงินในการสร้างฐานเศรษฐกิจในประเทศของตน จนกระทั่ง การค้าการลงทุนของจีนและอินเดียผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น ยิ่งอินเดียขยาย ตัวทางเศรษฐกิจมากเท่าไร ก็ยิ่งทำให้อินเดียแผ่ขยายอิทธิพลของตนไปยังประเทศ ต่าง ๆ ในภูมิภาคด้วยเช่นกัน และเมื่อโครงการ One Belt One Road เกิดขึ้น จีนต้องการจะแผ่อิทธิพลของตนไปยังเอเชียใต้และมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งเป็นเขต อิทธิพลของอินเดีย จึงเป็นเหตุให้อินเดียไม่พอใจจีน จึงเกิดการรวมกลุ่มกับประเทศ ที่ไม่พอใจจีนเช่นกัน อย่าง QUAD ต่อต้านจีน และการสร้างยุทธศาสตร์สร้อย เพชรเพื่อตอบโต้ยุทธศาสตร์สร้อยไข่มุกของจีนด้วย ความไม่พอใจจีนนี้ ลุกกลาม ไปถึงการเข้ามามีอิทธิพลในด้านพรมแดนของทั้งสองประเทศ จนเกิดการปะทะ กันขึ้น อินเดียตอบโต้จีนด้วยการคว่ำบาตรสินค้าจีน ประกอบกับเกิดโรคระบาด COVID-19 ทำให้รัฐบาลเรียกร้องให้ทุกคนในชาติกลับมาบริโภคและใช้สินค้าที่ผลิต

ในประเทศเป็นหลัก เพื่อพุงเศรษฐกิจให้อยู่รอดต่อไป ส่วนความสัมพันธ์กับจีนนั้น ถึงแม้อินเดียจะขัดแย้งกับจีน แต่ก็ไม่สามารถตัดจีนออกจากประเทศของตนได้ เนื่องจากทั้งสองประเทศผูกพันกันทางด้านเศรษฐกิจอย่างมาก จึงจำเป็นต้องประคับประคองกันต่อไป ยากที่จะแยกจากกันได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าชาตินิยมของอินเดีย ก็คือผลประโยชน์ของชาตินั้นเอง

เพราะฉะนั้น ผลประโยชน์ของชาติจึงทำให้คนอินเดียรวมถึงรัฐบาลอินเดีย ด้วยเกิดความรู้สึกชาตินิยม ถ้าผู้ใด ทำการใดที่กระทบกับผลประโยชน์ของชาติแล้ว คนอินเดียก็ไม่ยอม อย่างในกรณีที่จีนแผ่อิทธิพลมายังมหาสมุทรอินเดีย ในโครงการ One Belt One Road ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของอินเดียที่มีมานานในคาบสมุทรนี้ อินเดียย่อมต้องตอบโต้กลับกับการกระทำของจีน ในยุทธศาสตร์ สร้อยเพชร หรือโครงการ SAGAR ของอินเดีย แต่ถึงกระนั้น ถ้าผลประโยชน์ของชาติ ไปตกที่เศรษฐกิจภายในประเทศของอินเดีย อย่างการตั้งโครงการ Made in India ขึ้นมาเพื่อสร้างฐานเศรษฐกิจภายในประเทศให้มั่นคง ซึ่งการสร้างโครงการนี้ต้องพึ่งพิงนักลงทุนต่างชาติ โดยเฉพาะจีน อินเดียก็ยินดีที่จะรับเงินเข้ามาร่วมสร้างความมั่งคั่งในประเทศด้วยเช่นกัน เพราะฉะนั้นปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมของอินเดีย จึงหนีไม่พ้นผลประโยชน์ของชาตินั้นเอง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. 2555. การประชุมร่วมสองฝ่าย อินเดีย-จีน ว่าด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การค้า วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ครั้งที่ 9 ณ กรุงนิวเดลี อินเดีย. เข้าถึง 10 กันยายน 2564. <https://www.ryt9.com/s/expd/157389>
- โคริน เฟื่องเกษม. 2536. นโยบายต่างประเทศและการตอบสนองผลประโยชน์ของชาติ : การวิเคราะห์ ผลงาน ด้านการต่างประเทศในสมัยรัฐบาล ชวน หลีกภัย (ตุลาคม พ.ศ.2535-2536). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จินดานันท์ บำรุงจิตร. 2561. “ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับจีน ระหว่างค.ศ.1991-2014” .วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต,มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- “จีน-อินเดีย” ยากแตกหัก เศรษฐกิจ-เทคโนโลยีเชื่อมโยงแน่น”. 2563 . ประชาชาติธุรกิจ. เข้าถึง 20 กันยายน 2564. <https://www.prachachat.net/world-news/news-480222>
- “จับตาคอนาคตอินเดีย วันข้างหน้า...ที่ไม่เป็นรองจีน”. 2553 .โพสต์ทูเดย์ . เข้าถึง 5 ตุลาคม 2564. <https://www.posttoday.com/politic/analysis/53103>
- “จับตาทิพาทจีน-อินเดีย สู่อสังครามการค้า! “Huawei” เลิกจ้างพนักงานในอินเดีย-หันเป่ารายได้ปี 2020”. 2563. brandbuffet . เข้าถึง 27 ตุลาคม 2564 . <https://www.brandbuffet.in.th/2020/07/huawei-cuts-india-revenue-target-and-layoff-staff/>

ฐิติพร พันธุ์ท่าช้าง. 2564. “การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา กรณีศึกษา กรุงเทพฯ และเมืองชัยปุระ สาธารณรัฐอินเดีย”. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา* 9(1) : 279-299

นพรัตน์ ทองอุไร. 2557. “การก้าวขึ้นสู่ฐานมหาอำนาจใหม่อินเดีย”. *วารสารสังคมศาสตร์* 10(1) : 5-39.

บัณฑิต อารอมัน. 2562. “การแผ่อิทธิพลจีนในเอเชียใต้ผ่านเส้นทางสายไหม”. *เอเชียปริทัศน์* 40(1) : 101-134.

ปิติ ศรีแสงนาม. 2561. “Sagar Mala สาครธาราที่เชื่อมถึงกัน”. *ผู้จัดการ*, เข้าถึง 21 ตุลาคม 2564. <https://mgronline.com/daily/detail/9610000072550>

พจน์ พงศ์สุวรรณ. 2536. *หลักยุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.

มานอชญ์ อารีย์. 2563. เปิดภูมิหลังความขัดแย้งจีน-อินเดีย จากปัญหาพรมแดนโหมกระพือกระแสชาตินิยม และโอกาสเกิดสงครามใหญ่. เข้าถึง 24 กันยายน 2564 <https://thestandard.co/china-india-border-conflict/>

ลิขิต ธีรเวคิน. 2514. *อุดมการณ์ทางการเมืองและการพัฒนาประเทศไทย ใน ฉัตรทิพย์ นารทสุภา (บก.). อุดมการกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองมุมไบ. 2553. “เศรษฐกิจอินเดีย”. *ข่าวเศรษฐกิจ*. เข้าถึง 12 กันยายน 2564. <https://mumbai.thaiembassy.org/th/content/17920-%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%A9%E0%B8%90%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%82%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%AD%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%94%E0%B8%B5%E0%B8%A2?cate=5d74ff371>

5e39c0a7c000fed

สาธิต มนต์สุรกุล. 2561. “ญี่ปุ่น อินเดีย สหรัฐฯ ออสเตรเลียจะรวมกันสู้ ‘เส้นทางสายไหมใหม่’ ของจีน ?” *Momentum*. เข้าถึง 16 กันยายน 2564 <https://themomentum.co/author/sathitm/>

“ศรีลังกาขายท่าเรือฮัมบันโตตาให้จีน”. 2560. *เดลินิวส์*. เข้าถึง 11 ตุลาคม 2564. <https://d.dailynews.co.th/foreign/587660/>

“อยากเอาคืน แต่ทำไม่ได้” ผู้เชี่ยวชาญเตือน อินเดียบอยคอตจีน สุดท้ายอาจเดือดร้อนเอง”. 2563. *แบรนด์อินไซด์*. เข้าถึง 30 กันยายน 2564. <https://brand-inside.asia/india-boycott-china/>

ภาษาต่างประเทศ

Andrew Heywood, 2007. *Political Ideologies : an Introduction* New York : Palgrave Macmillan.

Hongzhou Zhang, Mingjiang Li. 2013. *Sino-Indian Border Disputes*. accessed Oct. 10, 2021 http://www.ispionline.it/sites/default/files/publica_zioni/analysis_181_2013.pdf.

Mohan Guruswamy, 2003 . “The Great India-China Game,” Rediff, accessed Oct. 15, 2021, <https://www.rediff.com/news/2003/jun/20spec.htm>.

Puyam Rakesh Singh. 2019. “Emerging Security Dynamics in India-China Relations in the Indo-Pacific region” *Diplomatist*. accessed Oct 26 2021. <https://diplomatist.com/2019/12/26/emerging-security->

dynamics-in-india-china-relations-in-the-indo-pacific-region/
